

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Pris: 10:00
inkl moms

Nr 2 1977

PRENUMERERA

på Förr och Nu!

Vad menar Förr och Nu med "en folkets kultur"?

Den frågan får vi ibland, särskilt av de som inte tycker om parollen. Vi kan svara på många olika sätt, men det överlägset bästa svaret är: "Titta i tidningen".

Vi tycker nämligen att Förr och Nu börjar finna sin form, och att de nummer som hittills kommit ut är ett gott exempel på vad vi menar med "en folkets kultur" – inom de områden vi valt att begränsa oss till: historia, litteratur och bildkonst.

Men naturligtvis kan vi bli bättre, och ska bli bättre. Detta klarar vi dock inte ensamma, det förutsätter en aktiv läsekrets, och det förutsätter en ökad läsekrets.

En ovillkorlig förutsättning är också god ekonomi, och en god ekonomi måste byggas på prenumerationer.

Därför uppmanar vi alla som vill stödja oss:

Prenumerera på Förr och Nu!

Det kostar bara 35 kronor för fyra nummer (lösnummer kostar en tia).
Postgiro är 35 60 72-9

Arbetare vid en svarv. Pappersklipp av amatörkonstnär från Peking, början av 1970-talet.

José Venturelli: VÄGEN TILL EN NY KONST

Lars Furuland: STRINDBERG OCH ARBETARFÖRFATTARNA

Tel: 08/21 99 78
onsd. 18-20
Ansvarig utgivare:
Ulla-Britt Antman

Herkulesgatan 11, 4 tr
Postadress: Box 16213
103 24 Stockholm
Postgiro: 35 60 72-9

FÖRROCHNU

Innehåll:

Från Strindberg till arbetarförfattarna.

Lars Furuland

Folklighet och realism. Berthold Brecht

Förr och nu förfalskar... Aron Andersson

Svar. Tommy Hammarström

I Kalevalas trakter år 1894

När arbetarna i Skultuna begärde 54 öre i timmen.

Lars Frenzel

Strejken. Novell av Ture Blom

Vägen till en ny konst. José Venturelli

Recensioner

4
21
26
27
34
42
44
55
67

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn.
Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- För svar för yttre- och tryckfrihet
- Antimperialism

Medlemskap 250:- Prenumeration 4 nr för
35:-

Postgiro 35 60 72-9

Styrelse

Christina Ericson, ordförande
Katarina Jocknick, kassör
Ulla-Britt Antman, ansv. utg.
Kent Begeler
Staffan Glassel
Sophie Hedin
Tommy Hammarström
Lotta Jonsson
Annelie Jordahl
Ola Palmær

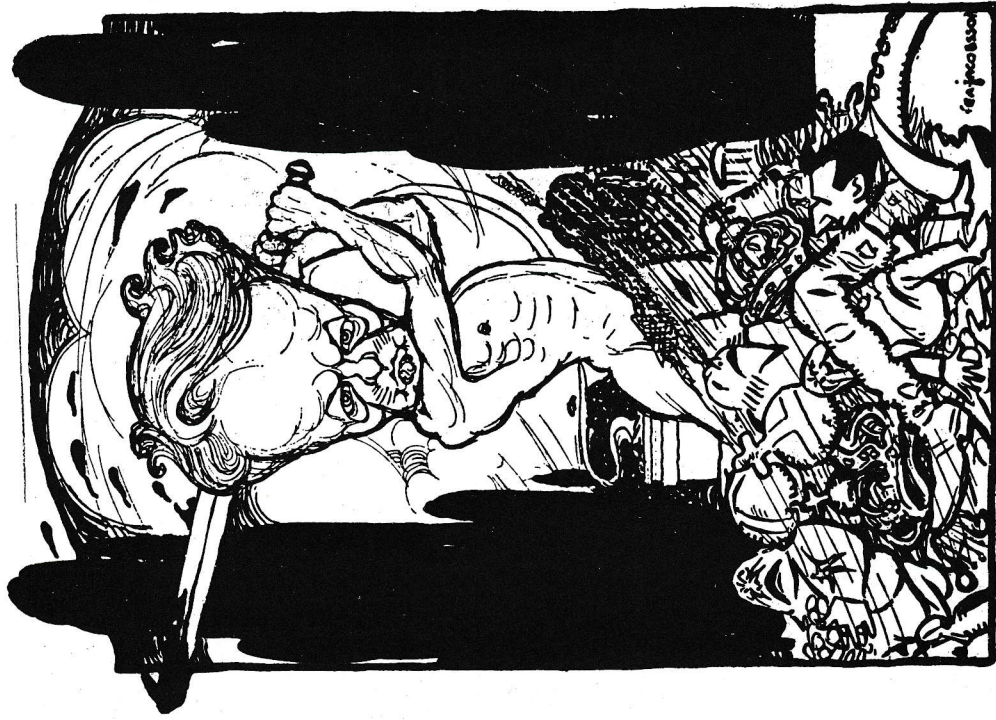
Från Strindberg till arbetarförfattarna

Förr och Nu publicerar här huvuddelen av Lars Furulands föreläsning om Strindberg och arbetardikten på FIB/Kulturfrents litteraturkonferens den 4-5 december 1976. Den handlar också om de radikala, politiska ungdomsrörelsernas mycket framgångsrika litteraturspridning i början av seklet; om begreppen arbetardiktning/proletärlitteratur. Furuland avslutar med en snabb historisk exposé över arbetardiktningen fram till våra dagar.

Under 1800-talet vinner romanen stora segrar. Författare som Balzac, Dickens, Zola, Tolstoj skänker världen en epik av världslitterära och sociala dimensioner. Det är den strömning i de senaste två århundradenas kulturliv som vi kan kalla den *realistiska traditionen*, som växer sig stark.

På denna punkt i utvecklingen träder arbetarklassen – med industrialismens lönearbetare som kärna – in i samhällsliv och politik. I Sverige sammanfaller detta skede i vår sociala historia med framträdandet av den författare, August Strindberg, som måste sägas grundlägga den moderna svenska litteraturen.

Den borgerliga realismen lever vidare inom den etablerade litterära institutionen – det produktions-, spridnings-, värderings- och konsumtionssystem för litteratur, vars viktiga delinstitutioner i 1800-talets Sverige är skolan, universitetet och den litterära kriti-

författarskap. Han tar häftigt ställning i samhällsdebatten och är överhuvudtaget i allra högsta grad aktiv i sin författarroll.

Den svenska arbetarlitteraturen blir en realism av liknande slag – inte så mycket en speglande som en aktiv, samhällskritisk diktning. Proletärförfattaren vill övertyga om sanningen i sin miljö- och människoskildring. Men först och sist vill han lyfta fram de inboende sociala och psykologiska utvecklingsmöjligheterna i den skildrande gruppen av arbetande människor, hos arbetarklassen.

ÅTTITALISTEN STRINDBERG SOM SAMHÄLLSKRITIKER OCH REALIST

Mäster Olof hade tätt sig alltför revolutionär för 1870-talets teatrar och spelades inte. Det var Röda rummet (1879) som kom att bli den kritiska realismens genombrottsbok i Sverige. Strindberg sökte sedan skildra även det kropparbetande folkets liv i sin kulturhistoria Svenska folket (1881-82) och novell-

samlingen Svenska öden och äventyr (1882 ff). Det nya riket (1882) blottade klyftan mellan folket och överheten, angrep samhälls överbyggnad och dess förstenade, korrumperade institutioner. Strindbergs utopiska socialism och anarkism fick slutligen litterära uttryck i Utopier i verkligheten (1885).

Av arbetarskildring finner vi inte mycket i Strindbergs verk. Anspråken på den verkliga hetsskildrande dikten hade också skärpts i och med åttitalets inbrott. Diktarna krävde nu mer av sin konst. Geijerstam har tydligen än någon annan utpekat det dilemma som flertalet åttitalister befann sig i: "Vi som äro bildade, humana, folkliga, människoälskande, vi som tala och skriva om folket och de arbetande klasserna... vi känna icke deras lif, vi förstå icke deras tankar, deras känslor och önsknings!" (1885, Revy i litterära och sociala frågor.) Åttitalisterna eftersträfvade en helt annat förtrogenhet med miljö och människor än författarna till 1840-talets sociala sensationsromaner. Strindberg kunde på grundval av sina sammargästerfarenheter skriva Hemsöborna, men han skulle aldrig ha givit sig på att skriva en arbetarroman.

Vari ligger då Strindbergs betydelse för arbetarlitteraturen?

Kanske främst genom att våga. Föga heroisk som privatperson var Strindberg djärv och skoningslös med penna i hand. Han drev sina kampanjer så intensivt att han i kraft av sin begåvning förmådde skapa ett förnyat språk. Strindberg smidde åt sig det redskap för en kritisk-realistisk skildring som tidigare "folkförfattare" (t ex Pehr Thomasson i En arbetares lefnadsöden eller Slaflivet i Sverige, 1859) bittert hade saknat.

Vad var den sociala skolan i litteraturen på 1840-50-talet och dess beskedliga dryftande av "associationer" bland arbetarna (t ex Onkel Adams roman Penningar och arbete, 1847) emot Strindbergs rasande utfall inför det nedärvda ståndssamhälle, som levde kvar som klassamhälle i representationsreformens Sverige:

"... vi ha inga stolar att bjuda på och det gör ingenting/ säger snickaren Eriksson i Vita bergen till välgörenhetsdamerna; vi

ha inga sängar heller, dem tog kontributionen till gasbelysning, pro primo, för att ni ska slippa gå i mörker från teatern om nätterna; vi ha ingen gas, som ni ser; och till vattenledningen, pro sekundo, för att era pigor ska slippa gå i trapporna; vi ha ingen vattenledning; och till kurhuset, pro tertio, för att era söner ska slippa ligga hemma... Och det kommer en dag, då det blir än värre, men då, då komma vi ner från Vita bergen, från Skinnarviksbergen, från Tyskbagarbergen, och vi komma med stort dån som ett vattenfall, och vi ska begära igen våra sängar. Begära? Nej, ta! Och ni ska få ligga på hyvelbänkar, som jag har fått, och ni ska få äta potatis, så att era magar ska stå som trumskinn, alldeles som om ni gått igenom vattenprovet som vi..."

Betydelsen av snickarens replik i Röda rummet ligger inte i att den skulle vara en beskrivning av vissa materiella förhållanden och en mätare på förbittringen i fattigkvarteren i Stockholm. Det viktiga med snickarens replik – både för författaren själv med pennan i hand och för läsaren med boken framför sig – är dess karaktär av tveklöst ståndpunktsstagande, dess potentiella bidrag till skapandet av framtidens klassmedvetande. Det intressanta blir här litteraturen som verklighetsmodell, inte som spegling.

Alla de arbetarfödda publicisterna av någon betydelse från Axel Danielsson och framöver har beundrat och försökt lära av Strindbergs språk. Han vågade skriva på ett sätt som gick på tvären mot den lärda skolans regelsystem, ofta genom att utgå från konkreta vardagserfarenheter. Han talade i sina verk ett upproriskt språk som uppfattades som "grovt", men ett språk som svarade mot hans egen känslighet för tryck, hans revolt mot översåtarna. Hur avskyelig den upproriske Strindberg och hans litterära yttringar var för det oscariska etablissemanget finns det otaliga exempel på. Ett som nyligen blivit bekant är kungens självklara marginalanteckning 1883 i brev till sin vän greve Carl Snoilsky: "Fy sådan dålig svenska. Det är nästan som om Strindberg skrivit den!"

Strindberg och hans språk stod utanför "det gode selskab". Detta var en grundläggande likhet mellan honom och en rad av de första arbetarförfattarna. Men det bör tillfogas, att särskilt de skönlitterära verkssamma proletärförfattarna trots Strindbergs exempel hade svårt att nå fram till egna "språk", som svarade mot deras upplevda verklighet. Åtskilliga vacklade mellan åttitalets och nittitalets ganska väsensskilda litterära uttrycksformer.

KÄNDE KLASSMOTSÄTTNINGARNA

Strindberg tillhörde den uppåstygande medelklassen som bröts mellan befolkningsklassen. Han var en seismograf för vad som rörde sig under ytan, klassmotsättningarna kände han i sin egen kropp. Trots att han inte hade nämnvärda egna erfarenheter av kroppsarbete kunde han i Röda rummet som ingen annan dittills ge uttryck för arbetarens hat till ett förslavande tungt och enformigt arbete. Det är konstnären och f d jordbruksarbetaren Olle Montanus som talar – om vi så vill den förste autodidakten i svensk litteratur:

"I min barndom och ungdom var jag kroppsarbetare; ni som inte vet vad det är att arbeta mellan solens uppgång och nedgång, för att sedan falla i en djurisk dvala, ni ha undandragit er syndafallets förbanelse – ty det är en förbannelse att känna hur själen står stilla i växten under det kroppen gräver ner sig i mullen. Gå bakom oxen som drar plogen och låt ögat hänga mot den gråa jordkoka dag ut och dag in, och du skall glömma till sist att se upp åt himlen; stå med spaden och gräv ut ett dike under en brinnande solhetta, och du skall känna hur du sjunker ner i den vattnetsjuka marken och hur du gräver grav åt din själ... I njuten av naturen som av ett skådespel, vilket förädlar och lyfter. För jordarbetaren finns naturen icke som så; åkern är mat, skogen är ved, sjön är ett tvättfat, ängen ost och mjölk – allt är jord utan själ."

Vi får vänta i femtio år – tills vi får en generation av skrivkunniga proletärförfattare som i ungdomen har längtat bort från kropps-

arbete i kvävande miljöer – innan någon vågar och kan säga detta på jämförbart sätt. Det nyss citerade partiet ur Röda rummet var i sin tid en yttring av revolt mot det traditionella moraliserandet om allt arbetes välsignelse.

För arbetardiktarna var Strindberg trots allt kanske främst författaren till Tjänstekvinnans son (1886). Här fixerades för första gången proletärperspektivet i ett stort svenskt diktverk, här framfördes en radikal och hänsynslös samhällskritik med termerna överklass-underklass. Därmed kunde arbetardiktarna sluta upp kring Strindberg, fortsätta i hans efterföljd. Marxist var Strindberg aldrig men under viktiga perioder av sitt författarliv var han starkt påverkad och inspirerad av socialismen-ararkismen.

Vägen för Strindberg själv från revoltåren gick sedan genom ett intelligensaristokratiskt skede och in i Infemokraten, som ledde över till den litterärt rika period då dramatikern Strindberg skrev flera av de verk som gav honom världsberömmelse.

STRINDBERGSFEJDEN

Än våldsammare utmaningar mot det etablerade Sverige än i åttitalets verken skulle komma med Götska rummen (1904) och Svarta fanor (1907). Och sedan storstrejken 1909 skakat landet framträdde Strindberg följande år i Aftonidningen och Social-Demokraten med de artiklar, som inledde den starkt politiserade kulturkamp som vi brukar kalla Strindbergsfejden. Därmed blev alla försök till kultursyntes mellan åttitalism och nittitalism slagna i stycken – försök som framför andra Heidenstams och de provinsiella sk ungdomsrörelserna hade stått för. Strindbergs angrepp gällde nu hela raden av institutioner och idoler i riket: kungahuset, militarismen, Svenska akademien, nittitalet med Heidenstam i spetsen, Sven Hedin osv. Strindbergsfejden utvecklades till en landsomfattande kulturkamp i pressen, där socialister och vänsterliberaler stod emot nästan hela det nationella Sverige på vars vägnar främst Fredrik Böök uppträdde.

En kartläggning har börjat (bl a genom Harry Järvs materialsamlingar och Jan Myrdals uppsatser) av hur Strindbergsfejden förmedlades inom olika grenar av den svenska vänstern under inträcket av diktarens radikala ålderdomsperiod. Branting fick tack vare Strindbergsfejden möjlighet att i sin dödsruna 1912 teckna bilden av Strindberg som den store folkförfattaren, diktaren som slutligen återvänt till sin ungdoms radikala åttital. Angreppen på de svenska liberaler, som hade varit Brantings medkämpar i flera av tidens stridsfrågor, kunde denne dock aldrig glömma – där till hade pamfletterna varit för sköningslöst personliga.

Den yttersta socialistiska vänstern i Stormlocken med Fredrik Ström och Zäta Höglund slöt däremot upp just kring den Strindberg som jämfört med åttitalisten tycktes ta flera steg till vänster. Vilket oerhört starkt intryck Strindbergs sena fälttåg mot det oscariska samhället och nitittalisten gjorde på de unga socialisterna kan man se av deras samtida uttalanden. Pamfletten Folkstaten var – skrev Fredrik Ström 1910 – "ett stort och mäktigt verk, ett dokument av högsta rang. Den är en lans slungad av en väldig folkskämpe emot förtryckets bröstansar. Men den är mer: den är en stjärna som strålar och visar vägen."

På den yttersta vänstern var det endast Hinke Bergegren och hans anarkister i Brand som tog avstånd, ur stånd att bortse från Strindbergs uttalade religiositet. Hinke ansåg sig därför förhindrad att stödja Strindberg i den största kraftmätningen ditills i svensk press mellan vänstern och högern.

Vikten av Strindbergs ställningstagande markerades genom nationalgävan till födselensdagen den 22 januari 1912. Företaget hade inletts på ett möte som Socialdemokratiska ungdomsförbundet inbjudit till i februari 1911. Stockholms arbetarekommun hedrade också Strindberg med ett facketåg på födselensdagen och väldiga skaror av arbetare hade slutit upp. Leveropen steg mot Strindbergs balkong: "Leve frihetens skald, leve folks diktare."

Stockholms arbetare hyllade Strindberg med facklor i händerna men det var arbetarrörelsen som behövde hans eld.

Ute i landet blev publiciteten oerhört omfattande. Från arbetarhåll gav man uttryck för att man kände det som om hopplosheten efter storstrejken vek. För den unge sågverksarbetaren Karl Östman från Sundsvall var Strindberg "det tändande namnet i dessa dagar... röjaren, rensaren, vulkanen" (i artikeln Strindbergsfejden bedömd av en arbetare).

Om Strindbergsfejden har äntligen ett avhandlingsarbete kommit igång (Björn Meindal). Strindbergs betydelse för den kommande svenska arbetarlitteraturen är ett annat ämne som väntar på att få en ingående behandling och som i själva verket har flera olika sidor:

- Den samhällskritiska linjen från Röda rummet, Det nya riket, Götska rummen och Tal till svenska nationen – fullföljd och vidareutvecklad i författarskap som Vilhelm Mobergs, Ivar Lo-Johanssons, Folke Fridells, Jan Myrdals.

- Strindbergs försök att teckna folks liv och historia i en rad noveller och i krönikan Svenska folket föregriper ännu större företag med samma inriktning: historiska verk av Fabian Månsson, Alfred Kämpé och Vilhelm Moberg, novellepos av Ivar Lo-Johansson.

- Tjänstekvinnans son är den första svenska utvecklingsromanen med underklassperspektiv. Raden av bildningsromaner blev lång i svensk arbetarlitteratur och Strindbergs inflytande kan här sägas ha varit både på gott och ont. Individualismen kunde drivas så långt, att det nya i arbetarförfattarnas miljö- och människoskildring skymdes.

- Strindbergs språk blev epokgörande för den kritiska realismen i Sverige och var det stora exemplet, då beroendet av den förhärskande retoriskt-akademiska stilen gradvis bröts.

- Vissa uttryck för Strindbergs religiositet blev av vikt för en författare som Dan Andersson och troligen även för Ivan Oljelund,

Harry Blomberg och Ragnar Jändel när de inriktade sig på existentiella frågor. Strindbergsgestalten torde alltså ha betydelse även för avfällingsmotivet i arbetarlitteraturen.

- När arbetarförfattarna berör sin Strindbergläsning går de raskt förbi eller lämnar helt utan kommentar hans idealisering av det patriarkaliska familjelivet med kvinnan som osjälvsk vårdare av barn och man. Svanbergs svepande angrepp mot Strindbergs kultusen (i Poesi och politik) är på denna punkt berättigat. Kan Strindbergs tidstypiska kvinnosyn rentav ha haft ett visst negativt, utvecklingshämmande inflytande på den svenska vänstern? – Till att vi får så ytterst få kvinnliga arbetarförfattare före rapportböckernas tid har vi övernog av förklaringar i den ekonomiska historien och familjesociologin.

Sammanfattande kan man säga att de något skiftande, mer eller mindre heroiserade Strindbergsbilderna inom den svenska vänsterns olika riktningar har byggt upp genom att man ur Strindbergs väldiga oevre tagit till sig det man bäst behövt för sin egen samhällskritik. Man har lånat av Strindbergs eld från hans radikala skeden: det på 80-talet som blev så viktigt för brytningen med hela det oscariska tidevarvet och det på ålderdomen vars betydelse för arbetarrörelsen i Sverige ännu är underskattat.

STRINDBERG I ARBETARBIBLIOTEKEN

Alltfrån den landsomfattande Strindbergsfejden har diskussioner om Strindberg och arbetarrörelsen blossat upp med jämna mellanrum. I de ambitiösare utredningarna synar man hela serien av ledande socialisters – främst Axel Danielssons och Hjalmar Brantings – artiklar om Strindberg från 1880-talet till dödsrunorna 1912.

En helt annan infallsvinkel får man om man ser på litteraturspridning, bokval och diktarupplevelse bland läs- och bildningshungliga svenska arbetare. Därigenom kan man vinna en förnyad förståelse av Strindbergs betydelse för arbetarrörelsen.

I den socialdemokratiska press som växte fram under 1880-talet ägnades ingen förtärlig tillnärmelsevis så stor uppmärksamhet som Strindberg. Bevarade dokument från de första socialistiska biblioteken i Sverige lämnar liknande vittnesmål. Lånejournaler berättar om ett överväldigande starkt Strindbergsintresse hos de bildningsökande: 86 av 121 lån av skönlitteratur i Socialdemokratiska förbundets bibliotek i Stockholm 1887-88, där både arbetare och fackliga och politiska arbetarledarer lånade, gäller Strindbergs verk, främst Tjänstekvinnans son. Norra järnarbetarfackföreningens bibliotek för medlemmarna uppvisar samma bild 1886-88.

Från dessa små bibliotek, som bars upp av arbetarna själva, kan vi gå till det stora Göteborgs arbetareförenings bibliotek, tillkommet genom insatser av folkbildningsvande liberaler ur medel- och överklass. Den tryckta katalogen av 1886 upptar här ännu inte ett enda verk av Strindberg. Samtida sockenbibliotek visar samma försiktighet inför hans verk. Strindberg är länge tillbakahållen i de boksamlingar för folket som behålls av de högre, bildade samhällsklasserna – liksom nästan all nyare politisk, social och religiös debatlitteratur.

Arbetarnas egna boksamlingar har en helt annan profil. En grundlig undersökning (J Persson) av de två nämnda arbetarbiblioteken i Stockholm på 80-talet visar, att man koncentrerade sig på tre slags böcker: 1) de som behandlade den sociala frågan, 2) de som behandlade den religiösa frågan och 3) August Strindbergs verk. – Förströelseläsning värderade man däremot lågt.

Tillkomsten av arbetarbiblioteken – en idé som spred sig från Stockholm ut i landet till åtminstone ett tredjioh tal platser – var ett första utslag av kultursträvanden från små arbetarkollektiv. Det var också en protesterörelse. Protesten riktade sig mot bokvalet vid de patriarkaliskt styrda sockenbiblioteken och deras motsvarigheter i städerna och mot de liberala arbetarföreningarnas bibliotek, i sista hand mot hela den borgerliga litterära institutionen. Biblioteksgrundandet bland Stockholms fackligt organiserade järnarbetare är

föregången av en protokollförd diskussion 1886, där medlemmen K J Karlsson yttrade, att han under så lång tid "läst öfverklassens böcker att han dels ledsnat på dem, dels ock af ekonomiska skäl ej längre kunde hålla sig med dem, hvarför tal. hädaneftir endast ämnade läsa de böcker och tidningar som rör den sociala frågan". Bland författare som gjort honom till socialist nämner han först Strindberg och sedan Gustaf af Geijerstam och fru Edgren (Ann-Charlotte Edgren-Leffler).

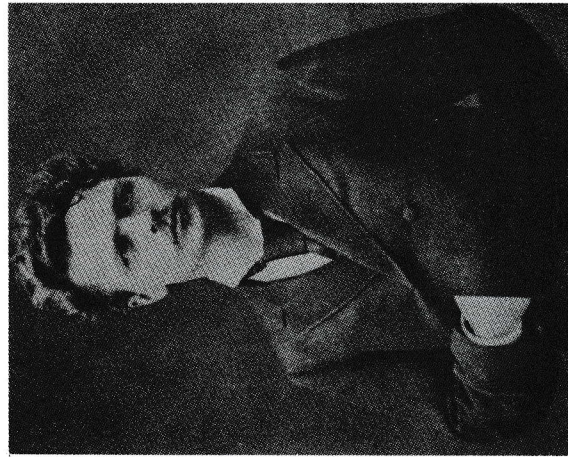
De sistnämnda kom knappast att få någon förblivande betydelse inom arbetarrörelsen i motsats till Strindberg. Tack vare en stor undersökning (J Åkerstedt) av inköpslistorna till ABF:s studiecirkelbibliotek från 1913 och ända fram till 1929, vet vi att Strindberg och Jack London då var de bäst representerade författarna av skönlitteratur i cirkelbiblioteken, närmast följda af Upton Sinclair.

En jämförelse med litteraturläsningen i den svenska folkhögskolan är intressant; folkhögskoleundersökningen gäller perioden 1910-12. Folkhögskolorna tog upp mer modern litteratur än läroverken, men det var mittalisternas verk – och därnäst prov på

äldre fosterländsk litteratur – som dominerade. (Brunnsvik är härvidlag i någon mån ett undantag.) Strindberg kommer visserligen på sjätte plats i folkhögskolornas samlade litteraturläsning och studeras vid 18 skolor, men ännu undviker man Strindbergs samhällskritiska verk. ABF-arna däremot skaffade sig i första hand Röda rummet, Tjänstekvinnans son och Giftas.

Min översikt, som bygger på tillgängliga litteratursociologiska punktundersökningar, är långtifrån heltäckande. Men man vågar säga att ingen författare under så lång tid som Strindberg stått i centrum för litteraturintresset inom folkrörelserna, speciellt arbetarrörelsen. Sett i detta perspektiv var det olyckligt att Strindbergs verk – av copyrighetskäl och kanske också en ensidig inriktning på den "aktuella" folklivsskildringen och arbetardikten – inte kom med i massspridningen på 1940- och 1950-talet genom Folket i Bilds folkbokserie.

Det är från lantarbetar-, bruksarbetar- och industriarbetarhem, från hantverkar- och knektstugor och småbondehem som våra arbetarförfattare stammar. ABF- och IOGT-biblioteken, folkbiblioteken, folkhögsko-

• Tjänstekvinnans son.

• Strindberg tecknad av Munch.

lorna och 25-öresbokserierna försåg dem med litteratur. Deras berättelser om sin ungdoms läsning kan illustrera bokföretkningarnas och lånejournalernas siffror. De tre viktigaste volymerna med självbiografiska uppsatser av arbetarförfattarna är Ansikten (1932), Mitt möte med boken (1943) och Avsikter (1945). Ingen diktare, ingen typ av litteratur överhuvudtaget – inte ens bibeln och psalmboken – och litteraturupplevelser som August Strindberg.

En ytterst konkret skildring ger Albert Viksten – för att ta ett enda exempel. Det första biblioteket i den norrländska skogssocken där han växte upp innehöll bara några få böcker, däribland en som han räddade med sig upp till kolkojan "omlindad i många Af-tonblad varsam inlagd mellan tunnbrödet, saltströmmingen och det amerikanska flasket. Det var Strindbergs Röda rummet. Jag läste den med verklig hänförelse, fast jag då inte hade en aning om vem Strindberg egentligen var". (Tidpunkten är angiven till 1904 eller 1905; efter Strindbergsfejen hade han vetat vem författaren var.) Viksten började själv skriva, bland annat en bitter klagoskrift över herrarnas utplundringmetoder: "Strindbergs rebelleri hade smittat av sig."

Arbetarna stod utanför den litterära institutionen – det etablerade samhällets spridnings- och bedömningsystem för litteratur. Men Strindberg hade skaffat sig en enastående ställning. Han var sin egen institution. Hans samhällskritiska diktverk, pamfletter och tidningsartiklar upplevdes som ett alldeles avgörande stöd för arbetarrörelsen.

Som de stora föregångarna till vår arbetardiktning brukar man nämna Gorkij, Andersen Nexø och Jack London, i viss mån även Zola. Men Strindberg – som ofta blir glömd i sammanhanget – har haft lika stor betydelse för den svenska proletärlitteraturen. Det är efter hundra år lätt att förbise hur revolutionerande hans insats var i sekelskiftets Sverige.

TERMEN ARBETARDIKTNING

Med arbetardikt kan man mena litteratur 1) om arbetare, 2) av arbetare eller författare med ursprung i arbetarklassen eller 3) för arbetare (vilket ibland uppfattas som liktydigt med utgivningen på arbetarrörelsens egna förlag).

I teoriernas värld kan det heta, att den "ideale" arbetardiktaren skall vara uppvuxen i ett arbetarhem, ha egna erfarenheter som kroppsarbetare och löntagare, ideologiskt sett vara inspirerad av eller direkt ansluten till den politiska och fackliga arbetarrörelsen, hämta sina motiv från arbetarmiljöer, utge sina böcker genom arbetarrörelse- eller fackföringsförlag som främst inriktar sig på att sprida dem till arbetarna och folkbiblioteken. Bland svenska prosaförfattare har det bara funnits några få som varit arbetar- eller proletärförfattare i alla dessa avseenden – bland de tidiga författarna av kamplryk något flera.

För att åstadkomma en definition, som är brukbar i den svenska litteraturkritiska och litteraturhistoriska praktiken, måste man närmare diskutera alternativen för att sedan kombinera och något modifiera dem. Vi har knappast någon användning för en definition som är så sträng, att den "riktige" arbetardiktaren blir en utopi i ett samhällssystem som det svenska. Å andra sidan får inte heller begreppet arbetar- eller proletärförfattare tunnas ut så att det blir ideologiskt och litteraturhistoriskt ointressant.

För att börja med förlags- och tidningsfrågan (punkt 3 ovan) så har endast en liten – men inte alldeles oviktig – del av den litterära produktionsapparaten i Sverige varit direkt knuten till arbetarrörelsen. Många arbetarförfattare skulle idag vara okända, om de inte hade sökt sig fram till publicering på vägar som stått till buds utanför arbetarrörelsens egna organ.

Alfred Kämpa var en av de få arbetardiktare i Sverige som under en lång period kunde kallas fackföringsförfattare: han skrev direkt för lantarbetarna, trycktes i deras tidning och fick sina böcker utgivna på fackförbundets eget förlag eller på andra arbetarförlag

som sålde större delen av upplagorna för spridning inom förbundet. Men ännu inflytelserikare blev Ivar Lo-Johansson – givetvis i kraft av sitt rika författarskap men också därför att han förmådde föra fram statarproblemen både *utåt* samhället via Bonniers förlag och de mest spridda tidningarna och *inåt* den skildrade arbetarklassen genom att envist ta vara på varje god publiceringsmöjlighet i arbetarnas och kooperationens egna organ. Det hör till saken att hans medarbetarskap i den lilla fackförbundstidningen skedde gratis. Novellformen, som Ivar Lo ivrigt ägnade sig åt, var särskilt lämpad för spridning via många olika distributionsvägar, även radion.

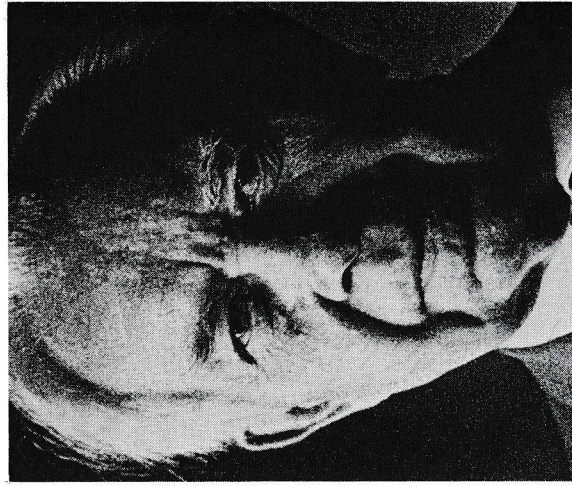
Ivar Lo var i hög grad medveten om sitt dilemma som arbetarförfattare: svårigheten att i den vanliga formen (den dyra bokhandelsboken) nå fram till arbetarna. Alfred Kämpe uppehöll sig också vid detta redan i sin recension av Godnatt, jord, och beklagade att boken var alldeles för dyr att köpa för lantarbetarna. Folk- och studiecirkelebibliotek fanns ytterst sällan vid gudsken. Någon större spridning i *bokform* av statarförfattarnas verk ut till lantarbetarna kunde helt enkelt inte ske, förrän Folket i Bilds förlag kring årsskiftet 1940/41 började utge sin billiga folkbokserie och genomförde sin kampanj för hemtong och arbetsplatsförsäljning. Men som följeförbundstidningen hade Ivar Lo redan fått ut en stor statarroman.

Spridningsproblemet var svårslöst för den enskilde arbetardiktaren, men de mest medvetna av författarna och av rörelsens litteraturförmedlare fann åtminstone temporära lösningar: arbetar- eller arbetsplatsbibliotek (som ingalunda är någon nyhet från 1970-talet), novell- och följetongpubliceringar i fackförbundspressen eller vänstertidningar, användande av broschyrformen, gamla kolportörsmetoder – detta är några exempel på hur arbetarlitteratur i Sverige spritts utanför bokhandeln.

Inom litteraturforskningen börjar intresset riktas även mot den litterära institutionens uppbyggnad. Därmed uppmärksammas arbetardiktens svårigheter att utvecklas i en för-

lags- och tidningsvärld, där de socialistiska partierna och folkrörelserna hade och har en ytterst begränsad andel. Men forskningen befinner sig bara i sin begynnelse och riskerar felslut av brist på bearbetat källmaterial. Litteraturhistorikerna har ännu inte frigjort sig från den traditionella kanoniseringen av begreppet bok. Att huvudsakligen syssla med litteraturproduktionsalster i bokform blir missvisande – särskilt när det gäller arbetarlitteraturen. Vi måste främst bestämma arbetarlitteraturens roll i vänsterpressen, i de politiska, kooperativa och fackliga tidskrifterna och i folkbiblioteken.

Författaren i arbetartidningen har lidit av att det inte varit möjligt att den vägen vinna diktartatus inför den litterära kritiken. Det har alltid varit de (som regel) små bokupplagorna på de litterärt ledande förlagen, som givit inträdesbiljett till det litterära etablis-

• Ivar Lo spreds många vägar.

mangt med i bästa fall ära, ryktbarhet och stipendier i följ. Arbetarförfattare har riskerat och riskerar även i dag deformation av sitt budskap genom redigeringsprocesserna, men också genom en mer eller mindre medveten anpassning från författaren själv som ju ö-

skar få sitt verk antaget och förmedlat ut till en läsekrets eller en tittande och/eller lyssnande publik. Dessa svårigheter möter givetvis författaren inte bara i massmedia och på de stora kommersiella förlagen utan även inom arbetarrörelsens egna organ för kulturspridning.

Hela denna härva av utgivningsproblem har – förefaller det mig – länge snärjt arbetardiktaren mer än författare med en säkrare bokhandelspublik. Men som exemplet ovan har visat kan vi för den skull inte *definitions-* *mässigt* kräva att en svensk författare måste utges på arbetarförlag för att vara proletärdiktare.

Arbetarlitteratur är – har det också sagts – detsamma som litteratur *om* arbetare, dvs det skulle helt enkelt vara fråga om skildringar av kroppsarbetare (punkt 1 ovan). Redan Carl von Linné såg i Falu gruva 1734 "detta fördomda folket" arbeta under livsfara: " nakna till medianen, för munnen hängde en ullens lapp, att röken och dambet ej allt för hoptals måtte insupas, svetten rann ur deras kropp, som vatten ur en ullpåse". Detta är arbetarskildring men ingalunda arbetar- eller proletärlitteratur. Samma sak gäller Ernst Didrings Malm – för att nu som ett enda exempel ur 1900-talslitteraturen välja en romanserie som just är aktuell som billigbok.

Författarens ursprung (punkt 2 ovan) bör inte heller ensamt få avgöra tillhörigheten till den strömning inom litteraturen som vi här söker avgränsa. Det skulle rentav ställa en diktare som Martin Koch utanför arbetardiktaren – trots hans motivval och socialistiska tendens. Proletärdiktarna av äldre generation var oftast självlärda utöver folkskolan och eventuellt folkskolan men samhällsutvecklingen och utbildningspolitiken håller på att radikalt förändra det utgångsläget. De proletärförfattare som nu framträder är alltmär sällan autodidakter i den gamla meningen.

När man i skärningspunkten mellan de tre inledningsvis nämnda perspektiven söker mer täckande formuleringar för vad som är arbetar- eller proletärlitteratur, blir det allt-

mer uppenbart att det är idéinnehåll-tendens som bör betraktas som det viktigaste kriteriet. Med sitt verk vill författaren i regel bidra till att stärka klasskänslan men också tydliggöra arbetaren som enskild människa. Arbetarlitteratur värd namnet måste vidare på ett ingående och engagerat sätt beröra arbetarnas förhållanden. Och författaren skall själv tillhöra eller ha tillhört en utpräglad arbetarmiljö och/eller vara ideologiskt knuten till socialismen-arbetarrörelsen.

En annorlunda uppbyggd definition kunde vi få genom att konsekvent utgå från litteraturens funktion: vad man hänför till arbetardiktningen borde ju spridas inte bara till ett litet litteraturvant intellektuellt skikt utan även finna läsare inom en bredare publik och bland arbetarna. Men vi vet tills vidare för litet om hur litteratur av olika slag har distribuerats, använts och verkat för att på dessa vägar kunna nå fram till en tillämpbar begreppsbestämning.

Slutligen några reflexioner om ordvalet arbetarlitteratur *eller* proletärlitteratur. I existerande litteraturvetenskapliga och essäistiska studier på området skymtar ibland skillnader mellan dessa två uttryck. Man kan ge ordet arbetarförfattare en mer social innebörd och lägga huvudvikten vid ursprung och samhällsställning medan termen proletärförfattare får en övervägande ideologisk laddning.

Ännu en betydelsevariant av termen proletärförfattare är noterad i Svenskt litteraturllexikon. Ordet proletärförfattare har i århundradets början använts med speciell syftning på författare som skriver om "proletarens och skuldens personliga frigörelse ur kollektivet". Det är en terminologi som ter sig diskutabel och alltför speciell, när den vill fastslå, att den sanna proletärdiktaren visserligen skall vara arbetarfödd men först och främst måste hävda sin individuella rätt till personlighetsutveckling.

ARBETARDIKTNING SOM SAMLANDE BETECKNING

De författare som vår diskussion kan gälla

är förvisso en brokig skara. Men de själva och den kritik som stött dem – främst i vänsterpress av olika schatteringar – har lyckats hålla begreppet arbetar- eller proletärlitteratur levande genom decennierna som en allmän gruppbezeichnung. Det har skett genom att man – i motsats till i flera andra länder – sällan krävt partipolitisk disciplin av dikterna eller börjat fördela dem och deras verk i fack med olika skyltar på: socialdemokrat – marxist – syndikalist osv.

Ansätter till att driva in den radikala litteraturen i sådana fall har nog funnits tid efter annan. Men författarna själva har vetat att freda sig och ibland samlat sig till kollektiva manifestationer. För att verkligheten dokumentera inför den allmänna opinionen, kritiken och den läsande publiken att det fanns en starkt socialt – oftast socialistiskt – orienterad litteratur i Sverige, blev de tre redan nämnda uppmärksammade antologierna med självbiografier och program ytterst viktiga: *Ansikten* (1932), *Mitt möte med boken* (1934) och *Avsikter* (1945). Till denna linje ansluter sig ju FiB/Kulturförbundets antologi *Våra författare* (1974).

Strider kring titeln proletärförfattare har förekommit och förekommer än. Den mest uppmärksammade utkampades redan 1921 när Richard Steffen för första gången hade infört rubriceringen proletärförfattare i en litterär handbok. Harry Blomberg, Ragnar Järdel och Ivan Oljelund hörde till dem som vägrade godkänna rektor Steffens benämning. Men Martin Koch, Hedenvind och Alfred Kämppe fann den så riktig som en gruppbezeichnung kan vara – Hedenvind trots att han var småbondsman, men han hade ju brutit med hemmet och blivit rallare och anläggningsarbetare. På 30-talet kom sedan en rad författare som kändes vid namnet arbetar- eller proletärförfattare och utvecklade arvet från just Koch, Hedenvind och Kämppe.

Det svar således inte mot traditionen och den faktiska utvecklingen i Sverige, att i litteraturkritik och översikter driva en uppsplittning av terminologin och inlägga särbetydelser i orden arbetar- respektive proletärförfattare. I specialstudier kan man ibland behöva

någon sådan speciell terminologi. Men annars är det befogat att behålla det vanliga litteraturkritiska språket och använda arbetarlitteratur och proletärlitteratur som i stort sett likabetydande ord.

KAMPLYRIKEN

Med 1880-talet kommer de allra första arbetarpublicisterna med rötter i industriproletariatet i städer, vid bruk och sågverk, i torp och småbondehem. De är med om att bygga upp den socialistiska arbetarrörelsen. De framträder på en gång som agitatorer och skalder. Några av dem – främst Henrik Meinander och K. J. Gabrielsson (Karolus) – kan knytas till arbetarnas egna pressorgan och får då bättre möjligheter än andra att publicera sig, både i de första socialistiska tidningarna och i dikthäften eller broschyrer som tidningstryckerierna framställer och som sprids inom arbetarrörelsen. Bland de socialistiska skrivarna uppträder också några unga studenter eller akademiker.

Rörelsens egna spridningskanaler är ekonomiskt sårbara. Tidningarna drabbas av tryckfrihetsåtal från byråkratin som vaksamt följer verksamheten. Pressorganen och arbetartryckeriernas förlagsrörelser är ekonomiskt alltför svaga för att ha råd att låta någon skribent inta diktarrollen, bli en proletärförfattare som kan leva på sin penna. Det finns ideologiska förklaringar till detta men främst ekonomiska. Arbetarrörelsens litterära organ är obetydliga gentemot det borgerliga samhällets hela litterära system med dess stora kommersiella förlag och dagstidningar. Om inte en betydande del av verksamheten inom arbetarrörelsens kulturorgan hade bedrivits av frivilliga och oavlönade krafter hade den knappast kunnat fortgå.

Under den svenska arbetarrörelsens pionjärtid var lyriken ett självskrivet agitationsmedel. Utom dikterna av Menander och Karolus framträdde många andra – ofta under pseudonymer och signaturer som Bertila, Scarron, Rolf Mörke, Sigvald Gösson men också under eget namn: Axel Danielsson, Fabian Månsson, Hjalmar Larsson, Fredrik

Ström, Ture Nerman, Hannes Sköld. Dikterna infördes i socialisttidningarna, lästes eller sjöngs vid mötena, ljöd vid demonstrationerna. Melodierna lånades ofta från kända skolsånger som alla kunde eller från väckelserörelsernas melodiskatt. De nya orden och användningen i möteslivet gjorde dem till arbetarrörelsens egna. Det var dikt ägnad att sjungas unisont eller tåga efter.

När litteraturkritiken kommit med sina traditionella måttstockar och funnit brist på "originalitet", "egenart" osv i den tillfällighets- och brukspoesi som kampdiktningen utgör, har mätresultaten ju blivit skälligen ointressanta. Det är kampdikts funktion i det politiska, sociala och kulturella livet som måste studeras och värderas när denna epok småningom får sin litteraturhistoria.

Pionjärperioden varade till storstrejken. Men åtskilliga drag i den teknade bilden finns kvar ända in på 1920-talet i den publikistik som främst Stormlockan, Brand och Frihet då bedrev. Till stor del var verksamheten som vi sett "amatörisk", varmed bara menas att den bedrevs på fritid, vid sidan av yrkesarbete. En våg av uppmuntran och stöd för "amatörisim" och "kreativitet" går nu över landet. Problemet för denna verksamhet under bildningsförbundens hägn är: kreativitet för vad? Det var aldrig något problem för de hundratals och tusentals amatörer som i början av seklet skrev direkt för sin egen politiska rörelses tidning. Ofta verkade de också för sin tidning på det mest handgripliga sättet, genom att som ombud sälja den på hemorten. Kolportörspredikningar förklarar att ex. Brands förlag under ett år (1914) spredde böcker, tillfällighetstidningar och broschyrer i 369 000 ex, tidningen Brand (som var fylld av litterära bidrag) i 1,5 miljoner ex och Brands månadshäfte i 50 000 ex. För Stormlockan är en genomsnittlig upplagesiffra känd: 32 000 ex före storstrejken.

Den förste proletärliriker som försökte bär upp en traditionell diktarroll var den begåvade f. d. järnarbetaren Leon Larsson. Hans Hatets sånger (1906) hade av den socialistiska ungdomsrörelsen tryckts i 10 000 ex plus en andra upplaga på 4 000 ex. Diktsamlingen Ur

djupet trycktes i 9 000 ex. En dåres visor (Frams förlag) i 10 000 ex. Men honorären var små: mellan 150 och 500 kr per bok. Som jämförelse kan nämnas att nititalisternas skrifter brukade utges i originalupplagor på ett eller ett par tusen ex. Upplagorna var förtärfarande lika små vid Bonniers utgivning av t. ex. Fridegårds och Moa Martinsons första böcker på 1930-talet. Upplagemässigt var således socialisternas och anarkisternas bok- och tidningsspridning under århundradets första decennier anmärkningsvärt framgångsrik. Men prissättningen var sådan att nämnda värda författarhonorar inte kunde komma ifråga. Författarna måste ta steget över till de helt kommersiella förlagen om de ville bli skrivare på heltid.

För en arbetarförfattare med den ryktbarhet som Leon Larsson hade vunnit, blev steget över till det största skönlitterära förlaget lockande och i praktiken möjligt att ta, eftersom han bedömdes vara ett känt namn. Den spektakulära avfallingsromanen Samhällets fiende, som Bonniers gav ut 1909, blev emellertid början till slutet på hans författarbana. Därefter var utsikterna att behålla läsarna inom arbetarrörelsen obefintliga och någon ny trogen publik hade inte tillkommit.

DEN FÖRSTA ARBETARPROSAN

Arbetarprosan var till en början långt svagare än kampliriken. Först när den socialistiska arbetarrörelsen hade verkat i trettio år i Sverige förmådde några arbetardiktare utveckla arvet från 1880-talets samhällskritiska prosa i riktning mot en realism med socialistiska förtecken. Närmast före och under storstrejksåret 1909 hade böcker av flera goda prosarealister utgivits: år 1907 kom Alfred Kämppe med sin debutbok som lantarbetarnas förste skildrare inifrån klassen, året därpå Maria Sandel som blottade arbetarkvinnornas misär i storstaden och år 1909 Karl Östman som kunde vittna om de norrländska brådgårds- och sågverksarbetarnas hårda villkor. Att de alla nådde sitt bästa som novelister torde sammanhånga med att de egentligen aldrig ekonomiskt och socialt lyckades

bygga sin existens på författarskapet. Romanen var en svår genre för den oetablerade författaren.

Kamplyriken hade varit litteratur för arbetare. Arbetarprosan lade till en dimension: den ville även vara en litteratur om arbetarklassen i Sverige. I dikterna – till stor del skrivna av arbetartidningarnas redaktörer eller av radikal unga akademiker – var perspektivet ofta den utanförståendes, fattigbesökarens, agitators från talarstolen. I arbetarprosan gick det knappast längre att välja sådan utsiktspunkter.

De första svenska arbetarromaner som väckte allmänna uppmärksamhet var Gustav Hedenvind-Erikssons *Ur en fallen skog* (1910) och Martin Kochs *Arbetare* (1912). Brytningen mellan bondesamhället, där man nu sålde byalagets gamla skogar till bolagen, och den inträngande industrialismen-kapitalismen blev Hedenvinds stora ämne. I hans tidiga böcker bryter sig också många olika "språk" mot varann: Viktor Rydbergs retoriska prosa, både åtti- och nittitalens litterära uttrycksformer, den muntliga berättarkonsten. Det folkliga arvet kom att betyda alltmer för Hedenvind i hans senare böcker – rallart-rilogen, de jämtländska sagorna och det stora epöset om trävarutiden i Norrland.

Martin Koch kämpade med att finna en balanspunkt för sin sociala roman mellan realistisk miljöbeskrivning och politiskt-ideellt patos. Uppgiften att dokumentera tvingade honom – särskilt i norrlandsromanen *Timmerdalen* (1913) – att mest bli reporter. Arbetarromanen tog dock ett stort steg framåt med Kochs insatser, främst genom *Arbetare* (1912) och *Guds vackra värld* (1915).

Världskrigsåret 1914 debuterade Dan Andersson med *Kolarhistorier*. I efterhand underskattar vi kanske betydelsen av att Dan Andersson i sin diktning lyfte fram några av den svenska fattigdomens mest elementära miljöer: skogsarbetarlaget, den karga skogsbygden med kolning och myrsflått, det döende småbruket i avkroksbygden. Också dessa världar hade sin skönhet och sin ohygglighet, sina kämpande människor, sina sociala och existentiella problem. Man bör på-

minna om att Dan Andersson inom arbetarklassen i hög grad lästes och upplevdes som realist – inte enbart som en proletärfödd mystiker som han i regel tedde sig för kritiken.

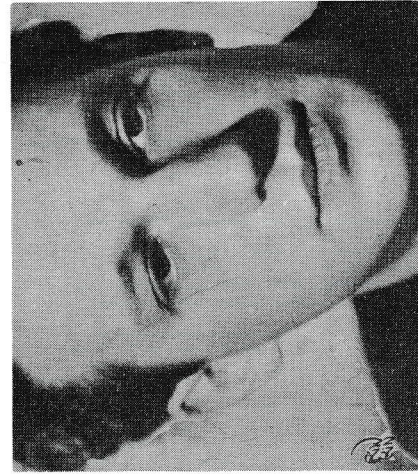
Ragnar Jändel, Harry Blomberg och Ivan Oljelund hade gjort sina första lärospån inom arbetarpressen och på arbetarförslagen med kamplyrik och en hel del agitatorisk prosa. I början av 20-talet kom deras brytning med arbetarrörelsen. Det är ingen tillfällighet att detta skedde samtidigt som de på allvar försökte etablera sig som yrkesförfattare och tog det då oerhört vågsamma steget ut på bokmarknaden. Den sanna diktaren, heter det

• Dan Andersson tecknad av Lina Forseth.

med Ragnar Jändels ord, är alltid "klasslös och hemlös, måhända dock ingen i så hög grad som den underklassfödde". Konflikterna ledde till religiösa omvändelser – av många inom arbetarrörelsen betecknade som de tre diktarnas avfall.

Under slutet av 1910- eller början av 1920-talet framträder en rad självlärd författare ur arbetarklassen: Rudolf Värnlund,

• Josef Kjellgren, en av Fem unga.

Eyvind Johnson, Ragnar Holmström och Albert Viksten. Vilhelm Moberg kommer från en småbonde- och soldattorparsläkt. Mot decenniets slut debuterar Ivar Lo-Johansson och Fem unga, som med undantag av Josef Kjellgren får sägas mer tillhöra modernismens än arbetarlitteraturens historia. Gruppen bestod ju i övrigt av Artur Lundkvist, Harry Martinson, Erik Askund och Gustav Sandgren.

Något senare – åtminstone i bokform – kommer Moa Martinson, Jan Fridegård, Helmer Grundström, Carl-Emil Englund och Villy Walfridsson och i början av 40-talet i en mycket försenad debut Lars Ahlin med *Tåbb* med manifestet. Några av dem passerar snart ut ur arbetarlitteraturen, men här finns ändå så många med en bildningsgång och klassförankring, som förut varit sällsynt bland svenska författare, att man har rätt att se 20-talet och särskilt det begynnande 30-talet som en genombrottstid i det allmänna kulturlivet för arbetarlitteraturen och autodidakterna.

Till de mer spännande nya ansatserna på arbetarprosans område under 20-talet hörde resonören Rudolf Värnlunds romaner – en radikal romankonst som ville vara utredande och ifrågasättande lika mycket som gestaltande. Josef Kjellgren skapade med *Människor kring en bro* (1935) och en svit av sjöromaner (1939 ff) några av mellangenerationens få kollektivskildringar vid sidan av Ivar Lo-Johanssons statarepos.

IVAR LO OCH STATARSKOLAN

Statarklassens frigörelse kom sent – politiskt och fackligt men också litterärt. År 1933 sände Ivar Lo-Johansson ut *Godnatt, jord* och Jan Fridegård *En natt i juli*. Moa Martinson tangerade samma ämne – statarnas tillvaro – i *Kvinnor och äppelträd*. Statarskolan var ingen litterär skola i egentlig mening utan sammanfördes först av kritiken och kåsörerna. De senare använde beteckningen som ett öknamn, som Lo-Johansson tog upp i sina programartiklar och förvandlade till ett hedersnamn. Med statarna hade – framhöll han – en ny botten infogats i vår skönlitteratur, en ny stil uppkommit "i och med att en ny miljö får röst" och "ett nytt begrepp om kollektivet införts i svensk diktning".

Den gamle Alfred Kämpe i Lantarbetarna var medveten om att de nya statarböckerna överträffade hans jordarbetarberättelser från seklets början. Han sammanfattar sin syn på *Godnatt, jord* med orden att "få böcker sedan Strindbergs tid, behandlande arbetarklassens sociala förhållanden och problem, haft förmågan att rycka med och intressera nedskrivaren av dessa rader så livligt som Lo-Johanssons tidshistoriska dokument". I en intervju i Social-Demokraten yttrade han, att en stor statarskildring nu "äntligen utslungats som en flammande brand i det sociala mörkret".

En bifigur, stataren Brontén, uppstår en viktig roll i romanen. Granskningen av gods-samhället, som till stor del sker med hjälp av huvudpersonen Mikael friska och oförvillade blick, vinner i överskådlighet och skärpa genom att vi även får bevittna Bronténs konfrontationer med godsägaren och hans agitationsförsök bland de gamla statarna. Men någon Brontén fanns inte på Ivar Los barndoms gods, i den tid och miljö som skildras i *Godnatt, jord*. Till Ture Nerman skrev Ivar Lo 1934 att Brontén var med "för att ange den riktlinje, i vilken en statarnas agitator skulle komma".

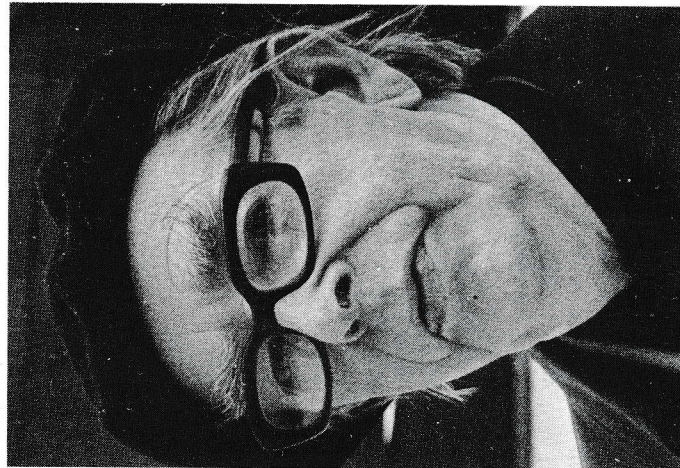
Ivar Lo-Johanssons till innehåll och komposition mest originella verk som proletärschildrare är hans historiska novelleos Statarna (1936-37). Avsikten att teckna en

arbetargrupp i historia och samtid gav verket en märklig uppbyggnad. Varje novell har sin egna plats och är skriven eller omarbetad med tanke på helheten. Avsikten var "ett nationellt-proletärt epos över de svenska arbetarna", som det hette i en målformulering i originalmanuskriptet – struken på förläggarens bestämda begäran. Men vi finner inte längre en sådan karaktäristik för storslagen utan alldeles rättvisande för denna monumentala kavalkad om en arbetargrupp under två århundraden.

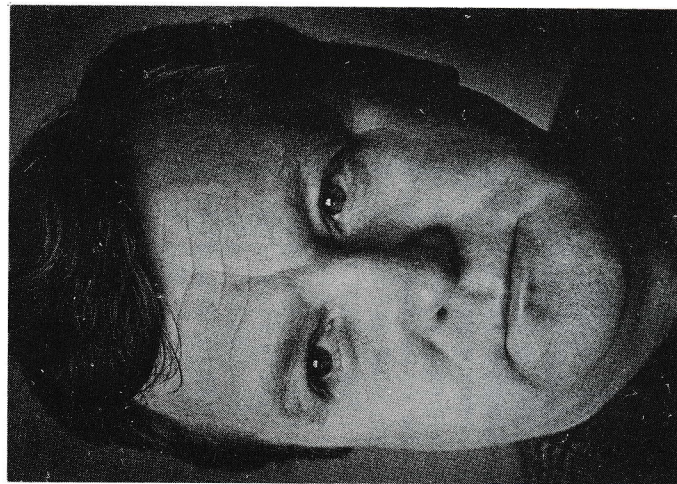
FRIDELL OCH SALOMONSSON

Arbetslivet i industri-Sverige fick en betydande skildring först på 40-talet med Folke

Fridell. Han arbetade som textilarbete i tjugonio år innan han 1945 gjorde sin bokdebüt. Innerst gäller det alltid hos Fridell arbetarens värdighet i ett maskinbetjänat samhälle. All social omvårdnad blir kränkande om människan som får del av den centraldirigerade välfärden förvandlas till robot. De enskilda människorna måste ha överblick och medinflytande på arbetsplatserna och i föreningarna, i hela samhället. Till grund för Fridells samhällssyn ligger syndikalismens och även den gamla klassiska kooperationsidéer: av bestämmanderätten skall så mycket som någonsin är möjligt tillfalla den lilla lokala gruppen. Centraliseringstanken i socialismen ifrågasätts av denne författare. Bakom

• Folke Fridell.

• Kurt Salomonsson.

hans framskytande idealsamhälle tycker man sig ibland skimta det gamla svenska bygget med dess kollektiva samlevnadsformer men vad som tillkommit är den solidaritetens förkunne som ljudit inom arbetarrörelsen.

När Folke Fridell fick sitt genombrott på 1940-talet, främst genom Död mans hand (1946) som är en av de väsentligaste arbetarromaner som skrivits i vårt land, kallades han för "arbetardiktens förnyare". Hans granskning gällde ju i första hand industriarbetarens livssituation och arbetsvillkor i det löpande bandets tidsålder. Samma hedersnamn har kritiker också använt om Kurt Salomonsson med debut 1955. Salomonsson var som Fridell en frätsökare och en opponent mot den stora fackföreningsrörelsen som också gick i svaromål. En viktig debatt om den enskilde arbetarens möjligheter att göra sin stämma hörd inom de på papperet perfekt upplinjerade organisationerna följde på Salomonssons arbetarromaner.

Kurt Salomonsson har varit journalist i tidningen Arbetaren och långa stycken var hans samhällskritik påfallande lik syndikalistens Fridells. De väletablerade arbetarorganisationerna angreps för att de blivit perfekt fungerande apparater men förlorat sina gamla mål ur sikte.

DET SVÅRÖVERSKÅDLIGA NUET

Så är vi då framme i det svåröverskådliga nuet med dess förvirrande blandning av väsentligheter och skendebatter.

Några arbetardiktare från genombrottsåren är fortfarande verksamma bland oss. Ivar Lo-Johansson tänker man särskilt på för hans obrutna produktivitet. Även i kraft av sina 70-talsböcker är han en av arbetarlitteraturens centrala gestalter.

Arbetsrepositet lever än och får nya tillskott som Gunnar Adolfssons Född i våra dalar (1970), Nils Parlings Fällan (1973) och Bunny Ragnerstams dokumentärromaner inledda av Innan dagen gryr (1974). Sven Wernströms träl-serie, där korta berättelser bildar ett hi-

storiskt epos, ansluter sig till den svit av stora diktverk och krönikor – alltifrån Strindberg till Moberg, Fridegård och Lo-Johansson – som velat ge en folkets historia. En arbetarroman som inte är flödande episk utan mer analyserande har också framstående företrädare som Reidar Jönsson, Björn Runeborg och Ove Allansson.

Den självbiografiska utvecklingsromanen inom arbetardikten har fått utstå åtskilliga angrepp för att den är individualistisk och gör verkligheten fragmentarisk. Det gäller för arbetarförfattaren att verkligen kunna tydliggöra relationerna till ursprunget och kollektivet. Hos en diktare som Gunnar Adolfsson skymmer porträttet av individen aldrig skildringen av hur arbetarnas Sverige växer fram ur torpar- och småbrukarlandet. Bland de yngre hör Bertil Carlson till de vitalaste, kämpande med ett nästan överriktigt stoff ur sin proletära barndom för att få det att avteckna sig mot de stora tidshändelsernas fond.

Den dokumentariska arbetarlitteraturen har snabbt vuxit ut och en särskilt livskraftig gren av den är rapportböckerna. Vi har fått självbiografiska rapporter inifrån arbetarvärlden som Maja Ekelöfs och Margit Paulsens. I en ny litterär form fortsätter de där Maria Sandel och Moa Martinson slutade. Författare som Sara Lidman, Göran Palm och Folke Isaksson har valt ut och sökt upp speciella arbetargrupper och arbetsmiljöer. De var redan etablerade diktare när deras första rapportböcker utkom och hade en helt annan bildningsgång än autodidakterna. Men självklart hör de till arbetarlitteraturen: deras samhällskritiska böcker blev genast centrala i debatten och ansluter sig direkt till den proletära linjen som vi här har följt.

Ett stort antal av nuets författare – och särskilt många debutanter under de allra senaste åren – hör ideologiskt och motivmässigt hemma i arbetarlitteraturen, ofta verksamma i skärningspunkten mellan den kritiska journalistiken, dokumentärskildringen och dikten: Lars-Åke Augustsson, Raymond Bengtsson, Jan Fogelbäck, pseudonymen Per Forsman, Erik Johansson, Sture Källberg, Sven-Olof Lorentzen, Henning Mankell, Per

Folkligheten och realism

Essän "Folklighet och realism" skrev Brecht 1938. Dess aktualitet har knappast minskat med åren, och i dag när vi åter fått en allmän diskussion om realismen tycker vi det är på sin plats med en repetition.

Om man vill ställa upp paroller för den samtida tyska litteraturen måste man ta hänsyn till att det som vill göra anspråk på att kallas litteratur uteslutande kan tryckas i utlandet. Och nästan uteslutande bara läsas i utlandet. Parollen *folkighet* för litteraturen får därigenom en egendomlig prägel. Skriftställaren ska då skriva för ett folk som han inte lever tillsammans med. Likväl har vid närmare betraktande skriftställarens distans till folket ändå inte växt så mycket som man skulle kunna tro. Just nu är den inte riktigt så stor som den verkar, och förut var den inte riktigt så liten som den verkade. Den härskande estetiken, bokpriserna och polisen har alltid lagt en avsevärd distans mellan skriftställare och folk. Ändå vore det oriktigt, dvs. realistiskt, att betrakta förstoringen av denna distans som bara en "yttre" sådan. Otivelaktigt är idag särskilda ansträngningar nödvändiga för att kunna skriva folkligt. Å andra sidan har det blivit lättare, lättare och angelägnare. Folket har tydligare skilt ut sig från sitt överskikt, dess förtryckare och utsugare har trätt fram ur det och har invecklat sig i en blodig kamp med det, som man inte längre kan blunda för. Det har blivit lättare att ta parti. Mitt ibland "publiken" har såtts säga ett öppet fältslag brutit ut.

Också kravet på ett realistiskt skrivsätt kan idag inte längre så lätt negligeras. Det har blivit något självklart. De härskande skikten begagnar sig av lögnen öppnare än någonsin, och grövre lögn. Att säga sanningen framstår som en alltmör trängande uppgift. Lidandena har växt, och massan av lidande har växt. Inför massornas stora lidanden upplevs behandlingen av små svårigheter eller av små gruppers svårigheter som skratretande, ja som någonting föraktligt.

Mot det tilltagande barbariet finns bara en bundsförvant: folket, som lider så mycket under det. Blott från folket kan någonting väntas. Därför ligger det närmast att vända sig till folket, och nödvändigare än någonsin att tala dess språk.

Så förenas parollerna *folklighet* och *realism* på ett naturligt sätt. Det ligger i folkets, de breda, arbetande massornas intresse att av litteraturen få verklighetstroga avbildningar av livet, och verklighetstroga avbildningar av livet tjänar faktiskt blott folket, de breda arbetande massorna, och måste alltså för dessa vara begripliga och användbara, alltså folkliga. Likväl måste dessa begrepp, innan man ställer upp satser där de används och smälts samman, först grundligt rengöras. Det vore ett misstag att tro att dessa begrepp är helt förklarade, historielösa, okomprometterade, entydiga ("Vi vet ju allihop vad som

Persson, John & Brundin, Bengt: Bibliotekssträvanden inom socialdemokratiska föreningar i Stockholm på 1880-talet. (I: En bok om biblioteksforskning, 1969).

Strindberg, August: Ordet i min makt. Läsobok för underklassen sammanställd av Jan Myrdal (1973).

Sundin, Tommy: Richard Steffens skoltantologi 1921 och dess mottagande; debatten kring termen proletärdiktare 1921-22. (I: Litteratur och samhälle, nr 61-62, 1969).

Uhlén, Axel: Arbetardiktningens pionjärperiod 1885-1909 (1964).

Wolf, Lars: Tigande diktare? En studie kring litterära reaktioner på 1909 års storstrejk (1975).

Våra författare. Sexton radikala berättare ur svensk folklig tradition (med inledande uppsatser) (1974).

Åkerstedt, Jonas: Den litterate arbetaren. Bildningssyn och studieverksamhet i ABF 1912-1930 (1967).

Holmer, Jan Myrdal och Arvid Rundberg. (Katalogen är improviserad utifrån personlig läsning och långtifrån fullständig.)

Jag tror inte på det meningsfulla i de klagande ropen efter en annan arbetardikt än den vi har. Det är väsentligare att vi verkligen upptäcker, börjar kartlägga och använda oss av den rika och mångskiftande arbetarlitteratur som redan finns. Den har sina klassiker som kan möta nya generationer av läsare. Och en rad nya böcker inom denna starka tradition möter nu för första gången sina läsare. Det ankommer på oss att avgöra om vi vill hålla den svenska arbetardikten levande genom att läsa, diskutera och sprida den.

Lars Furuland

LITTERATUR

Allt det spännande finns hos arbetarklassen. (Uppsatsantologi, 1976)

Boëthius, Ulf: Strindberg och kvinnofrågan till och med Giftas I (1969).

Edqvist, Sven-Gustaf: Samhällets fiende. En studie i Strindbergs anarkism till och med Tjänstekvinnans son (1961).

Furuland, Lars: Statarna i litteraturen. En studie i svensk dikt och samhällsdebatt från Oxenstierna och Almqvist till de första arbetardiktarna (1962).

- Folkhögskolan - en bildningsväg för svenska författare (1971).

- Statarnas ombudsman i dikten. En bok om Ivar Lo-Johansson (1976).

- Artiklar om Brand, Fram och Stormlockan i Svenskt litteraturllexikon, andra uppl. (1970).

Järv, Harry (utg): Strindbergsfejden. 465 debattlägg och kommentarer. 1-2 (1968).

Myrdal, Jan: Skriftställning 2 (1969).

Ord & Bild nr 4-5 1976. Specialnummer om proletärlitteratur.

menas, vi sysslar inte med hårklyverier"). Själva begreppet *folkligt* (volkstümlich) är inte särskilt folkligt. Det är inte realistiskt att tro detta. En hel rad av "ligheter" (Tümlichkeiten) måste betraktas med försiktighet. Man behöver bara tänka på *Brauchtum* (seder och bruk), *Königtum* (konungavärdighet), *Heiligtum* (helgedom), så ser man att också *Volktum* (väsen och inbegrepp av ett folk) vidlades av en alldeles speciell, sakral, högtidlig och misstänkt klang, som vi ingalunda får negligera. Denna misstänka klang får inte negligeras, för vi behöver obetingat begreppet *folkligt*.

Det är just i de s poetiska framställningarna, som "folket" framställs särskilt vidskepligt, eller snarare på ett sätt som väcker vidskeplighet. Där har folket sina oföränderliga egenskaper, sina helgade traditioner, konstformer, seder och bruk, sin religiositet, sina arvförädlare, sina outömliga krafter och så vidare. Där framträder en märkvärdighet av plågar och plågade, av utnyttjare och utnyttjade, av lögnare och beljugna, och det handlar aldrig helt enkelt om de "små", många, arbetande människorna i motsats till de övriga.

Historien om de många förfälskningar som företagits med detta begrepp *folkligt* (*Volktum*) är en lång, invecklad historia, en historia om klasskamp. Vi ska inte gå in på det här, vi ska bara hålla förfälskningens faktum för ögonen, när vi talar om att vi behöver folklig konst, och därmed menar konst för de breda folkmassorna, för de många som fört trycks av de få, "folken själva", massan av producerande, som så länge varit politikens objekt och som måste bli politikens subjekt. Vi måste komma ihåg att detta *folk* länge av mäktiga institutioner hållits tillbaka från sin fulla utveckling, att det genom slughet och våld belagts med munkavle av konventioner, och att begreppet *folkligt* blivit till ett historielöst, statiskt, utvecklingslöst begrepp. Och med begreppet i denna version har vi ingenting att skaffa, eller rättare sagt, vi måste bekämpa det.

Vårt begrepp *folkligt* hänför sig på det folk som inte bara tar full del i utvecklingen, utan som t o m usurperar, forcerar, bestämmer den. Vi har för ögonen ett folk som gör historia, som förändrar världen och sig självt. Vi har ett kämpande folk för ögonen och alltså ett kämpande begrepp *folkligt*.

Folkligt betyder: begripligt för de breda massorna, upptagande och berikande dess uttrycksform/intagande deras ståndpunkt, befästande och korrigering/förreträdande den framstegs vänliga delen av folket så, att denna kan överta ledningen, alltså också begripligt för de andra delarna av folket/anknyttande till traditionen, och förande denna vidare/förmedlande den nu ledande delens landvinningar till den del av folket som strävar till ledning.

Och nu kommer vi till begreppet *realism*. Också detta begrepp blir vi tvungna att göra rent innan vi använder det – som ett gammalt, mycket och av många till många ändamål begagnat begrepp. Det är nödvändigt, eftersom övertagandet av arvegods måste försiggå genom folket i en expropriationsakt. Litterära verk kan inte övertas som fabriker, och litterära uttrycksformer inte som fabriktionsrecept. Också det realistiska skrivsättet, för vilket litteraturen ger flera från varandra vitt skilda exempel, är präglad av det sätt – hur, när och för vilken klass – det användes på, präglad ända in i de minsta detaljer. Med det kämpande, verkligheten förändrande folket för ögonen, får vi inte klamra oss fast vid "beprovade" former för berättandet, ärevörldiga förebilder från litteraturen, eviga estetiska lagar. Vi får inte dra fram *Realismen* ur bestämda existerande verk, utan vi måste använda alla medel, gamla och nya, pröva och opröva, med ursprung i konsten eller med ursprung annorstädes, för att ge människorna verkligheten i handen på ett sätt som gör det möjligt att bemästra den. Vi måsteakta oss för att beteckna något sådant som en enda bestämd, historisk romanform från en bestämd historisk epok som realistisk, t ex Balzacs eller Tolstojs. På så sätt ställer vi bara upp formella litterära kriterier för realismen. Vi bör inte tala om realistiskt skriv-

sätt blott då man t ex kan nå, smaka, känna "allt", då det finns "atmosfär", eller när faktiskt utförs så att själslig exposition av personerna kommer till stånd. Vårt begrepp *realism* måste vara brett och politiskt, suveränt gentemot konventionerna.

Realistiskt är: det som blottlägger det samhälleliga kausalkomplexet/det som avslöjar de härskande synpunkterna som de härskandes synpunkt/att skriva utifrån den klass' ståndpunkt som håller de bredaste lösningarna i beredskap för de mest påträngande svårigheterna i vilka det mänskliga samhället befinner sig/det som betonar utvecklingens moment/det som är konkret och som gör abstraktionen möjlig.

Det är väldiga anvisningar, och de kan utvidgas ännu mer. Och vi måste tillåta konsten nären att därvidlag få sätta in sin fantasi, sin originalitet, sin humor, sin skaparkraft. Vid alltför detaljerade litterära förebilder bör vi inte fastna, till allförlust bestämda spelregler för berättandet bör vi inte förpliktiga konstnären.

Vi måste slå fast att det s k sensualistiska skrivsättet (där allt kan nås, smakas, kännas) inte utan vidare kan identifieras med det realistiska skrivsättet, utan vi måste erkänna att det finns sensualistiskt skrivna verk som inte är realistiska, och realistiska verk som inte är sensualistiskt skrivna. Vi tvingas att sorgfälligt undersöka om vi verkligen genomför faktum på det bästa sättet, om vi som sluteffekt eftersträvar en själslig exposition av personerna. Våra läsare kommer kanske inte att tycka att de får nyckeln till händelserna utlämnad åt sig, om de bara – förförda av många konst – får delta i de själsliga emotionerna hos våra bokens hjältar. Om vi utan grundlig prövning övertar Balzacs och Tolstojs former, skulle vi kanske bara trötta ut våra läsare, dvs folket, i lika stor utsträckning som dessa skriftställare i verkligheten ofta gör. Realismen är inte någon ren formfråga. Om vi kopierade sättet att skriva hos dessa realistiker skulle vi inte längre vara realistiker.

För tiderna förändras, och om de inte gör det skulle det stå illa till för dem som inte sitter vid de gyllene borden. Metoderna för-

brukas, retmedlen sviker. Nya problem dyker upp och kräver nya medel. Verkligheten förändrar sig; för att framställa den måste framställningskonsten förändra sig. Av intet blir intet, det nya kommer till ur det gamla, men det är likafullt nytt.

Förtryckarna arbetar inte på samma sätt vid alla tidpunkter. Man kan inte få fast dem på samma sätt vid alla tidpunkter. Det finns så många metoder att smita undan rannsakingen. Sina militärvägar döper de till autostrador. Deras tanks är målade så att de ser ut som Macduffs buskar. Deras agenter visar upp valkar i händerna som om de var arbetare. Nej, att förvandla jägaren till villebråd kräver uppfinningsrikedom. Det som var folkligt i går är det inte i dag, för så som folket var i går, så är det inte i dag.

Envar som inte är fången i formella fördomar vet att sanningen kan förtigas på många olika sätt och att den måste sägas på många olika sätt. Att man kan väcka upprördhet över omänskliga förhållanden på flera sätt, genom direkt beskrivning, patetiskt eller sakligt, genom att berätta fabler och liknelser, med visar, genom överdrift och understatement. På teatern kan verkligheten framställas i saklig eller fantastisk form. Skådespelarna behöver inte sminka sig (eller bara obetydligt) och framträda "helt naturligt", och det kan ändå vara svindel. De kan bära groteska masker och framställa verkligheten. Om det behöver man likväl knappast tvista: medlen måste svara mot ändamålet. Folket förstår att döma medlen efter ändamålet. Piscators stora teaterexperiment (och mina egna), där gällande konventionella former slogs sönder, fann sitt starkaste stöd i arbetarklassens längst framskridna kadrer. Arbetarna bedömer allting efter sanningshalten, de accepterade varje förnyelse som befrämjande förställningen av sanningen, den verkliga sociala mekanismen, och de avvisade allt som trycktes utan allvar, som blott trycktes vara maskineri som arbetade för sin egen skull, dvs som ännu inte eller inte längre fyllde sitt ändamål. Arbetarnas argument var aldrig litterära eller teaterestetiska. Man kan inte blanda film och

teater, sånt fick man aldrig höra här. Om filmen inte var riktigt placerad så lät det på sin höjd: filmen där är överflödig, den distraherar. Arbetarkörer framförde komplicerat rytmiserade verspartier ("Om det vore rimmat skulle det bara slinka rätt ner och inget skulle bli kvar") och sjöng svåra (ovanda) Eislerska kompositioner ("Det finns kraft i dom"). Men vi blev tvungna att ändra vissa versrader, där betydelsen var otydlig eller falsk. I några marschvisor, som rimrats för att lättare kunna läras in, och som var enklare rytmiserade, för att lättare "gå in", fanns vissa finesser (oregelbundenheter, komplikationer) som kommenterades så här: "Det är ett litet knep i dom, det är roligt". Det utnötta, triviala, det så vanliga att man inte längre tänker på det tyckte de inte om alls ("Man får inte ut något av det"). Om det behövdes en estetik, så kunde man hitta den här. Jag glömmor aldrig hur en arbetare såg på mig när jag mot hans påstötning om att bygga in ännu en sak i en hymn över Sovjetunionen ("Det här måste ju in – vad tjänar det annars till?") genmålade att det skulle spränga den konstnärliga formen – med huvudet på sned, leende. En hel bergskedja inom estetiken störtade samman med detta vänliga leende. Arbetarna var inte rädda för att undervisa oss, och de var inte rädda för att själva lära.

Jag talar av egen erfarenhet när jag säger: Man behöver aldrig vara rädd för att träda fram inför proletariatet med djärva och oväntade saker, om de bara angår deras verklighet. Det kommer alltid att finnas bildade människor, konstkännare, som tränger sig emellan med ("Folket begriper inte det här"). Men folket skjuter ofäligt dessa människor åt sidan och kommer direkt överens med konstnärerna. Det finns högt utvecklad skit, gjort för kottiererna, för att skapa nya kottier, den tvåtusenförsta omformningen av samma gamla filthatt, förpepprandet av samma gamla halvrudda köttbit: Proletariatet visar det ifrån sig ("Dom har bekymmer") med en misstrogen, egentligen eftertänksam huvudskakning. Det är inte pepparn som avvisas utan det skämda köttet; inte den tvåtusenförsta formen utan den gamla filten.

När de själva diktat och gjort teater har de varit hänförande originella. Den skagitpropkonsten, som faktiskt inte alla rynkade på näsan åt, är en fyndgruva för nya konstnärliga medel och uttryckssätt. Där dök sedan länge glömda, storartade element från åkta folkliga konstoper upp, djärvt tillskurna för att passa de nya samhällsliga ändamålen. Våghalsiga förkortningar och komprimeringar, sköna förenklingar; ofta fanns där en förvånande elegans och pregnans och en oförskräckt blick för det komplexa. Mycket var primitivt, men primitiviteten var aldrig av samma slag som den skenbart så differentierade själsteckningen den borgerliga konsten led av. Det är inte särskilt lyckat att för några förolyckade stiliseringsars skull förkasta en framställningsstil som bemödar sig om (och så ofta med framgång) att arbeta fram det väsentliga och att göra abstraktionen möjlig. Arbetarens skarpa öga genomträngde de naturalistiska verklighetsavbildningarnas yta. När arbetarna i Fuhrman Henschel kommenterade själssdissektionen med: "Så noga behöver vi inte känna till det där", så fanns under detta en önskan att noggrannare få framställa de under det utan vidare synliga ytverkande egentliga sociala drivkrafterna. För att anförda egna erfarenheter: De stötte sig inte på de fantastiska förkläderna, den skenbart överkliga miljön i Tolvskillingsoperan. De var inte trånga, de hatade det trånga (deras lägenheter var trånga). De var vidsynna, företagna var snåla. De fann en hel del överflödigt som konstnärerna trodde var nödvändigt för dem, men då var de generösa, de var inte emot överflödet, de var emot det överflödiga. På oxen som tröskade band de inte för munnen, men såg i alla händelser efter om han tröskade. "Metoden" med stort M trodde de inte på. De visste att man måste använda många metoder för att nå sitt mål.

Kriterierna för folklighet och realism måste alltså väljas både vidhjärtat och noggrant, och får inte bara dras ut ur existerande realistiska verk och existerande folkliga verk, som så ofta sker. Om man gör det blir kriterierna

formalistiska och folkligheten och realismen bara formell.

Om ett verk är realistiskt eller inte kan inte fastställas genom att bara se efter om det liknar existerande verk, som kallas realistiska, som det var möjligt att på sin tid kalla realistiska eller inte. Man måste i varje enskilt fall jämföra skildringen av livet med det skildrade livet självt (i stället för blott med en annan skildring). Och även vad folkligheten beträffar så finns det ett helt formalistiskt tillvägagångssätt som man måste akta sig för. Förståeligheten hos ett litterärt verk föreligger inte blott, när det är skrivet på exakt samma sätt som andra verk som blivit förstådda. Också dessa andra verk som blivit förstådda, skrevs inte alltid på samma sätt som verken före dem. För att de skulle förstås gjorde man något. Och det måste vi

också göra för att de nya verken ska kunna förstås. Det gäller inte bara att vara folklig, utan också att bli folklig.

Om vi vill ha en levande, kämpande, av verkligheten fullständigt förstådd och verkligheten fullständigt förstående, sant folklig litteratur, då måste vi hålla jämna steg med verklighetens blixtnabba utveckling. De stora arbetande folkmassorna står redan i begrepp att bryta upp. Deras fienders febrila verksamhet och brutalitet bevisar detta.

Översättning av Göran Sonnevi

¹Das Wort hat i synnerhet G. Lukács att tacka för några mycket anmärkningsvärda uppsatser som belyser realismens begrepp, även om de enligt mitt förmenande definierar det något för snävt.

Förr och nu förfalskar historien!

Den stora polsk-svenska utställningen på Liljevalchs kom till på initiativ av polska museimän och förbereddes i samarbete med svenska museer. Den byggdes upp och visades först på Wawelmuseet i Krakow, där den bar namnet "Konsten vid Vasadynastiens hov i Polen". Vid överflyttningen till Sverige fick utställningen ett mer säljande namn, "Sigismund Vasa och hans söner" resp. "Sanningen om Sigismund". Den gavs en något fulligare historisk ram som bakgrund till de konstverk, som utgjorde dess kärna, knutna till Sigismunds person och till hans båda söner Ladislaus och Johan Kasimir.

Sigismunds fördrivande från den svenska tron, som enligt dåtida uppfattning var hans med arvet rätt, har i äldre, chauvinistisk historieskrivning i Sverige gärna framställts som ett nationellt svenskt befrielseverk. Minnet av Sigismunds person har i eftervärldens ögon i vårt land ofta färgats av den hatfyllda propaganda, som drevs av hans motståndare hertig Karl, sedermera Karl IX. Det var religionskrigens tid, och det som framför allt lades Sigismund till last var hans katolska tro.

När utställningen gavs en delvis ny form och namnet "Sanningen om Sigismund", var det i den vällovliga avsikten att befria Sigismundsbilden från den politiska propagandans lögnaktiga tillvitelser och väcka intresse för hans person, som den mötte oss i utställningens konstverk, en rikt begåvad människa, som formades av sin tid och sitt högst individuella öde.

Det är märkligt att se den chauvinistiska svenska historieskrivningens hydra sticka

Lögnen om Sigismund

Svar

Aron Anderssons svar bekräftar synnerligen tydligt allt jag sagt. Jag skrev att Historiska Museet i utställningen om Sigismund förvandlade ett viktigt historiskt skede till en privat affär mellan två kungar; att grundläggande klassmässiga motsättningar reducerades till psykologi. Och Aron Andersson skriver: "Den stora uppgörelsen mellan honom (Sigismund) och hertig Karl gällde kampen om personlig makt mellan två företrädare för Vasadynastien, mellan den demagogiskt och taktiskt skicklige hertigen och hans brorson, som var landets laglige konung."

Förvisso var det också en kamp om personlig makt. Men de bägge herrarna slogs ju inte ensamma. De hade bundsförvanter: hertig Karl stöddes av bönderna och Sigismund av högadeln, grovt sett. Deras kamp inskränktes inte till intrigmakerier i hovkretsar, utan var en öppen och blodig strid med spontana folksresningar i Uppland, Dalarna och framförallt i Finland.

Aron Andersson
utställningskommissarie

I förra numret av Förr och Nu skrev Tommy Hammarström en skarpt kritisk artikel om Historiska Museets utställning "Sanningen om Sigismund". Här går utställningschefen i svaromål.

Det handlade i första hand inte om Karl mot Sigismund, utan om bönder mot högadel. Folket stödde Karl eftersom Sigismund representerade reaktionen, så enkelt – och så sammansatt – var det. Detta kallar dock Aron Andersson en "ren och klar historieförfalskning", ty Sigismund hade regerat så kort tid att den svenska samhällsstrukturen inte hunnit förändra sig.

Men det var just hotet om denna förändring som oroade folk. Från Finland hade man ju hört vad Sigismunds regemente innebar och de livegna bönderna i Polen var knappast några goda vittnen på kungens välvilja. Därför ställde sig bönderna självklart på Karls sida.

Att utställningen är gjord i Polen är för övrigt en dålig ursäkt för Statens Historiska Museum, som bevisligen visat den här i Sverige och därmed får ansvara för dess historiesyn.

Tommy Hammarström

Varför älskar vi Nils Ferlin?

Nils Ferlin är en folkkär och folklig diktare i ordets bästa bemärkelse. Per-Olov Käll och Ulla-Britt Antman samtalar här om denne kanske lite förbigångna proletärförfattare.

Per-Olov: I de senaste årens diskussion om och återuppteckning av proletärförfattarna har på ett litet egendomligt sätt Nils Ferlin blivit förbigången. Det lustiga är emellertid, att detta samtidigt förefaller logiskt.

Man kan väl säga, att debatten såsom den förts i Folket i Bild/Kulturfrent haft som målsättning, att återerövra de väsentliga författarna, som kanske riskerat att försvinna i det allmänna borgerliga kulturmörkret. Jag tänker t ex på sådana som Birger Vikström, Allan Eriksson och en del andra. Fast det kan också vara så, att vi av någon anledning inte upplever Ferlin som en helt och hållet "genuin" arbetarlyriker, i samma mening som Rudolf Nielsen eller Josef Kjellgren eller Stig Carlsson.

Själv kunde jag finna ett sådant synsätt en smula orättvist, men bortsett från det så står ju fast, att Nils Ferlin överhuvud taget hör till de allra största poeter vi har haft här i landet. Detta är kanske erkänt men bör i alla fall sägas.

En annan sak i detta sammanhang är att vår litteraturhistoria på intet sätt är enhetlig: motsättningen mellan det mer folkliga och det "fina" – alltså det akademiska – går som en

röd tråd genom hela vår litteratur, (som ett band tvinnat av ett rött och ett blått garn). Du kan utan större svårighet märka skillnaden mellan Carl-Michael Bellman och Johan Henric Kellgren; mellan Gustaf Fröding och Werner von Heidenstam; och mellan Nils Ferlin och, låt oss säga, Bo Bergman. – Jag undrar om inte många av dem som arbetar med litteratur på universitetsnivå känner en motvilja mot att dela upp litteraturen på det sättet?

Ulla-Britt: Det som jag alltid tyckt om hos Ferlin är att han alltid tar ställning för de små och utstötta. Han var, och är väl fortfarande, enormt populär. Det beror på, att han förstår oss vanliga och uttrycker våra tankar. Jag tänker på de ömsinta raderna om dessa de mest utstötta:

Men dessa de mycket fattiga
dem gör det mig ont att se.

De får aldrig ett bröd från Frälsningsarmén
och aldrig ett ord i Clarté.

• Ferlin som K.G. Bejemark såg honom.

Finns inte bland vita mössor,
bland vita mössor på svaj,
och sjungande grå proletärer
i den ljuvliga månaden maj.

Eller på den lilla fina dikten "Inte ens –",
som även tonsatts av Lillebror Söderlundh:

Inte ens en grå liten fågel
som sjunger på grönan kvist
det finns på den andra sidan
och det tycker jag nog blir trist.

Inte ens en grå liten fågel
och aldrig en björk som står vit –
Men den vackraste dagen som sommaren
ger
har det hänt att jag längtat dit.

Detta är väl en känsla, som vi alla någon gång har haft. Men jag tror dessutom, att det ligger något mycket svenskt i dessa vemodiga och samtidigt på sätt och vis drömmande rader. Jag tror, att Ferlins förmåga att fånga den svenska "folksjälen" är förklaringen till att han blev så folkkär.

Du vet, det är så förbannat mycket trubbel jämt i livet. Folk som sviker och blir pampar. Folk som ljuger eller som låter sig luras. Nog har man ibland en längtan, att bara få lägga sig ner och lämna alltsammans. När man är mycket ung åker man dessutom på snyting efter snyting. Det kallas av någon anledning för att mogna och anses som något bra av de som fått så många snytingar, att de till slut tycker att det är naturligt. Att det är så det måste vara. "Ja, du får nog lära dig att böja

nacken du med, minsann!". – Den där stilsamma triumfen att även de unga och oböjda ska få sig en riktig sittopp.

Per-Olov: Jag sa, att många litteraturhistoriker och -kritiker antagligen känner en motvilja mot, att dela upp litteraturen i folkliga och akademiska författare. Man kunde också säga det så, att det sociala och historiska perspektivet på litteraturen alltför länge lyst med sin frånvaro i litteraturhistorien. Visst finns det enstaka lysande undantag från denna regel (t ex Gunnar Ahlströms klassiska "Det moderna genombrottet i Nordens litteratur" och andra), men det typiska är ju just, att de är undantag. Avsaknaden av historiskt och socialt perspektiv leder i sin tur till orimliga och barocka värderingar; den akademiska litteraturen överskattas kolossalt på bekostnad av den folkliga. Denna tradition bör synas ordentligt i sömmarna. Numera är det kanske inte så många som vågar ställa sig upp och hävda, att Tegnér är en större lyriker än Beethoven; men om man i stället säger, att Ferlin nog på det hela taget tränger djupare än Erik Lindegren, så tror jag, att detta framkallar grimaser även hos många radikala och socialistiska kritiker. Som du säkert förstår önskar jag inte beröva Lindegren hans rättmätiga plats i vår litteraturhistoria. Han har ju författat några av våra allra finaste dikter ("Arioso"). Å andra sidan ligger det en poäng i att värdera litterära insatser på ett rättvist sätt.

Lyssna till skillnaden i själva anslaget!

att skjuta en fiende och rulla en cigarrett
att flamma till och släckas som en fyr i storm

att sitta som en fluga i intressenters nät
att tro sig född med otur fast man bara är född

att vara en funktion av allt som inte fungerar
att vara något annat eller inte vara alls

att som den grå stenen passas in i hatets mur
och ändå känna stenarnas samförstånd som ljungens glädje

Det är ur Erik Lindegrens svit "Mannen utan väg". Nog är detta på många sätt storlaget och suggestivt. Men vad talar egentligen författaren om? Det är abstrakt – liksom Stravinskis "Våröffer". Jämför nu detta med en dikt som "När skönheten kom till byn":

Ack, klokheten är en gubbe så framsynt
och klok

att rosor och akvileja förfrysa.

När byfolket hade lärt sig hans ABC-bok
då upphörde deras ögon att lysa.

Hårt tyngde de sina spadar i åker och mull,

men fliten kom bara fliten till fromma.

De räknade sina kärvar för räkningens skull,

och hatade för ett skrat och en blomma.

Har inte denna dikt också något att säga idag – när vi som bäst ligger i kamp mot kärnkraften – denna ganska egendomliga och svulstiga teknologi, vars företrädare alla tycks tävla i präktighet?

Ulla-Britt: Jag har en känsla av att Ferlin såg på människorna som de var och tyckte om dem som de var. Också det misantropiska draget i hans diktning hör dit. Men mest föredrog han nog dem, som inte lyckades så bra.

Detta att till exempel vara tretton år. Jag minns hur jag brukade fundera över det här med lycka och att lyckas. Somliga tycktes vara väldigt lyckade tonåringar. De var söta och undangeliggande och skämskt leende och bodde i egna rum. De hade en mamma och pappa, som dyrkade dem. Det verkade så förbannat orättvist, att jag inte var söt och inte ens hade ett eget rum.

Ferlin talar verkligen till dem, som söker och som stöts ut: "Du har tappat ditt ord och din papperslapp./du barfotabarn i livet". Man är ju verkligen ett barfotabarn i den äl-

dern. Man var också så utlämnad åt snusföruftiga artiklar om att lyckan var ett rum åt varje familjemedlem och sådant. Ferlin tog tag i dessa bitar som man trodde var unika och gav dem ord.

Sedan var det också de verkligt stora frågorna. Varför ser det ut som det gör? Varför dessa lidanden? Varför ingen rättvisa? Där steg de in, Ferlin och Dan Andersson och Edith Södergran. Jag läste Nils Ferlin första gången, när jag arbetade som barnflicka. Familjen som jag jobbade hos hade flera av hans böcker, och jag läste i dem medan barnet sov middag. Jag läste allihop. Flera av dikterna lärde jag mig utantill och läste dem ofta för mig själv om kvällarna, när jag gick ute. Många av dikterna var mycket vackra:

Kärlekens ögon de blåklintsblå

dem mötte just aldrig jag.

Men jag kommer ihåg ett par trötta grå ögon som brast en dag.

Fjärilen hälle du svårsmat fast

förr'n köldens blomma den kysst.

Men jag kommer ihåg en blick som brast
och en mun som rörde sej tyst.

"MILORNA FLÄMTA..."

Milorna flämta. ...natten står

sövande mörk och tiger –

Milorna flämta och glömda år

viska i volm som stiger. ...

Sover du, broder – vad drömmar du,

vad har DU längtat och önskat?

Drömmar du kanske om något nu,

något som aldrig grönskat. ...

något som spirat och dog i brodd,

något du söjer och saknar. ...

Kanske du önskar den vilan nådd,

ur vilken du aldrig vaknar.

"INFALL"

*Man dansar där uppe – klarvaket
är huset fast klockan är tolv.*

*Då slår det mej plötsligt att taket,
mitt tak, är en annans golv.*

Ur "Barfotabarn"

• Ferlin som Börje Vestrén såg honom.

sikt! Av mångtydigheten drar de slutsatsen att det är fel på orden, i stället för att se, att det är verkligheten som är komplicerad. Men denna komplicerade-verklighet låter sig – inom kulturen såväl som kemin – sammanfattas i vissa generella, övergripande kategorier. Själv tycker jag, att begreppet en folkets kultur är ett utmärkt begrepp, som vi alla mår bra av!

Vad ska vi försvara och vad ska vi bekämpa? Gå in i en bokhandel vilken som helst och

kulturens område är det vår uppgift att försvara förnuft och moral och en nykter syn på verkligheten. I detta arbete är det mycket rimligt att framhålla, att Ferlins diktning ligger i linje med en sådan strävan.

Ulla-Britt: Ferlin betraktades ju gärna som en underlig eller lustig kuf. Detta bidrar nog till

att undskymma hans diktning. Nog var det om ganska vanliga problem han skrev: "Och jag är ganska mager om bena,/tillika om armar och hals". Eller: "B-r-r, jag är som en inneboende./jag hyr ett möblerat rum". För min del blev Nils Ferlin inte bara en tonårsupplevelse. Han är alltså betydelsefull för mig och vissa sidor av hans lyrik tycker jag mig förstå mycket bättre nu.

Min mor hade en Edelweis.

*Den låg i en bok av Franzén
och jag brukade se på den
emellanåt.*

*Ingen ting märkvärdigt med den,
såg mest ut som en liten kattfot,
en vanlig kattfot – jo,
men dom växer på Alperna,
högst uppe på Alperna
i den eviga snön,
sa mor;*

och jag funderade mycket.

*Men när det stora menageriet
med jätteelefanten Jumbo
och de bengaliska kungstigrarna
kom till den lilla småstaden
och annonserade att man uppköpte kaniner,
då visste de stora pojkarne allaredan
vad saken gällde.
Det är boormarna, sade de,
dom äter dom levande.*

Och jag funderade mycket.

*En boorm, en boorm han skiner.
– Han äter bara levande kaniner!*

*Han är helt visst den starkaste av alla.
Hans ögon äro livlösa och kalla.*

*Han spikar dem och suger dem till magen,
de kvicka små kaninerna i hagen,*

*de vita små kaninerna från burar,
som fräkniga små pojkar går och skurar.*

*O, Herre, du som skapat dej så mycket,
din boorm är ändå mästestycket!*

*Han är menageriets stora peksak,
ett lejon kan han krossa som en leksak.*

*Han ligger som en blankpolerad ring nu
och tänker säkert ingenting nu.*

*En boorm, en boorm som skiner
och smälter sina vita små kaniner.*

Ur "Barfotabarn"

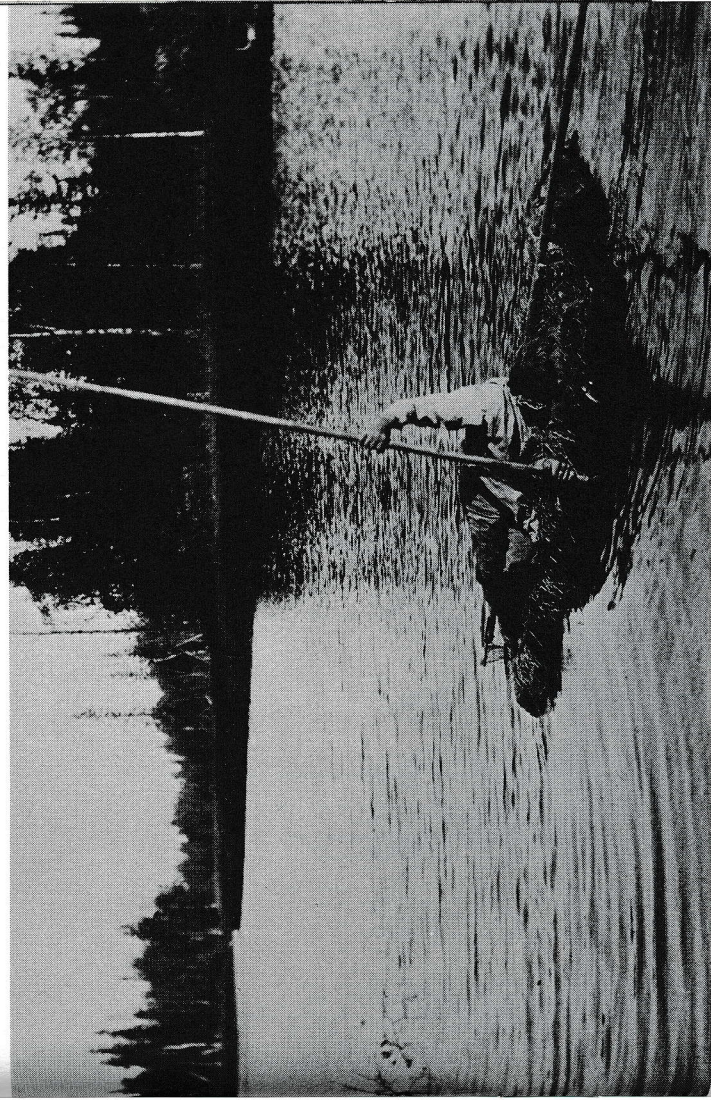
I Kalevalas trakter 1894

Into Konrad Inha hette en märklig finsk kulturpersonlighet som levde 1865-1930. Han var vetenskapsman, journalist, författare, översättare och fotograf, men kanske bäst känd som reseskildrare.

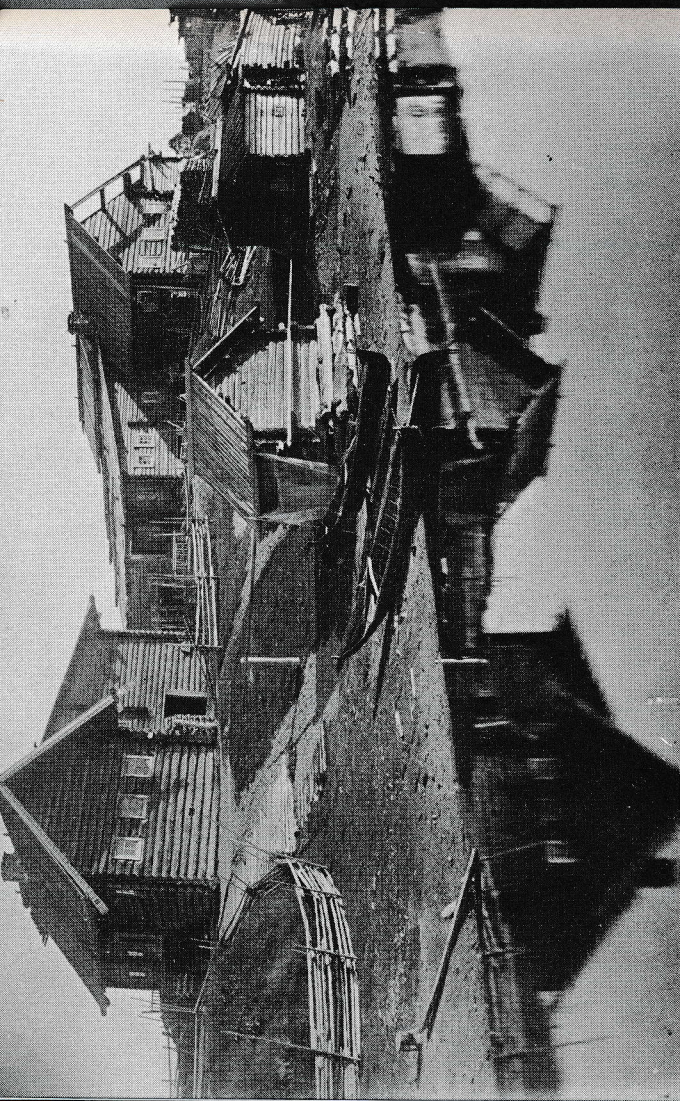
Som fotograf var han mycket tekniskt intresserad och nådde resultat som är svåra att överträffa även med modern utrustning. Hans plonjärbete som folklivsskildrare är helt unikt.

Tillsammans med en student, K F Karjalainen, företog Inha en expedition till nordöstra Karelen 1894. Deras uppgift var att uppteckna episka poem, men det mest intressanta resultatet av resan blev Inhas bilder. De publicerades 1911 i boken "Kalevalan laulumallita" ("Från de trakter där Kalevala sjöngs"). Det var en samling mjuka, lite romantiska och helt måsterliga bilder från detta traditionsrika landskap.

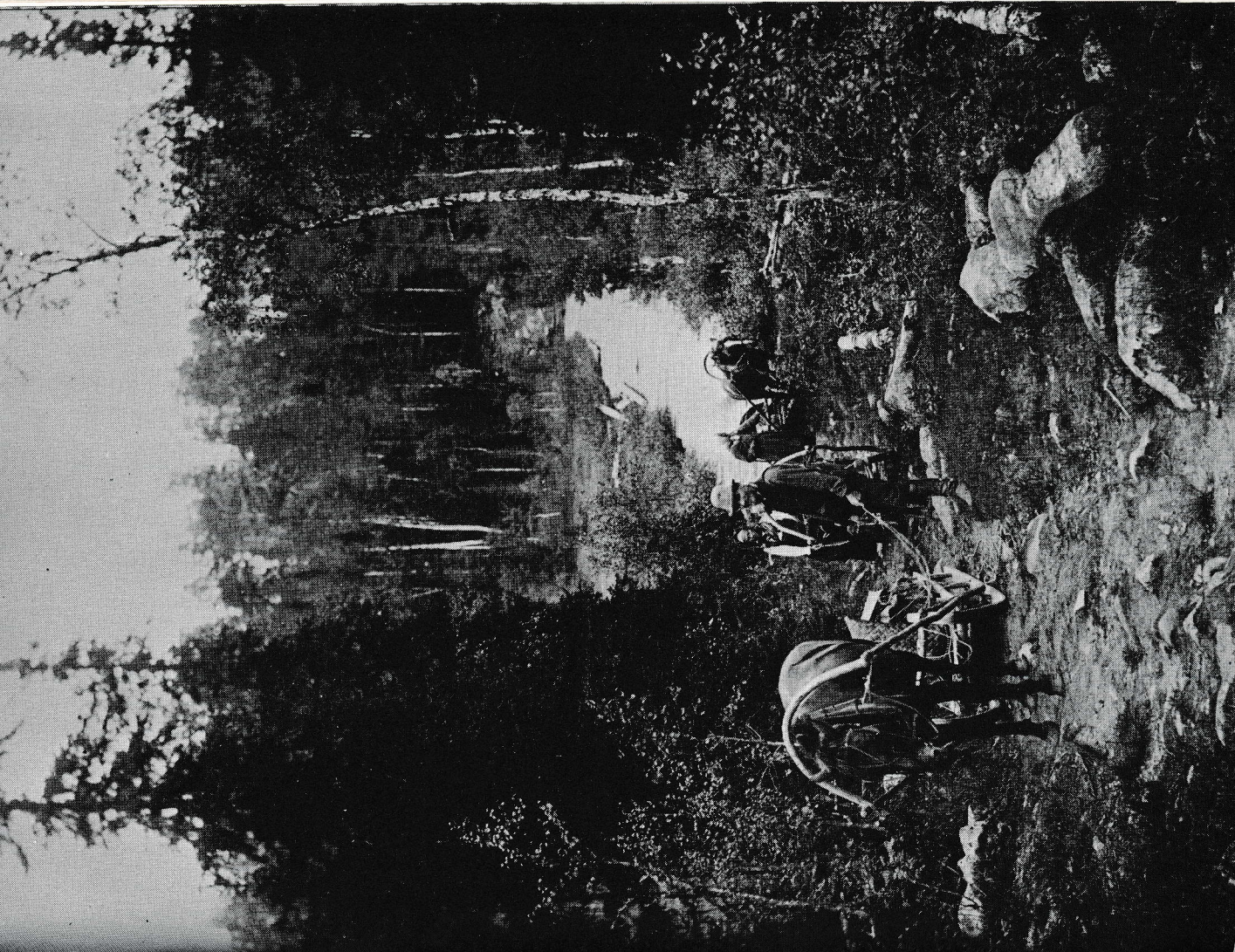
Med benägen hjälp av Finska litteraturföreningen, som äger bilderna, kan Förr och Nu här presentera ett urval av Inhas dokument. De behöver ingen utförligare beskrivning utan får tala för sig själva.

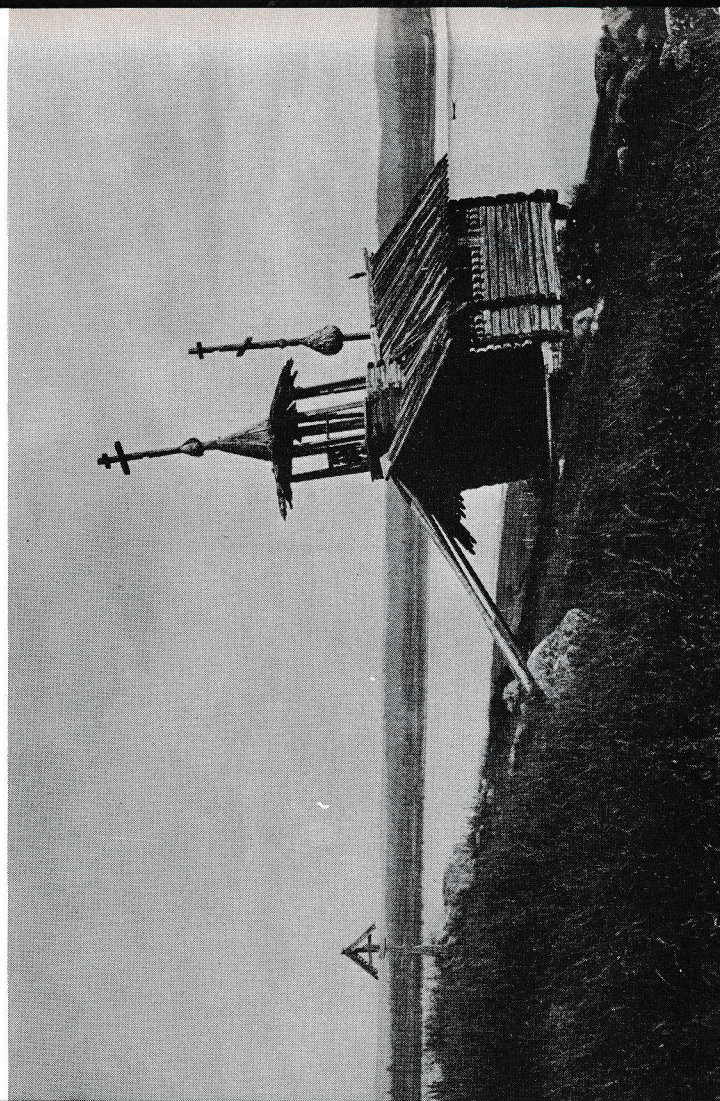
Kiimaisjärvi: Luvajärvi, Miinoa: Unga
vårdinnor från Savina bykar på stranden.

Uhtua, Mätkala: En husgrupp på Kes-
ki-Kuittijärvis nordliga strand.

Vuokkiniemi, Kivijärvi: Sommarväg från
Tsenajärvi till Kivijärvi.

Vuokkiniemi, Vuonnien: En övergiven
gammal tšasouna.

Kontokki, Kostamus: Miiireis dotter Tatjana hjälper sin mor vid pingsttillsättning.

Vuokkiniemi, Venehjärvi: Den hårt prövade runosångaren Vihtoora Lesonen.

Hemvägen från Viena till Finland har bör- med sina rodderskor på lunchpaus vid stran-
 jat sjöledes. Fotografen I.K. Laaha (till höger) den av Kuittijärvi.
 och lingvisten K. Karjalainen (till vänster)

När arbetarna i Skultuna begärde 54 öre i timmen

Den första maj 1922 strejkade lantarbetarna i Skultuna. En kamp som slutade med en halv seger och fyrtio fällande domar för upplöpp. Ture Blom har skildrat strejken i sin novellsamling "Timrets proletärer" och här följer ett utdrag ur den numera ganska sällsynta boken. Lars Frenzel ger en kort bakgrund till strejken.

Den 21 april 1922 meddelade Lantarbetaren i en liten notis att Lantarbetareförbundets avdelning 58 i Skultuna haft månadsmöte. Styrelsen hade efter beslut på mötet tillställt arbetsköparen, Skultuna Bruk, ett förslag till nytt avtal.

Skultuna ägdes av Svenska Metallverken, och lokal chef var en disponent Boman. Bruket hade grundlagts år 1609 och var beläget vid Svartån i Västmanland. Det var ett stort bruk; man hade järn- och mässingsverk, sågverk och jord- och skogsbruk.

Det nya avtalet som arbetarna lade fram begärde 52 öre i timmen för arbetare som erhöi husrum, ved och ett potatisland, 62 öre för alla utan naturaförmåner. Arbetsköparens bud löd på 44 öre åt alla. Arbetarna sänkte senare sitt bud något. Vidare krävde de att avtalstiden skulle löpa ut på våren i stället för som tidigare på hösten.

Sista veckan i april inleddes förhandlingar, vilka dock snart strandade. 27 april meddelade förbundsstyrelsen: Samtliga arbetare utom mjölkerskor och kreaturskötare strejkar fr o m 1 maj kl 6 fm vid Skultuna, Svanå, Ramnäs, Surahammar och Uppsala gårdar. Samtliga egendomar förklarades också i

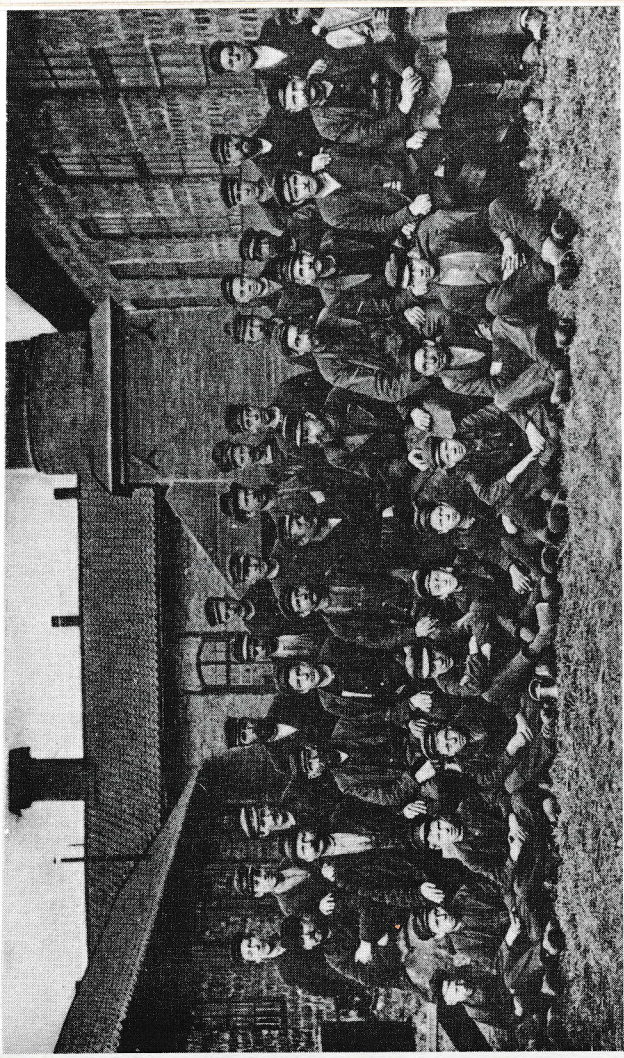
blockad. Strejken omfattade ungefär 300 man.

Bruksledningen svarade med att genast börja värva strejkbrytare. En stor barack iordningställdes för deras logi. Området fridlystes och var alltså förbjuden mark för de strejkande arbetarna. Arbetarna protesterade och krävde att strejkbrytarna skulle avlägsnas. 19 extra poliser inkallades som skydd för de "arbetsvilliga". Senare utökades denna styrka ytterligare.

Styrelsen för Västmanland-Dalarnas distrikt av Lantarbetareförbundet manade till sammanhållning. Man uppmuntrade arbetarna att tillsätta agitationskommittéer och att med cykelpatruller agitera bland folket. Den 8 maj hade de strejkande avdelningarna ett gemensamt möte i Ramnäs.

I mitten av maj beslutades, som ett svar på värvningen av strejkbrytarna, att även mjölkerskorna och djurskötarna vid Skultuna skulle strejka. Detta gav upphov till en fruktansvärd hets mot de strejkande i den borgerliga pressen. Man talade om djurplågeri.

Fortfarande gav arbetsköparna inte med sig. I slutet av maj beslöt de övriga arbetarna vid bruket att lägga ned arbetet. Dessa, ca

200 man, tillhörde Metallindustri-, Sågverks-, industri- och Gruv- och Fabriksarbetareförbundet. Denna sympatistrejks lamslog hela samhället.

Den 1 juni kom det till stånd medlingsförhandlingar i Västerås under förlikningsman A Wijkman. Ingen av parterna gjorde dock några eftergifter och redan efter en timme avbröts förhandlingarna. Efter detta medlingsförsök beslöt att kreaturarbetarna också på de andra gårdarna skulle strejka fr o m den 10 juni.

Strejkbrytarnas antal uppgick nu till ett 40-tal vid Skultuna. I Lantarbetaren offentliggjordes namn på "arbetsvilliga" och man försökte på många sätt att få bort dem från bruket. Flera arbetare åtalades när de tog sig in på det fridlysta området för att tala strejkbrytarna till rätta.

Lantarbetarna fick inte bara stöd av de övriga arbetarna vid bruket. Utifrån kom det in pengar, livsmedel och andra solidaritetsbevis till de strejkande. Sammanhållningen var god bland arbetarna. Man höll 4 ordinarie möten varje vecka. Den 11 augusti hade man ännu ett gemensamt möte med de strejkande vid de andra Bergslagsbruken.

Hela augusti pågick strejken med låsta positioner på båda sidorna. Vid månadsskiftet

augusti-september nådde man emellertid till en uppgörelse. Medlingsförslaget gick ut på att alla arbetarna skulle återgå till sina arbeten, lönen fastslogs bli 40 öre för arbetare utmed naturaförmåner, 57 öre för arbetare utan, alla skulle återanställas och inga repressalier fick förekomma. Detta förslag antogs av båda parterna och i början av september var strejken slut. Även de övriga arbetarna vid bruket återgick samtidigt till sina arbeten. Kravet på ändrad avtalstid fick inte arbetarna igenom. Vad de uppnådde med sin kamp var bara en halv seger, men sammanhållningen och självkänslan hade stärkts.

I november följde ett rättsligt efterspel. 40 personer, däribland 3 kvinnor, åtalades enligt "Åkarslagen" för upplöpp, stenkastning och beträdande av fridlyst område. Domarna löd på mellan 25 och 150 kronor.

Lars Frenzel

1. "Åkarslagen": Lag som stadgade straff för försök att tvinga någon till deltagande i arbetsinsättelse eller hindra någon att återgå till arbetet eller att överväga erbjudet arbete".

Litteratur:

Back, Per-Erik: En klass i uppbrott. Malmö 1961.

Lantarbetaren. Stockholm 1922.

STREJKEN

Novell av Ture Blom

I.

Det var en av dessa vårar strax efter det stora kriget, då lönerna från kristiden skulle pressas ned. Levnadsomkostnaderna sjönk emellertid inte så snabbt. Lönerna skulle gå före i detta avseende, liksom de skulle komma i sista hand i fråga om stegring. Det kom alltid en bra bit efter med en löneförhöjning sedan priserna stigit och arbetarna kommit en bit under svältgränsen; gick priserna ned skulle lönerna sjunka före, aldrig skedde det utan kamp åt vilket håll det än gick.

Den våren hade arbetarna vid sågverken varit lockoutade i sju veckor. Det var en hård strid om någon femörings sänkning på ackorden och timpenningen. Det gällde att inte släppa ned standarden för lågt. De initierade bland arbetarna visste, att konjunkturen ännu var god. Det gick åt mycket virke för export till att bygga det av granater och minor skövlade mellersta Europa. Men arbetsgivarna sökte påvisa motsatsen med demagogi och lämpligt utvalda statistikutdrag.

Det var hårt mot hårt och vägde länge. Arbetarnas strejkkassor var sinade av föregående vårs oupphörliga strider, solidariteten sattes på hårda prov då nöden steg på i de blackröda kasernernas barnrika familjer. Men den höll provet nästan utan undantag: de som hade det drägligt hjälpte dem som hade sämst.

Vid Getångersverket i Bergslagen, som hörde under det gamla bruket med verkstäder och ett av mellersta Sveriges största lantbruk, blev det kungjort att lockouten var avslåst på lördagseftermiddagen. Arbetet skulle således ta sin början på måndagsmorgonen.

Men det låg orosfrön och grodde även på andra håll. Lantarbetarna hade även lönerörelse och just denna skickelsedigra lördag brast samförståndets tunna tråd på det hållet då den nyss blivit hopknuten på ett annat. Hela Mälardalens lantarbetarkår gick i strejk mot de arbetsgivare som under krigets gyllene år skapat stora förmögenheter på deras arbete.

Medan vårens varma livsångor steg upp från de väldiga vidderna, där lärkorna svirrade över halvbrukade åkrar, vårfloren gick högt över åns stränder och det tomta såghuset gapade efter timmer att föräda, samlade sig Getångers Fackliga central till möte i det lilla skrabbiga Folkets hus. Det låg i utkanten av samhället och mitt emot bårhuset på motsatta sidan om stora landsvägen, varför samhällets borgerliga kvickhuvuden sade, att bårhuset och därhuset låg mitt emot varandra.

Folkets hus, som var en enda stor sal, tog emellertid emot åtskilliga hundra, men denna eftermiddag var det så fullt, att de tunna bräddväggarna nästan buktade ut. Man satt överallt sedan bänkarna fyllts, i fönsternischer, på golvet, överallt. Det var också tre arbetarkategorier samlade: metallarbetare, sågverksarbetare och lantarbetare. En rörande borgfred rådde, ingen tänkte på om kamraten i bänken var socialdemokratiskt, kommunistiskt eller anarkistiskt sinnad. Det var som alltid, då något viktigt stod på spel: man kände sig som arbetare.

Getångers Fackliga centrals ordförande och samhällets betroddes arbetarledare, stabbläggare Stål, ledde mötet. Han klargjorde läget och meddelade, att sågverksarbetarna, som hållit möte strax före, trots sin hårt prövade ställning beslutat

sympatistreja med lantarbetarna. Ur metallarbetarnas bröst frigjorde sig djupa suckar av lättnad. De hade på sitt extra möte beslutat detsamma, men inte vågat tro sågverksarbetarna om en sådan uppoffring. Svarvaren Karlsson, verkstadsarbetarnas ordförande, en liten mager, genomskinlig man, meddelade sin kårs beslut att nedlägga arbetet. Många gamla arbetare kände sig rödda över all denna sammanhållning, endast de kärvaste kunde yttra sig. En gammal plåtslagare, grå i hår och skägg lik en torrake i skogen, fick ordet och talade lugnt och med slutna ögon som en profet:

– Aldrig förr har vår solidaritet satts på ett så hårt prov. Det gäller det knappa brödet för våra kamrater på lantbruket, men jag vet också, att familjerna i sågverksbarackerna redan svälter på sina håll, de som nu gått och levt på understöd i sju veckor, utan att förut ha haft något i reserv. Vi, som har det relativt gott, anar inte vad denna uppoffring vill säga. Men nu vet vi, att om något skall svetsa oss samman, så är det detta strålände bevis på klass- och solidaritetskänsla. Nu kan vi slåss för seger, nu står vi på en front. Tack, kamrater! Det glädjer en gamling som jag, som inte har många år kvar.

Det var kampstämming på denna strejkens första dag, en förbrödningens glädjedag, trots att de visste sig gå hårda och bittra tider till mötes.

Efter mötet, då strejkkommittén gick till disponent Broddén för att meddela resultatet av den gemensamma överläggningen, spred sig arbetsgrupperna efter vägen genom bruket. Det var segersamma och övermodiga uttalanden av de yngre: – Vi ska nog knusa till de djäklarna den här gången. – På sina bara knän ska de få be oss gå tillbaka. – Akta er, grabbar, inte ett hjul kommer att röra sig på hela Getånger! De måste ge sig med ett litet kick.

– Men de kommer att ta hit strejkbrytare, inföll någon skeptiker.

– Strejkbrytare! Vad ska de ta vägen med kvalitetsarbetena, på verkstaden, i sågen. Inte kan några avdankade reservofficerare och andra mammas gossar sköta en automatmaskin eller säga en stock.

– Men på lantbruket. Där duger de gott.

– Ja, lantbruket, ja. Det tänkte jag inte på. Och det är ju lantbruket det egentligen gäller. Men vi ska nog sätta fart på dem, om de bara kommer.

Medan resonemanget fortsatte efter vägarna gick arbetarnas betrodda män upp till disponenten. De var sex man, två från vardera yrkesgruppen. Stål var ju självskriven, likaså Karlsson; lantarbetarnas ordförande var en dagsverksorpare som hette Löth, en sävlig och satt karl, men klar i hjärnan och kvick i munnen. Han hade en försagd men knivig statdräng, Andersson, med sig, en man som lurade på tankeblottor hos motparten och satte in sitt tunga artilleri då det passade. Båda hade för länge sedan lagt bort den ingrodda statarskräcken för arbetsgivaren och var inte längre att leka med.

Stål hade hyvlaren Vretling, sekreteraren, med sig, mannen med det fruktansvärda humöret, som till och med kunde jaga in dödens skräck i disponent Broddén. Men han var outhärdlig för disponenten, behärskade alla svåra yrken och gjorde vad som föll honom in. En gång flera år tidigare, innan det fanns fackförening och det ännu existerade personliga uppgörelser, hade han monterat upp en ny lådspikningsmaskin och höll på att provspika lådor. Disponenten kom och tittade på. Vretling passade tillfället och sade till om förhöjning på ackordet, han förtjänade för litet.

– Men om Vretling spikar lite mera, så tjänar han ju mera, svarade Broddén. Vretling svarade inte med ord. Med all sin kolossala styrka kastade han hamma-

ren han höll i handen på disponenten. Denne hann ducka undan huvudet och hammaren susade förbi och fastnade med piken i väggen. Vretling tog på sig rocken och gick därifrån utan att bevärdiga den mäktige ett ord. Han flyttade och var borta i två år. Då skrev Broddén efter honom och han kom tillbaka med sin yrkesskicklighet och sitt koleriska humör.

Sedan dess fick han sköta sig själv, utan inblandning från disponentens sida. Förmännen vågade inte knysta mot honom, än mindre lägga sig i hans arbete. Vretling var en sågverkets enfant terrible.

En gång efter en stor basar på samhället försov sig nästan hela arbetsstyrkan på måndagsmorgonen, även Vretling. Några dagar därefter kom det skriftliga varningar till alla skolande, som faktorn fick gå omkring och dela ut. De flesta tog det på skämt. Men Vretling tog saken allvarigare. Han befann sig i taksåpshuset och hyvlade spån just då faktorn kom. Den stackars basen kom som en strykrädd pojke fram för att lämna lappen. Hela arbetarstyrkan stod i fönstren och tittade på pantomimspillet, väntande katastrof. Vretling stod vid spånmaskinen och såg på hur vackert spånorna samlade sig i travar under hyveln. Basen kom försiktigt in genom dörren, gick fram och lämnade lappen och skulle just skynda iväg för att skaffa sig en hederlig reträtt. Med ett hastigt ögonkast läste Vretling genom skrivelsen, basen var just i dörrhålet och skulle smita sin väg, då en kraftig arm grep honom och drog honom tillbaka.

Vretling rev sig i den blanka flinten, så att det blev röda ränder i skinnet efter naglarna. Han drog in basen i skjulet igen och ställde sig vid fönstret och tittade ut. Åskådarna såg endast hur munnen rörde sig på honom, han jagade upp sig gång på gång, gick fram till den darrande förmannen vilt gestikulerande med knytnevarna, varefter han återtog sin plats vid fönstret upptagande sin dystra monolog, vari som ett tema ständigt återkom följande ramsa: "Djävlar! blod och änkors klagan och dödfödda barns glädjetjut uti helvete!"

Gång på gång sökte den stackars basen smita sin väg, han hade ju också annat att bestyra med än att höra på den rasande hyvlaren. Men varje flyktförsök stäcktes av Vretlings arm, som slöt sig om förmannens som en järnkrampa och drog in honom igen.

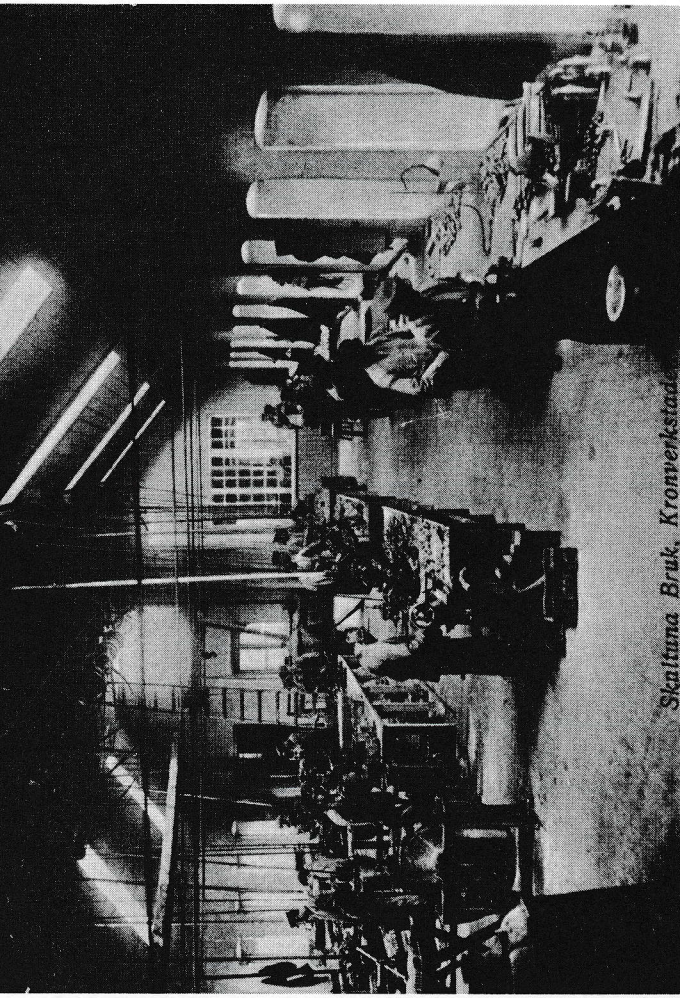
Anda tills ångvislan tjöt för frukosttimmen varade Vretlings ovet. Spånhyveln hade gått timning hela de två timmar dess skötare trätt. Inne i sägen hade inte just något mer blivit utträttat. Man fröjdade sig åt det stumma spelet inne i spånhuset och gav sig inte tid att arbeta.

Efter frukost gick Vretling ned till kontoret och rev framför disponentens ögon lappen i småbitar, och utvecklade innan han gick en skriftlig försäkran, att han aldrig blivit varnad för översovning.

Sådan var Vretling när han var som bäst. Det fanns hos honom en renhårighet som inte tålde något smussel och fjäsk för vem det än var. Då nu deputationen kom upp till Broddén och han såg att hyvlaren var med, mulnade han hastigt till. Om lantarbetaren kommit själva hade det gått an, men mot Stål och ännu mindre mot Vretling var det föga värt att ryta.

De sex männen steg fram till chefens arbetsbord och framlämnade ett i hast hopkommet protokollsutdrag, som i sin torra formulering meddelade honom arbetsnedläggelsen. Disponenten blev röd och blek om vartannat, de röda ådernäten på kinderna liknade kattrevor då han bleknade, och den grå, stubbade mustaschen vippade nervöst.

– Vad i helvete menas med det här? för han ut till sist. Stänga upp hela bruket för att lantarbetarna inte kan foga sig! Jag vägrar förhandla under sådana här

Skåltuna Bruk, Kronverket

villkor. Vad är det här för fasoner, ni är tokiga hela bunten!

– Vi har kommit hit som talesmän för våra organisationer och inte bett om några utlåtanen om vår intelligens, sade Stål med skärpa i stämman. Vi undanber oss sånt prat.

– Men inser ni inte, att det är för djävligt? Broddén kastade en tung brevpress i ekbordet, så att den grävde ett djupt jock i skivan.

– Vi inser, att det är bäst för disponenten att uppföra sig, som om ni hade folk att göra med. Det är inga hjon ni har framför er. Kom ihåg det! sade Vretling och gick fram till bordet, slog sin väldiga näve i ekskivan så att bläckhorn och pennor skallrade. Han var röd ända upp i flinten av illa behärskad ilska.

Broddén kom ihåg historien med hammaren och andra stormiga kontroverser med den hetsige hyvlaren, där han alltid dragit det kortaste strået och bromsade upp.

– Ni förstår, karlar, att vår prestige fordrar att vi inte faller undan för hot även om det gäller lokal generalstrejk. Hur tänker ni att klara det förrästen, ni måste väl betänka era familjers väl först, innan ni tar ett så ödesdigert steg?

– Vi ha tänkt på allt innan det blev beslutat, sade Löth buttert.

– Men tänker ni inte på era kvinnor och barn? väjde åter Broddén. Han tänkte försöka med lämpor, då det tydligen inte gick längre med maktspråk.

– Det är mötesbeslut på arbetsnedläggelsen och det kan naturligtvis inte vi göra något åt, sade Stål, som började tycka det hela verka hopplöst. Men Broddéns humör tröt åter.

– Ni andra får gå! Lantarbetarnas delegater stannar kvar! röt han.

– Vi går gemensamt. Det är Fackliga centralorganisationen som har hand om förhandlingarna, sedan vi beslutat sympatistrejck och ni vägrat godkänna lantarbe-

tarnas krav på status quo, och Fackliga centrals ordförande är jag, sade Stål med tonvikt på det sista ordet.

– Vi kan inte gå in på vad som helst, det förbjuder vår prestige, svarade disponenten i brysk ton.

– Det är inga obilliga fordringar, att begära status quo. Det är inga radikala förändringar, sköt statdrängen Andersson in. Till och med vi fackföreningsfolk håller ibland på det gamla och på vad vi har. Det är vår konservatism.

– Jag har inte tilltalat Andersson, sade disponenten.

– Han är delegat och har samma yttre rätt som vi andra, sade den andre mannen från metallarbetarna, en borrar på verkstaden, nästan en pojke.

– Ja, då vidtar vi våra dispositioner, ni får skylla er själva, om ni inte går i land med strejken. Men det kanske blir värre att göra upp i godo då, sade Broddén till sist.

Arbetarna lämnade kontoret. Stål vände sig i dörren mot disponenten:

– Så disponenten vet, att det är Fackliga central som förhandlingarna ska föras med, och jag är den sammankallande.

– När den dagen kommer, ja. Adjö, mina herrar! svarade Broddén.

II.

Försommarvärmen kom tidigt det året. Strejken hade pågått några dagar men åkrarna låg halvredda till sården, djurskötarna gick ännu kvar i ladugårdar och stall, djuren var ju oskyldiga till människornas tråtor. Annars var allt dött på gårdarna, statarna gick och strövade slinkklädda neråt bruket och besökte strejkmötena, som hölls nästan varje dag. De rakade sig nu varannan dag mot varje lördag förut. De började nästan känna sig som finare folk.

Verkstäderna låg tysta som katakomber nere i ravinen vid ån. Det verkade helg på något sätt fast det låg oro i luften. Arbetarskaror lovade av och an på bruksgårdarna, den plötsliga sysslolsheten hade försatt dem i något tillstånd som de inte kunde definiera. Deras muskler, vanda vid arbetet, pockade på rörelse och kraftlösning. Men de hade ingen ro, idrottsmännen höll till på idrottsplanen en stund varje dag, men inte heller de hade lust att göra några prestationer.

Sågverket låg nere vid den lilla ansvällning på ån som kallades Getångersjön. Det hade stått öde hela våren, timmerväلتarna på stränderna låg och torkade i solgasset och ropade efter vatten. Sågverket var disponentens skötebarn. Han var skogsman och verkstäderna fick överingenjören sköta bäst han ville liksom förvaltaren hade hand om lantbruket, men Broddén stod som disponent över det hela som påven över sina kardinaler.

På onsdagen strejkens första vecka kom de första strejkbrytarna. Det var en kontingent på ett trettiotal man och deras ankomst blev en fullständig överraskning för arbetarna. De flesta var yngre män, nästan pojkar, men även några äldre fanns bland dem, en del var underligt gråa i hyn och i strängt behov av luftomväxling och rörelse, deras muskler var i lägervall efter längre eller kortare tids ofrivilligt stillasittande.

Flertalet var modernt och elegant klädda och bredde en fläkt av stora världen omkring sig. De nya lantarbetarna bar ljusa sommaröverrockar och moderna hattar och flera av dem hade adliga namn.

Det var sålunda en brokig skara äventyrare, som den stilla majaftenen steg av tåget vid Getångers station och i slutet trupp marscherade fram till bruket och tog in på det för deras räkning i hast iordningställda ungarshuset. Detta var en stor röd tvåvåningsbyggnad efter brukets huvudgata och liggande ute på ett litet gårde. Ett stycke därifrån låg arbetarnas matservering, som stått obegagnad sedan krigsårens livsmedelsbrist, och nu blev nykomlingarnas marktetenteri.

Då strejkbrytarna kom till bruket mötte de ett nästan avdött samhälle. Inte en arbetare syntes till på vägar och gator. Några barn stod vid knutarna och glodde nyfiket på dem, utan att veta, att det var de som skulle ta brödet ur deras hungeriga munnar. Hustrurna stod bakom pelargonierna i fönstren och såg den förbigående truppen. En aning sade dem, att det var de nya ovälkomna invånarna, men de var inte säkra. Kanske var det andra, som inte ville dem något ont? Man kunde aldrig veta. Några av de djärvaste rusade emellertid ut och slängde från stugknutarna till inkräktarna några saftiga ord.

Arbetarna, som inte syntes till under tiden, var samlade i Folkets hus på strejkmöte, där Stål och hans kamrater talade för uthållighet i kampen och redogjorde för svaren från deras respektive fackförbund. Då de efter mötet kom fram på bruket mötte de avspärningar på alla vägar som ledde till ungarshuset och matserveringen, en plank på ett par stöttor tvärs över vägen med anslaget:

Vid vite förbudet att beträda området.

Länsstyrelsen

De förstod genast. Strejkbrytarna var redan där, utan att de kunnat bereda dem ett varmt mottagande. De flesta gick hem till sitt och åt kvällsvaran och där fick de av hustrurna reda på främlingarnas ankomst.

– Hur många var det? frågade Stål ivrigt så fort han kommit inom dörren.

– Ja, så där en tjugo, tretti stycken, jag tänkte inte på att räkna dem, svarade fru Stål, en liten knubbig, ljushårig kvinna med madonnahuvud.

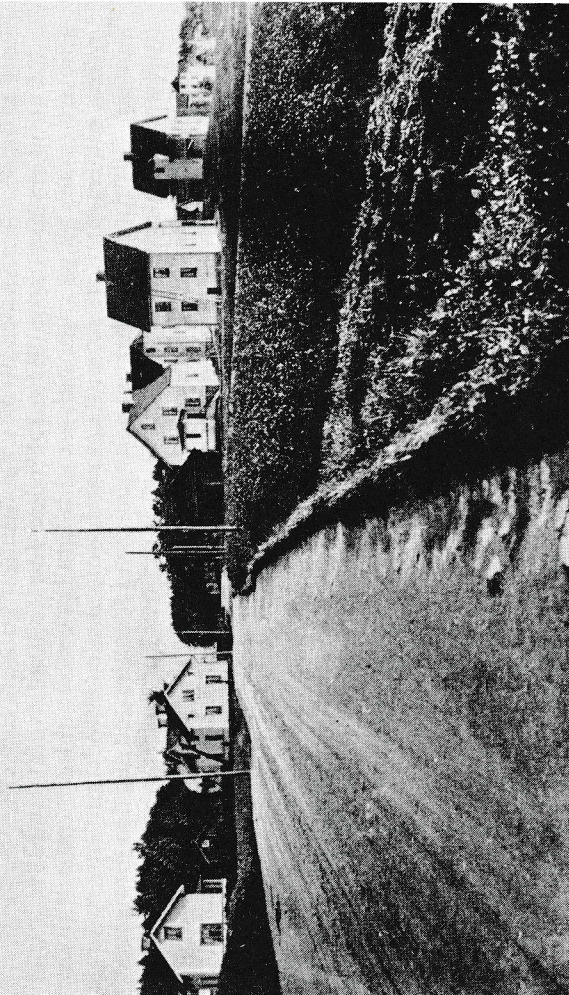
– Jaså, de djävlar är här nu, jag har bara väntat på dem. Om det gick att tala förstånd med dem och få dem att lämna samhället. Så länge vi har dem här, blir de bara ett irritationsmoment, som många kommer att göra sig olyckliga på. De har ju lagen på sin sida och är skyddade på alla sätt. Nu har området där de håller till blivit fridlyst. De första som kanske av misstag kommer in där trillar dit på böter. Det är väl ett konstigt samhälle vi lever i trots dess omskrutna förträfflighet. Vi som slås för vår rätt till att leva någorlunda drägligt blir nästan hållna som förbrytare, medan de som klättrar upp på vår rygg för att slå ned oss får lagens alla upptäckliga skydd. är det inte för jävligt, så säg?

Vera Stål gick fram till sin man, som satt sig vid bordet och börjat äta kvällsvaran, gröt och mjölk, strök honom över det ljusa håret med lätta händer.

– Visst är det så, gubben min, men det gäller att inte tappa sugen. Samhället kan vi ju inte göra något åt i en handvändning, men det går väl så småningom. Vi får bara inte tappa modet.

Deras femåriga flicka, en liten gullhårig tös, såg förvånat på fadern. Hon hörde sällan sin far svära och förstod, att något ovanligt hade hänt. Det var ett fridens hem och ett harmoniskt äktenskap hon växte upp i och hade aldrig hört ett ont ord mellan far och mor.

– Jag måste ut igen, sade Stål till hustrun. Det kan bli bråk och de unga pojkarna kan göra dumheter, låta provocera sig. Det var ett elände, att de tog hit brytare, men nu är de här, och vi kan inte få iväg dem utan vidare. Det är folk, som inte

till ett annat ställe och fortsatte att okväda medan inkränkarna rökte och skrattade och sökte känna sig obesvärade.

Omsider kom Stål fram till skocken, som tystnade på en gång.

– Hör ni, sade han, det löner inte mycket till att föra oljud. Vi måste försöka komma till tals med dem på andra vägar. Försöka tala förstånd med dem på något sätt, försöka träffa dem ute på åkrarna och uppmana dem att resa, tillhålla dem det osolidariska i deras handlingssätt.

– De där djävlarerna har femton kronor om dan och maten, men oss vill inte bolaget betala så vi kan leva, sade en ung lantarbetare.

– Det är nog möjligt att de har, men vi skrämmar inte bort dem med att skräna. Det kan bara bli så att några blir uppskrivna och får böta. Jag skulle vara den första, att vilja ha dem härifrån, men man måste tänka ut den rätta taktiken, fortsatte Stål.

Ungdomarna skingrade sig efter en stund och drog iväg hemåt i spridda grupper. Stål gjorde en lov kring samhället innan han vände hem. Getånger var lugnt och stilla, ett dött samhälle som strejken gjort stumt och tyst. Inga hjul rörde sig i verkstäderna, inga ramar och klingor skorrade i sågen men försommarnattsduket let lade sin fuktiga, svala skugga över trakten.

III.

Dagen efter kom en poliskontingent från staden, en styrka på femton man med överkonstapel och över honom en råbarkad, försupen landskanslist som chef, en man som var specialist på att anföra polis under strejker. Det var ett mycket blandat sällskap, dessa poliser. Ett par av dem hade själva tjänat sig upp i samhället som strejkbrytare, andra var tämligen labila och tjänsteniska när det behövdes. Men en enda, konstapel Martinsson, en ung rödblommig karl med öppet utseende var rent arbetarvänlig. Han förde polisernas motorcykel med den tjocke överkonstapel Barre i sidovagnen överallt där det kunde tänkas vara fara å färde. Högste chefen satt på sitt tjänsterum i kontorsbyggnaden och söp största delen av dagen tillsammans med brukets "herrar" och de högst rangerade strejkbrytarna, de senare nattetid, då de hade dagen upptagen av arbete utomhus.

Arbetarna hade nu utarbetat en plan. De skulle passa alla tåg, där det kunde befaras, att nya strejkbrytare skulle anlända.

En dag vid eftermiddagståget hade en rätt stor skara arbetare kommit till stationen, som låg en kilometer från samhället, skilt av det ödsliga Ångsgärdet, där sågen och brädgården låg som en utpost mot det egentliga bruket.

Man var i spänning innan tåget kom. Då det äntligen ångade in steg en ensam elegant herre i trettioårsåldern ned på perrongen. Hans enda bagage var en vanlig resväska av ganska stora mått. Då han såg arbetarna, började han bära sig besynnerligt åt, rusade iväg bakom stationshuset till poststationen, men som det inte var expeditionstid släppte föreståndaren inte in honom trots ivriga böner. Han måste återvända ut på landsvägen där arbetarna hade samlat sig.

De började utfråga honom vem han var och vad hans ärende till samhället kunde vara. Åh, han var bara handelsresande och skulle göra affärer. Han visste inte ens av att det var strejk och i väskan hade han endast prover.

skrämmar sig så lätt. Några kanske det går att tala förstånd med, de som blivit lurade hit eller tvingade av sina arbetsgivarpappor. Djävla löss!

– Du kan nog stanna inne i kväll, Axel, än är det nog ingen fara för bråk, sade Vera.

– Säg inte det! Du minns hur det var i fjol påsk, när scouterna från Stockholm hade läger här och pojkarna ställde till bråk med dem. Fyra stycken fick sparken efteråt och får väl aldrig arbete här mer för de dumheterna. Inte är jag heller något imponerad av sådana militärstygler, men det var ju dumt att ge sig till att offra dem, när de kunde förstå att det skulle bli obehag efter. Fast det blir ju ännu värre med strejkbrytarna, som är våra uppenbara fiender.

Stål tog på sig rock och mössa och gick ut på samhället. Han tog en lov nedåt baracken för att ta en överblick av situationen. Ute på barackens trappa satt några unga pojkar och rökte, högljutt skrattande. De verkade berusade eller också var deras glättighet en gest, ty invid taggråden, som omgärdade det fridlysta området, stod brukets såväl manliga som kvinnliga ungdom uppblandad med någon äldre arbetare och trakterade inkräkarna med sin aftonunderhållning:

– Djävla strejkbrytare! – Förbannade svartfötter! – Kom hit ska vi slå av er era svarta skänkar! – Förrädare! – Gulingar! – Invektiven haglade. Man saknade ord för att nog kraftigt kunna uttrycka sin ilska och förtrytelse. Omkring området gick brukets fjärdingsman och polis och spankulerade. De var fram till ungdomarna då och då och sökte få dem att skingra sig och gå hem till sitt, men de bara flyttade sig

– Vi tittar efter i väskan, fäse om han inte har blåställt där i alla fall, föreslog någon av de yngre.

– Då skulle fan ta honom, utlät sig en annan hotfullt.

Men främlingen, en lång ståtlig officerstyp, bedyrade, att han inte alls var någon förrädare. Han sade verkligen förrädare. Det ordet i hans mun lugnade något och de äldre arbetarna sade bestämt till, att inte pojkarne skulle bära sig dumt åt och antasta en fredlig människa. De gick framåt bruket, och då de kom till en liten bro på Ångsgården, som lede över en bäck, bred och rätt strid på grund av vårfloppet, sade pojkarne till främlingen, att om de varit säkra på att han vore strejkbrytare skulle de utan vidare slänga honom i bäcken.

– I så fall vore jag inte mera värd än att få en ordentlig rotblöta, svarade han skrattnande.

Det lugnade ytterligare.

– Ser ni nu, sade en av de äldre männen, att det var tur, att ni inte förgick er. Det såg vi strax, att det var en hederlig karl. Man ska alltid tänka sig för. Annars hade ju vi också gjort slag i saken.

Antigen var man framme i bruket under riktigt underhållande samtal. Man hade kommit fram till det avspärrade området, där ett par poliser stod och hängde i solgasset.

En annan väg förde upp till bruket och arbetarna skulle svänga in på den då främlingen tog ett elegant språng över plankan med anslaget. Då han kommit till den säkra sidan stannade han, tog av sig hatten, böjde det vackra huvudet med vikarna i det mörka håret och tackade ironiskt för det angenäma sällskapet. Sedan tog han sin väska och gick direkt till baracken, där han skulle bo.

Arbetarna stod förlägna och stumma, slagna och skamsna. Till sist fick de mål i munne och då brakade det löst.

– Förrädare! Svartfotsdjävel! Brytare! Kom tillbaka du, din hala fan, ska vi göra kalops på dig! Det lät hemskt men var inte så farligt menat.

– Hade vi inte kunnat få spöa honom, när vi ville, sade en ung hetsporre till de äldre, då kanske han hade vänt om.

– Det var en djävel, å vara slug, sade de endast till sitt försvar. Men hade vi varit säkra på det skulle han allt åkt i bäcken.

Men främlingen log och vinkade åt sina lättrognade eskortörer. Han var slugare än de och kallare. Han hade ett von framför det adliga familjenamnet och skulle om några år kallblodigt och bestialiskt mörda sin bästa vän och få blommor i fängelset av sörjande och beundrande överklassdamer.

IV.

Det förr så lugna Getånger var upprört av ett svall av lidelser. Allt efter som nöden började göra sig påmint hos de barnrikaste och fattigaste ökade hatet mot strejkbrytarna. Dessa lät sig icke förbluffa av något så ofarligt som skällsord och knytnä nävar – då dessa var utom räckhåll och dessutom påpassade av lagens både långa och starka arm.

De yngre och fräckare kunde under middagstimmarna, sedan de blivit hemfraktade i lastbilar till matserveringen, ställa sig i en klunga strejkande och försöka blanda sig i deras samtal medan revolverkolvorna försåttligt och avsiktligt stack

upp ur byxfickorna. En del hade rest från samhället sedan de insett vidden av sitt handlingsätt och kommit på andra tankar. Men slöddret stannade kvar. En av dessa, en jättestor boxare, slog en arbetare sanslös med ett enda slag en lördagsnatt. Arbetaren skulle med all sannolikhet ha gjort likadant om han haft den andres styrka och slagkraft. Men det hade varit mera förklarligt, nu slog inkräkterna.

Poliserna hade tagit sina familjer till Getånger. De bodde på sommarnöje där, hade det idylliskt. Endast konstapel Martinsson fnyste föraktligt om, att de skulle få lov att vara barnpigor åt strejkbrytarna.

Små upploppsungar började födas alltefter som strejken fortsatte och gjorde människorna desperata. En kväll var hela det fridlysta området omringat av upphetsade strejkande. Stenarna skar visslande genom luften, krossande tegelpannor och fönsterrutor i baracken. Då skymningen började falla på framemot midnatt fanns det inte många fönster hela i den skyddade boningen. Bakom ett uthus vid en arbetarbostad stod ett gäng ynglingar och kastade sten. Plötsligt uppenbarade sig tre poliser ett stycke därifrån och rusade fram. Det blev en jakt över gårderna till skogen ett stycke från bruket. Pojkarna var snabba men en av poliserna som var tränad löpare upptog förföljandet och framme vid skogsbrynet skilde inte många meter till den siste av de flyende. Men skogen kände pojkarna bättre till och de stod gömda i täta busksnår medan polisen flåsande rusade kring och snodde bland träden utan att finna dem han sökte. Natten var deras och de gick en lov i skogen och sökte en annan väg hem till bruket framemot morgonen.

Någon gång i juni blev det stora skrällen. Förtroendeman Bång, lantarbetarnas förbundsordförande, hade hållit ett föredrag i Folkets hus en eftermiddag. Det beslöts, att en demonstration skulle anordnas efter mötet för att kräva ett slut på strejken och visa den samlade enigheten.

Ett långt tåg ringlade genom bruksgatorna, ett tåg på flera hundra man. Till en början var alla lugna och sansade, men då de kom bortåt det ingårdade området brast tålamodet.

– Till baracken! – Till matserveringen! ljöd det av förbittrade stämmor överallt. – Brytarna håller på att äta nu. De är i matserveringen alihop. – Ut med de djävlarne!

Bång sökte förgäves mana till lugn. Han var herrelös över massan, främling som han var.

Det var ingen demonstration längre, det var en blind,oreflekterande massa som följde känslornas impulser. De främsta sparkade ned den spärrande plankan med länsstyrelsens anslag och trängde in på området. Ännu en gång försökte Bång göra sig hörd och övertala folket till lugn, men hans ord drunknade i massans skrän och själv knuffades han in bland mängden. Matserveringen låg strax intill den avstängda vägen och gårdsplanen var redan full av folk. Den gamle fjärdingsman Almgren sökte med sin breda rygg sätta spjörn mot de främsta. Han vek steg för steg tills han höll på att bli nedtrampad. Och ingen av stadspoliserna syntes till. Disponenten stod intill vägen och försökte även han tala massan till lugn men förgäves.

– Håll käften, förbannade blodsugare! fick han till svar ur hundratals strupar.

– Det är du som är skulden till att vi är här. Du skulle gjort upp medan tider var! hördes några spridda rop.

Uppe på trappan till den låsta matserveringen stod redan tre ynglingar. En av dem, Anton Österberg, ett brushuvud och slagskämpe med litet skamfiat rykte på

Vägen till en ny konst

— om träsnittskonstnärer i Kina

samhället hade kniven uppe och hyttade vilt med vapnet. Inne i korridoren stod strejkbrytarna skuldra vid skuldra med revolverna klara. De glimmade hotfullt i den skumma halvdagern därinne men de tre ynglingarna såg det tydligt. Skjutvapnen kanske kylde av deras stridslust, de sprängde i varje fall inte dörren, vilket betytt blodbad.

Broddén spejade nervöst nedåt vägen och äntligen kom bilen i allén. Stabbläggare Stål hade varit hemrest på en vecka för att begrava sin mor i den gåstrik-ländska hembygden och disponenten hade skickat chauffören till eftermiddagståget efter Stål, då han visste, att han skulle komma just på detta. Disponenten stod intill vägen som om han väntat hjälp från himlen, ansiktet var blekrått och ryckte nervöst. Med ett språng var Stål ur bilen och inne på planen. Bilen fortsatte och körde hem hans fru och dotter. Det var första gången de fått åka i brukets bil och väl också den sista.

Massan öppnade beredvilligt väg för Stål, då han gick fram till vägen vid disponentens sida. Alla var tysta som små snälla barn, ingen knystade. De tre ynglingarna smög sig ned från trappan och in bland de övriga. Stål behövde inte åska tystnad då han började tala; om ett strå hade rest sig i den nedtrampade gräsmattan skulle man hört det.

— Kamrater! började stabbläggaren. Ni har begått en dumhet igen och vi får vara glada, att det inte blivit värre. Uppträden av den här sorten ger bara motståndaren vapen i händerna. Ni vet ju alla så väl som jag, att makten sitter i penningen och rätten sitter i makten. Vår styrka ligger i det passiva motståndet och solidariteten, det är allt vi har att lita till. Därför utrymmer vi området lugnt och utan vidare uppträden och går var och en till sitt.

Han vände sig nu till disponenten:

— Förstår ni inte, att det är en öppen provokation av er, att dra hit en sådan samhällets kräftskada som dessa arbetsvilliga är. Ansvar för detta uppträde, som jag inte vet vilka följder det får, ligger i grunden hos er och er halsstarrighet att inte till något pris göra upp med ert folk. Så länge dessa arbetsvilliga finnas kvar på samhället, kan vi ledare inte svara för allvarliga följder av enskilda aktioner från folket.

— Det är inte platsen att diskutera dessa frågor här, förstår Stål, sade disponenten undvikande.

Stål gjorde en handrörelse åt folkmassan att gå därifrån och vid disponentens sida gick han efter de andra ut från det förbjudna området.

Några dagar därefter fick ett femtiotal arbetare stämning för beträdande av fridlyst område och upplopp, bland dem även Stål. Anton Österberg och de båda andra ynglingarna stämdes också för resande av livsfarligt vapen.

José Venturelli heter en av Chiles mest betydande och kända konstnärer. Han är muralmålare, grafiker, träsnittare och har bott långa tider i Kina, och sedan början av femtiotalet ofta samarbetat med kinesiska konstnärer. Han har flera gånger ställt ut i Kina, senast 1973. I sin exil i Genève sammanfattade han 1975 sina kinesiska erfarenheter i denna artikel.

För konstnärer har det alltid inneburit en givande erfarenhet att leva och arbeta i Kina. Den mäktiga utstrålningen från den kinesiska världen har alltid gett sig tillkänna också inom kulturen. Sedan urminnes tider och ända fram till den japanske målaren Sesshus (1420-1506) resa till Kina var den kinesiska världen långt bortom haven det orientaliska måleriets källa. Att i dag leva och arbeta i Kina är för en konstnär, särskilt för en grafiker, ett äventyr. Han förs till gränserna för nya konstnärliga erfarenheter, en ny konstnärlig uppfattning av naturen, samhället och människan, helt framsprungen ur kampen för förändring. En ny världsuppfattning.

Den häftiga och komplicerade kamp, i vilken denna nya kultur och konst utvecklas, handlar om att se och förstå konstnären som en del av samhället, samhället som en del av historien och Kina som en del av världen.

Vem tjänar konstnären med sin konst? Hur förhåller han sig till det förflutna och till framtiden? Hur är hans förhållande till den övriga världen?

Jag ska berätta om några personliga erfarenheter, som för mig har gjort kampen på dessa tre plan tydlig:

I Kina har den kritiska medvetenheten och den kritiska synen på det gamla feodala samhället från början – sedan mer än halvtannat sekel – sina rötter i Kinas kamp mot feodalismen och den utländska imperialismen. Men det var ännu ett stort steg från kritisk till revolutionär medvetenhet, och först ytterligare ett steg förde Kina till själva revolutionen. Om de revolutionära tendenserna inom konsten först visade sig trevande, så formulerade utan tvivel debatten om konst och litteratur i Yenan 1942 en grundläggande linje för det revolutionära konstnärliga skapandet.

Konstnärens ställning i det gamla feodala samhället och i kompradorbourgeoisins samhälle gjorde det särskilt svårt att lösa problemet vilken roll och vilken karaktär konsten skulle ha i samhället, problemet i vems tjänst och problemet hur konstnären skulle kunna förena sig med folkets breda massor i deras revolutionära kamp.

Det handlade om att frigöra sig från en konst som dominerades av och tjänade de härskande klasserna, från en konst som var en del av deras förhållande till världen, av deras världsåskådning och ideologi. Det var en förnedrande konst: den var inte bara in-

• Att ansvara för smörjolja. Yu Qing-lian, klensmed i en lyfttransfabrik.

strument och piga åt en parasitär samhälls-klass utan också vara i en värld av varor. Konstnärerna som befann sig i denna ställning måste föra en förbittrad kamp för att förändra sig själva och för att befria sig från de idéer som hade genomsyrat deras världs-åskådning och konstnärliga verk och som t o m präglade de materiella formerna av deras verk, vilket på så sätt hade hamnat i ett slavisht beroende till dessa intressen. Samhälls-förändringen måste också beröra konsten och konstnärerna. Omvandlingsprocessen hade redan grundlagts i det gamla samhället i några konstnärers kritiska och revolutionära medvetenhet: omvandlingen förberådades när en ny konst skapades, men denna konst kunde inte blomstra förrän under nya förhållanden i ett nytt samhälle, där den verkligen kan bli fri. Men denna utvecklingsprocess fram till insikten om nödvändigheten är en del av rörelsen hos en hel klass, det är en lång och svår väg, där man måste röja bort allt skräp och alla hinder som tornat upp sig vid det gamla samhällssystemets sammanbrott.

ARISTOKRATISK OCH KONSERVATIV

Trots sin mångfald och rikedom var Kinas konstnärliga tradition ändå materiellt och ideologiskt präglad av begränsningar och historiska brister från det samhälle som skapat den. Till sitt väsen var den "kultiverad", aristokratisk och konservativ. Enligt dess världsbild kunde skönheten och godheten bara nås genom att man återvände till en "naturlig" ordning som gällde lika för natur och samhälle och var förutbestämd, absolut och evig.

De härskande feodala klasserna i Kina kunde inte leda kampen för att förstå och rationellt förklara världen i ett revolutionärt perspektiv. Denna nya världsbild erövrade den europeiska bourgeoisiein åt sig under sin revolutionära epok. Den utlöste den stora borgerliga kulturella revolution som nådde sin höjdpunkt i den europeiska renässansen, vilken gjorde individen till universums medelpunkt, hans synsätt till världsåskådning

och människokroppen till måttstock för alla tingers skönhet.

Renässansen förändrade också konstens formspråk. Den försökte tillämpa exakta mått och matematik på konsten, uppräta jämförelsetabeller och fastställa konstens relationer till den sinnliga världen i bevisbara former. Den rev ner målingarna från murarna och väggarna och förvandlade dem till oljebukar, till vara, till lösöre. Den införde det geometriska perspektivet och skapade porträttet som genre – och därmed också uttrycksmedel som överdrivna ljus-mörker-effekter osv.

Det gamla kinesiska feodalsamhället å andra sidan hade gjort måleriet till en konstart för höviska litteratörer, deras material inskränkte sig till papper, siden och tusch, deras uttrycksmedel till litterära metaforer. I detta måleri finner vi ingen längtan efter att reproducera människokroppen utan snarare en subjektiv förståelse av tingen. Tingen beskrivs som de är, eller så som man menar att de är, men inte som man ser dem. Rumsintrycket uppnås genom andra medel: genom fågel-, färg- och isometrisk perspektiv. Människan är en liten del av landskapet, vacker i den mån hon harmonierar med himmel, jord, vatten, skog och vind, i den mån hon förmår betrakta sitt eget verk mitt i naturen med ödmjukhet, i den mån hon kan buga sig för det aldrig så spåda och ömtåliga och där finna en förklaring till världen och sig själv.

I ett samhälle, där en avgrund skilde de intellektuella från hantverket, var det helt följdriktigt att det "kultiverade" måleriet bara använde sig av de mest subtila uttrycksmedel, fria från den fysiska ansträngning som kampen att betvinga ett material framkallar. Det var ett måleri med litteratörens instrument: papper och tusch, man kan säga en form av skrift.

FOLKKONST OCH KONSTHANTVERK

Få länder har en skulpturskatt som Kina, få länder så många väggmålningar (bara i Dunhuang finns nära 15 km) och så många tryck.

• Jämmerliga pojkar. Li Zhi-geng, träsnitt (12 x 9 cm), omkr. 1940.

Trots det är knappast några bildhuggare, väggmålare eller träsnittskonstnärer namngivna i den historiska traditionen, som ju också är partisk.

Grafiken var folkkonst, konsthantverk. Låt oss inte vara trångsynta: den grafiska konsten som folkkonst har alltid varit en konstnärlig teknik fast knuten till folkets liv. Av det följer dess övriga kännetecken och dess stora demokratiska möjligheter.

Den grafiska konstens historia i Kina når många tusen år tillbaka. Den har hittills alltid varit en hantverksmässig konst. Dess historia har rötter i den kinesiska kulturens begynnelse under bronsåldern. Men i den mening som intresserar oss här är den grafiska konsten nära förknippad med trycket och därmed med det material som man trycker på – alltså framför allt med uppfinnandet av papperet. I arvet ingick en imponerande mängd av olika tekniker, fast förankrade i folkets liv. Man skulle kunna räkna upp många här. Jag vill nämna **nyårsträsnitten**,

• Ropa högt. Kina! Li Hua, träsnitt (23 x 16 cm), 1935.

den folkliga vidskepsens traditionella bilder (hemmens skyddsgudar), **pappers- och silhuettklippen**, skuggspelens **marionetter**, tryck- en på indigofärgade bomullstyg, **sigill** och **stenavklappningar**, **silk screen** osv osv. Allt detta är former av grafisk konst. Men det viktigaste när **träsnittet** utvecklades var den andra stora kinesiska uppfinningen: **boken av papper med tryck** på. Med boken förbands förutom typografen också illustrationen, som i sin populäraste form kom till uttryck i **bilderböckerna**.

Hurdant var nu detta traditionella träsnitt? Det gjordes och görs på träplattor, även om man också då och då använder material som horn, metall, sten osv. Huvudsakligen använder man hårt virke, närmare bestämt längdträ, alltid sågat på längden och i fiberriktning. I de flesta fall, särskilt i norra Kina, används päronträ. Som bildöversättare är utan tvivel papper det lämpligaste materialet men också siden och bomull används ibland. Det är mest ris- eller sidenpapper som

används både för tryck och för måleri. Verktygen var alltid mycket enkla: framför allt vassa skärknivar med treuddiga spetsar, mer sällan stickel och håljärn.

Till färger malde man för hand mineralier eller organiska ämnen. Den viktigaste färgen var becksvarv sot av tjockolja, en beståndsdel i det kinesiska tuschet. Dessutom använde man snäckskal för de olika vita nyanserna och lasyrfärgerna. Några speciella färger framställdes av insektskal. Som bindemedel användes animaliskt lim eller vattenlösligt harts. För några sorters tryck, som de olika röda sigillen, används bomulls- eller andra vegetabiliska oljor. Tryckstockarna färgas alltid in för hand med pensel. Därigenom kan flera färger tryckas samtidigt, och på så sätt kan man också uppnå en "laveringseffekt" såväl som halvtoner.

I den traditionella kinesiska träsnittstekniken finns inga tryckpressar i egentlig mening, utan tryckbord där man trycker för hand. På detta bord spänns papperet upp för en hel upplaga. Tryckstocken fästs på bordet med en sorts deg av växtlatex, därntill ligger tryckarens palett, färger och pensel. Själva trycket utförs med en sorts handborste. Den enklaste varianten liknar en liten svamp av trä med linsformad borstytta och inlindad i ett bambuskottsblad. I sin mest utvecklade form är den rätvinklig och av en hands storlek, överdragen med dadelpalmsblad och tagel.

I det traditionella träsnittet är handkoloreringen ingenting ovanligt. Moderna mekaniska eller kemiska hjälpmedel som tryckpressar, gumminvalsar, fet lättorkande tusch och industripapper används bara undantagsvis för träsnittet.

Tilläggs bör att också andra grafiska tekniker såsom litografi och radering är kända i Kina, särskilt litografien. Men de används bara i begränsad omfattning för konstnärliga syften.

NÅGRA PERSONLIGA ERFARENHETER FRÅN PEKINGS GRAFISKA VERKSTÄDER

Jag har rest omkring mycket i Kina och uppehållit mig längre tid på flera ställen, men

centrum för min verksamhet har dock varit Peking. Där har jag haft den bästa och intensivaste kontakten med träsnittsverkstäderna. Jag har under många år till dags dato haft en nära kontakt med den berömda verkstaden Rong Bao Zhai, ett stort centrum för traditionell grafik, specialiserat på manuell reproduktion av kinesiskt måleri på papper och siden. Med tiden har jag kunnat lära mig mycket där och man har producerat olika arbeten åt mig. Trots det måste jag erkänna att kontakten med en verkstad med en så hög teknisk standard och med en så rik tradition alltid skapar ett ojämnt förhållande. Visst var det uppmuntrande för mig, men ändå var jag ofta osäker på om jag var värdig de resurser som stod till mitt förfogande. Mina grafiska utkast reproducerades troget. Jag var alltså som träsnittare befriad från att själv behöva skära. Jag var därför inte på något sätt missnöjd med resultatet, tvärtom, varje besök i verkstaden gav mig nya lysande prov på uppfinningsrika lösningar och mästertligt utförande. När man tvekade och frågade mig till råds överlät jag t o m ofta på dem själva att träffa det konstnärliga avgörandet. Jag visste ju att deras bedömning vilade på större erfarenhet

• Rötterna. José Venturelli, träsnitt 1967.

och troligen var fullkomligt överlägsen min: "Gör som du tror blir bäst..."

Denna erfarenhet av samarbete fick mig alltid att reflektera över de stora möjligheter till kollektivt samarbete som finns i det konstnärliga skapandet. Jag tror, att de erfarenheter som 1700-talets japanska träsnittskonstnärer och 1800-talets europeiska illustratörer gjorde, måste ha varit något liknande. En stor del av den grafik som jag skapade under den här tiden var litografier. För att göra dem samarbetade jag med den lilla blygsamma litografiverkstaden vid Changan-gatan nära Himmelska fridens port, Pekings centrum för grafiskt hantverk. Dessa verkstäder utförde anspråkslösa arbeten i mycket små upplagor. De leddes av unga tryckare, alla utomordentligt skickliga och känsliga.

Av praktiska, ekonomiska och traditionella

skäl används i kinesisk litografi inga grovkorniga stenar – man arbetar nästan uteslutande med boktryckspapper, från vilket den färdiga teckningen överförs till den finkorniga stenen. Verkstaden framställer själv boktryckspapperet med de för den önskade effekten nödvändiga egenskaperna.

Också i detta samarbete uppstod problem, beroende på hela den grafiska och kulturella traditionen. För mina unga tryckare var det inte alltid lätt att med våra ögon uppfatta helhetsintrycket i en teckning, eftersom det ju ofta var "överflödiga" streck i den. Det stegvisa, skissartat ofärdiga, sökandet i ett utkast eller i en förstudie, som i vår tradition tydligt finns kvar, var främmande för dem. Så hände det mig att mina kinesiska tryckare, som ville göra sitt arbete perfekt, utplånade just dessa – i våra ögon karaktäristiska – drag

• Fiskarstuga. Skisserad av ett kollektiv, utförd av Ou Huan-Zhang, Kanton.

i litografin. Då jag klagade på detta ritade dessa unga människor dit de utplånade linjerna igen med en perfektion, som kunde måta sig med deras frimod och oskuld. Detta fick mig att ytterligare reflektera över och ännu mer tvivla på dyrkan av det personliga uttryckets "magi" i konstverket.

Tryckverksstädernas värld går inte att skilja från de talrika butikerna som med sina tryck, material och verktyg visar hur utbredd grafiken är bland det kinesiska folket. Därtill kommer också andra former av konsthantverk, som dessutom har ekonomisk betydelse för Kinas enorma förläggar- och grafiska aktivitet.

SAMTAL MED KONSTNÄRER

För mig var den viktigaste erfarenheten den intressegemenskap jag kände med många kinesiska konstnärer, som arbetade för att skapa en ny kultur. De gav mig många bevis på broderlig solidaritet och jag kände på många sätt att det var ett privilegium att ha dem som vänner. Ändå vill jag kort gå in på några samtal som jag haft med unga konstnärer under de senaste åren, efter kulturrevolutionen.

För två år sedan talade jag med några konstnärer i Szechuan. Deras strävan och deras föreställningar om målet skiljer sig helt från europeiska konstnärers. Det är inte ett rent personligt ansvar som förmått dem att förena sig med folket för att delta i den revolutionära förändringen av samhället. Jag skulle vilja citera deras syn på sig själva och sitt arbete: "Om konst lyckas eller misslyckas, om den är bra eller dålig, beror inte på rent formella kategorier utan i främsta hand på om den tjänar massan av arbetare, bönder och soldater, om de accepterar den, använder sig av den och själva skapar. Vi beslutade oss för att förena oss med massorna, och från dem tillägna oss den folkliga karaktär vi vill ge vårt konstnärliga verk och också lära oss folkkonstens lokala tekniker. För detta kritiserades vi och man sade oss att de materiella villkoren för ett betydande konstnärligt skapande över huvud taget bara kunde existera i

städerna. Vi diskuterade dessa kritiska invändningar och förkastade dem. Vi för ut på landet och fick här inte bara en mycket rik kunskap utan också en mycket god klassuppfostran."

En annan ung konstnär som redan levit några år på landet och också stannat där, sade till mig: "Hur kan vi lära oss tillämpa ordförande Mao Tsetungs revolutionära linje? Varför kunde vi inte ensamma genomföra revolutionen?"

Vi lever tillsammans med fattigbönderna, vi besöker deras familjer och blir nära vänner med dem. Vi bor, arbetar och äter gemensamt. Därigenom har vi nått ett dubbelt nödvändigt resultat: att fostra oss själva och att förändra vår uppfattning om världen och konsten, som hade avlägsnats långt från massorna – beroende på begränsningarna i vår utbildning.

Det första problem vi tog itu med var det viktigaste: "Vad är folkligt?" och motsatsen: "Vad är inte folkligt?" Vi menade att frågan om folklighet först och främst bestod i att vi förenade oss med massorna, arbetarna, bönderna och soldaterna, och att vi lärde oss att dela deras känslor. Sedan vi fått del av deras livserfarenhet, sedan vi förstått vilka stora ögonblick av kamp och seger men också av obeskrivligt lidande som präglat deras liv, kom vi fram till att vi kunde bli våra ideal trogna bara om vi respekterade de breda massornas klassbundna känslor, gjorde dem till våra egna och lät dem ingå i vårt konstnärliga skapande."

Om sitt personliga arbete sade han till mig: "Jag har undvikit att förfalla till naturalism, som bara förmår uttrycka tingen i en konkret oföränderlighet."

Om sitt arbete, som han utförde kollektivt tillsammans med andra konstnärer: "Vi har samlats kring marxism-leninismens principer och var och en av oss utgör med sin personlighet en viktig del av vårt kollektiva skapande."

Vi handlar kollektivt, vi vill uttrycka en partianda och inte bara personliga önskningsar. I vårt skapande tillämpar vi en metod som vi kallar den "öppna dörrens" metod. Vi ar-

betar varken i elfenbenstormets isolering eller i ateljéns instängdhet utan mitt ute på landet, och vi ber arbetarna, bönderna och soldaterna att hjälpa oss. De kritiserar oss öppet och delger oss sina vänskapliga synpunkter. Till exempel sade en bonde till oss en gång: 'Före revolutionen såg vi inte oss själva lika tydligt som ni målar oss...' Vår avsikt är inte bara att föra ut konsten på landet, våra verk ska också förstås av bönderna. Detta är en av anledningarna till att vi använder oss av traditionella former. Det stämmer med Mao Tse-tungs tänkande, som uppmanar oss att förbinda revolutionärt innehåll med former som massorna känner till. För att kunna göra så, måste vi bryta med inte så få fördomar, som kommit till oss från utlandet eller härrör från vår egen akademiska utbildning.

Vi använder traditionella former och enkelt, lättillgängligt material. Vi utnyttjar vår tradition och tar också fasta på de utländska element som kan tjäna oss. För oss är problemet i fortsättningen hur vi på bästa sätt kan hjälpa 500 miljoner bönder att utveckla sin medvetenhet. Vi tror att vi måste revolutionera vår konst och här i Kina skapa vår egen proletära, revolutionära konst."

En annan konstnär från Szechuan sade till mig: "För i tiden användes folkkonstens traditionella former till att sprida vidskeplighet och reaktionära föreställningar. Vi använder dem inte för att göra 'l'art pour l'art'/konst för konstens egen skull/ utan för att vi med dem vill tjäna politiken – de politiska striderna, klasskampen. Våra verk försöker identifiera sig med de breda massornas känslor. Det finns enligt vår uppfattning ingen konst som står över klasserna. Vi vill tjäna den proletära politiken genom att undervisa massorna och inspirera dem. Den konstnärliga formen är förbunden med innehållet, och konsten med politiken. Det handlar här om en revolutionär kamp, om en revolution, och därmed finns det många fler problem, som vi ständigt studerar."

Jag kommer ihåg vad en soldat – entusiastisk över ett konstverk – en gång sade till mig: "Det här konstverket hjälper mig att aldrig

glömma att det finns många bröder som lider här på jorden."

BESÖK PÅ HÖGSKOLAN FÖR BILDANDE KONST I CHENTU

"Kulturrevolutionen vände upp och ner på den gamla akademiska konstupbildningen. Den tidigare reaktionära systemet främjade ett förhållande till klasserna, vilket vände ryggen till massornas liv och arbete. Den gamla föreställningen var förhärskanande att konsten stammade från konsten och tjänade konsten. Men kulturen kommer som allt tänkande ur livet, ur individens samhälleliga vara och präglas i ett klassamhälle oundvikligen därav. Kinas kulturhistoria och andra länders arbeten är det som vi stöder oss på och som vi kritiskt och medvetet måste tillgodogöra oss, för att ställa dem i folkets och revolutionens tjänst. De gamla dogmatiska och akademiska formerna med sina estetiska rättesnören är inte bara skilda från massorna utan representerar en statisk, metafysisk och idealistisk uppfattning. De skilde oss från livet, från folkets kamp, från klasskampen, och tog död på varje skapande impuls. Som konstnärer har vi framför allt uppgiften att förena oss med massan av det arbetande folket i deras kamp mot klassfienden, i deras kamp för att omvandla naturen, för att utveckla tekniken, för fosterlandets försvar, kort sagt: för att sätta revolutionen främst. Vi kommer själva att bli de första som förändras av denna enhet mellan konstnärerna och folket. Så kommer vi att kunna se och känna vad massorna känner och har bruk för, och upptäcka de medel som står till vårt förfogande för att åstadkomma detta. Målet för denna stora revolutionära kamp är att ställa oss själva, vår konst, våra verktyg och material till förfogande för samhällets revolutionära omvandling. I den omvandlingsprocessen spelar ideologin en grundläggande roll och om konsten står en del av denna ideologiska kamp.

Vi tror att denna nära förbindelse är ett absolut nödvändigt villkor för en revolutionär

• Fabriksnya diesellok lämnar fabriken. Hu Zhuan-zhi, svetsare i lokomotivfabriken i Lüda.

UTSTÄLLNING VID 10-ÅRS DAGEN AV HUAI-FLODENS REGLERING I SHIJAZHUANG

"Också inom grafiken har vi arbetat fram för allt med traditionella tekniker. Men oljemålningar har också gjorts. Vi har arbetat fram en stor utställning som ska visas i stora lokaler. Vi diskuterar kritiskt hur vi ska använda traditionella tekniker: ett konstverks teknik och materiella grund är beroende av dess sociala ursprung. Tekniken är i ett klassamhälle uttryck för behoven hos den klass som konstverket tjänar. Så är det i Kina och för hör det till vår revolutionära uppgift att söka och upptäcka, att skapa och utveckla de tekniker som bäst svarar mot arbetarnas, böndernas och soldaternas behov. Den stora

konst och dess skapare. Den är inte bara ett led i utbildningen, nej, den får aldrig avbrytas och måste hela tiden fördjupas.

De materiella formerna för våra konstverk bestämmes vi inte på förhand. Inom träsnittet har vi nått en del positiva resultat. Likaså med bildberättelserna och några former av måleri liksom särskilt med den traditionella skulpturen. Vi menar att det inom konsten måste finnas specialisering och yrkeskonstnärer. Men vad som i dag sysselsätter oss är problemet hur det konstnärliga skapandet ska kunna bli en del av det samhälleliga arbetet, av folks skapande arbete. För närvarande uppmuntrar vi inte ungdomen att bli yrkeskonstnärer. Vi råder dem hellre att stanna i produktionen och stärka sina band med arbetarna, bönderna och soldaterna och göra dem oupplösliga."

• Nyårsbilder, träsnitt. /Konsumförening.
/ Att lära tusen skriftecken! /

skapande kraften i historien är de breda massorna, folkets stora flertal. De utgör också huvudkraften i vårt konstnärliga skapande. En dag kommer folket att själva skapa sin egen konst. Den konstnärliga talangen finns inte bara latent överallt i samhället utan den beror också av de samhälleliga omständigheterna.

Vi har sammanställt en utställning som åskådliggör en tioårig gigantisk kamp – kampen för att reglera Huai-floden. Det hydrografiska nätverket omfattar hela provinsen Hopeh, där nästan 50 miljoner människor bor. Det gamla samhället och den imperialistiska aggressionen, som hämningslöst undertryckte och utsög det arbetande folket, förstörde också naturen. I dag gäller det att återställa naturen och omvandla den. I den kampen omvandlar sig också människorna själva. Också vi konstnärer förändrar oss som delar av samhället och som delar av naturen. I denna uppgift deltar miljoner människor, vilkas osjälviskhet och heroism är enastående och vilkas skapande förmåga har visat sig praktiskt taget obegränsad. De har löst de enorma problem, som ett så stort och långsiktigt projekt för med sig, genom att lita till sin egen kraft, utveckla egna arbetsmetoder och organisera folket med all dess styrka och medvetenhet.

Detta storslagna skådespel uppförs på en enorm scen. Medan vi kämpade för att med vår konst tjäna denna stora uppgift, utsattes vår styrka för ett svårt prov. När vi vill ge uttryck för kampen mot naturen måste vi också framställa massornas ideologiska och politiska kamp. Motsättningarna i uppgörelsen med naturen går inte att skilja från klasskampen och därmed inte heller från de ideologiska motsättningarna.”

BESÖK PÅ EN UTSTÄLLNING MED BONDEMÅLNINGAR I HUHSIEN

Under mer än 15 år har det bland bönderna i denna trakt växt fram en verklig måleriets folkrörelse. Tio tusentals unga, medelålders och gamla bönder, män som kvinnor, deltar i den. I det gamla Kina var denna trakt mycket

• Aftonskola. Liu Schu-fan.

massornas insatser på ett friskt, rentav spontant sätt. I dessa bilder visar sig en ny inställning till arbetet, maskinerna och naturen.

Arbetet är både skyldighet och rättighet. Folket tar det som sitt kall och sätter en ära i det. Maskinerna är inte längre instrument för att undertrycka och utsuga människorna utan har blivit deras vänner. Naturen kan tjäna människan liksom människan naturen. I denna anda har bönderna utarbetat sina stora kompositioner. Formerna och färgerna har

utvecklats med stor frihet. Om man kan ändra floders lopp, förflytta berg och odla upp stenöknar; om man kan krossa det gamla ut-sugarsamhället; varför skulle det då inte också vara möjligt och nödvändigt att förändra konsten?

Men här stöter man på en del problem. Denna nya inställning sätter sin prägel på framställningen i bild av den samhälleliga och naturliga miljön. Den konstnärliga stiliseringen eller förenklingen av denna miljö, som

måste uppfylla det konstnärliga uttryckets krav – denna stilisering är ett verk av dem som själva har skapat den samhälleliga och naturliga miljön. De uppodlade fälten och he-
la mångfalden av olika grödor målas av bö-
nerna själva, som ju bäst vet vad som är
särskilt viktigt och karakteristiskt för dem.
Också när framställningen är enkel är den
dock alltid autentisk.

Först i ljuset av denna djupa omvälvning
kan man verkligen förstå de samtida kinesis-
ka träsnittskonstnärernas fruktbara sökande
och deras upptäckter. De har kastat sina nät i
den strida strömmen, där också alla andra
folk kommer att få de bästa fångsterna – så
vill jag karakterisera deras arbeten. Liksom
de kinesiska träsnittskonstnärerna ska vi rik-
ta våra blickar mot hela världen och betrakta
framtiden med historisk optimism. Framti-
dens världsomfattande kultur kommer att
uppstå ur det bästa som människor skapat.
Den kommer att uppstå, när alla nationella
kulturer kan utvecklas till fullo – men inte
som resultat av en kulturell hegemoni som
förener några länders politiska och ekono-
miska övermakt. Om man ska likna den kine-
siska grafiken vid en strid ström, kan man
under den lugna ytan ana bråddjup.

Det är givande att dröja kvar vid denna
ström, att utforska dess djup, att luta sig ner

från broarna över den och söka efter en för-
klaring till det förlutna och efter tecken på
människans förnyelse. Jag kan inte låta bli att
om och om igen tänka på de anspråklösa
träsnittskonstnärer, som framställde sina
tryck med torftiga medel under de svåraste
förhållanden, i gerillabaserna och under Den
långa marschen. Dessa träsnitt, som skapats
under de största materiella umbäranden, vitt-
nar om en offerrik, långvarig kamp och de
återspeglar riktiga idéer och krav.

Jag tänker också på fångarna i Chungking
under 30-talet. De brände upp bomullsstopp-
ningen i sina kläder för att utvinna färgämnen
till att trycka hemliga meddelanden. Jag tän-
ker på träsnittskonstnärerna i Yenan under
slutet av 30-talet och början av 40-talet, på
kinesiska Röda arméns propagandabrigader,
på träsnittskonstnärerna i Shanghai. De hör
alla till den breda flod, som i dag når ända till
oss och vars djup vittnar om sanningen i en
stor dröm: konstnären vänder sig mot sam-
hället omkring och mot sitt folk. Hans konst
är till nytta, uppfinningsrik och betydelsefull.
Den gestaltar nya mänskliga förhållanden.

José Venturelli

**Översättning från tyskan: Britta-Lena Jans-
son**

BOKRECESSIONER

Ill.:Kaj Stuart-Beck

Skönlitteratur

**Ingrid Andersson. ENSAMHETEN. 179 s.
Rabén & Sjögren. Falköping 1976
ISBN 91-29-47373 X**

Signe och John har levtt ett långt liv tillsam-
mans, haft en liten gård, häst, ko, höns och
hund. John har gjort sina arbetsdar i skogen.
Strax efter pensioneringen dör han. Sonen
säljer den omoderna stugan och Signe kom-
mer på hemmet, på Solgården. Om Signes
första tid där, försöket att bo hos sonen och
hans unga tjej i radhuset i Stockholm, och
återflyttningen till ålderdomshemmet handlar
Ensamheten. Genom att i långa stycken låta
Signe försjunka i minnen drar författaren upp
konturerna av ett helt liv.

Signes ensamhet är iskall, utdragen och
grå. Säkert förmar sig många gamla männi-
skors liv på detta sätt. Någon har sagt att ett
samhälle kan bedömas efter sitt sätt att be-
handla sina barn och gamla. Isåfall är En-
samheten en mycket hård dom över detta
samhälle. Kanske skulle den ha vunnit på att
mera öppet ta ställning mot behandlingen av
Signe, mot det ekonomiska system som stö-
ter ut dem vars produktivitet det ännu inte
eller inte längre kan utnyttja.

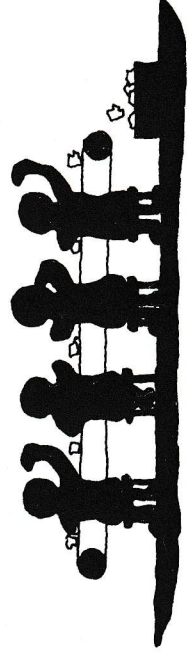
Ylva Holm

**Claes Andersson. DEN FAGRASTE VÅR.
Bonniers 1977.
Pris: 50:-**

En samlevnadsroman från Helsingfors. Claes
Andersson berättar om den moderna stor-
stadsmänniskans kamp för att hitta ett fäste i
sin rotlösa tillvaro. Där finns Roger som nyl-
igen skilt sig från Mar och som bor i en tvätt-
stuga; Mar som lever med deras dotter Lotte
och delar säng med Marko; Marko som haft
ett barn med Tarja – som hon aborterat; Tarja
som älskar Roger. De är alla hopplöst intrass-
lade i varandra, och samtidigt ensamma och
desperata och ägnar sig med stor kraft åt att
riva sönder varandra och sig själva. Bakom
deras ångest finns den hårdnande kapitalis-
men som "sprider utsugningens och egois-
mens mekanismer till snart sagt alla livsom-
råden". Och vägen ut finns i den solidariska
motsåndskampen, här främst illustrerad av
kvinnokampen.

Som debattinlägg är boken intressant och
mycket viktig, som roman är den dock lite
ojämn.

Tommy Hammarström

Henry Peter Matthiis. DEN SOM ÄLSKAR.
266 s. Oktoberförlaget. Sthlm 1976.
Pris: ca 40:- ISBN 91-7242-077-4

1954 utkom en roman av Hedvig Pauline med titeln Kvinnor på väg på Arbetarkultur. Nu ger Oktoberförlaget ut den på nytt. Bakom författarpseudonymen döljer sig den nu 85-åriga romanförfattaren och antifascisten Henry Peter Matthiis (bl a redaktör för kulturtidningen Kulturfront, spanienböckerna Madrid och Idag Spanien, och Röster för freden, 1956).

Romanen om arbetarkvinnan Elins barn- dom, hårda uppväxt, yrkesarbete på Kulan (SKF) i Göteborg, aktivitet i Spanienkommit- tén, politiska och fackliga verksamhet, nam- ninsamlingsarbetet mot ett atomkrig på 50-ta- let tillsammans med dottern, har nu fått titeln Den som älskar (förf har reviderat delar av texten och lagt till ett nytt slutkapitel). Elins liv speglar grunddragen i den politiska och sociala utvecklingen under 1900-talet. I för- grunden för hennes liv står kampen för brö- det, mot reaktionen och fascismen. Matthiis lyckas skildra ett kvinnoliv där arbete, familj, barn, facklig och politisk kamp är de livsvik- tiga delarna i en vardaglig verklighet.

Matthiis lyfter fram en av de många, men utan att tappa kollektivet ur sikte. Hans ro- man om Elin är en levande och stark skildring av ett kvinnoliv, men indirekt också av många andra.

Ylva Holm

**PC Jersild. BARNENS Ö. Bonniers. Stock-
holm 1976. 302 s.**
ISBN 91-0-041116-7 hft. ISBN 91-0-041117-5 inb.

Jersild har en gedigen produktion bakom sig, med romanen "Stumpen" som verklig höjd- punkt.

Hans bästa böcker handlar om den svenska statsbyråkratin, nämnas kan "Grisjakten" och "Vi ses i Song My". Jersild är en humo- rist och detta märks i berättelsen om den snart 11-åriga Reine som driver omkring i Stockholm under sommarlovet. På sina vand- ringar och färder råkar Reine in i otaliga äventyr: utomhusteatr, kransbandsmålning, raggarrbråk, stöldturné på Ålands hav, etc.

Men Jersilds satiriska förmåga suddar ut eventuella avsikter med "Barnens Ö" och den blir till en välskriven men rätt intetsägan- de och omfångsrik bok.

Matz Davidsson

Per Knutsson. TILL VÄRLDENS SLUT.
163 s. Författarförlaget, Uddevalla 1977.
Pris: 36:- ISBN 91-7054-202-3

Boken ger glimtar av en pojkes, Anders, liv från 6 års ålder till 22 år, med tyngdpunkt på tillvaron ombord på olika båtar och som dagdrivare utomlands och i Sverige. Anders' uppväxt som ensamt barn med en överbes- kyddande mor ger honom kontaktproblem och leder till en flykt från verkligheten, in i sig själv.

Det är Per Knutssons debut som prosaist efter två diktsamlingar. De snabba skisserna känns äkta. Det är skildringar av livet på båt; arbete i byssan, alkoholism, homosexualitet samt av livet på land; i Antwerpen i väntan på jobb och bland lodare i Helsingborg.

Dock är språket slarvigt (särskilt i komma- teringen) och jag saknar utförligare bak- grundsbeskrivningar av barndomen. Boken är också tunn, 123 glesa textsidor för 36 kro- nor.

Staffan Gassel

**Per Odebarnt & Joel Ohlsson. FÅHUN-
DARNA - EN KRIMINALROMAN. 173 s.**
Cavefors, Lund 1977. ISBN 91-50-40594-2

I kriminell, akademisk, journalistisk och knarkmiljö i Lund, Malmö, Köpenhamn och sydöstra Skåne utspelas den här samhällskri- tiska, "hårdkokta" och ganska absurda be- rättelsen (vars etikett "kriminalroman" lämpligen bör tas med en nypa salt). Det är en ironisk komedi med inslag av tragik. I cent- rum står ett par offer för samhället och rättvi- san, och det gyllas friskt med Wahlgrens tidningshus i Malmö (SDS, KvP).

Det händer att skratet fastnar i halsen, men de analyserande resonemangen blir inte särskilt djupa, och moraliserande tongångar saknas. Den noggranna miljöbeskrivningen gör att boken trots de osannolika slap-stick-historierna blir en sorts dokumen- tation över det svenska samhället i mitten av 70-talet. Den är välskriven och lättläst med högt tempo rakt igenom.

Tomas Löfström

Bunny Ragnerstam. VREDENS DAG. 400 s.
Gidlunds, Avesta 1977. ISBN 91-7021-144-2
Pris: ca 65:-

Bunny Ragnerstam har nu skildrat 1880-talets Kristianstad i tre romaner. Samtliga har de karaktär av dokumentärschildringar pga att Ragnerstam vävt in protokollsutdrag, kung- örelser, tidningsartiklar och dylikt i den skön- litterära texten. Trots denna dokumentära karaktär har förf. ändå förmått skapa männi- skor av kött och blod. Det blir aldrig någon stereotyp människoschildring.

I Vredens dag får vi läsa om hur folket antingen börjar säga ifrån och medvetet orga- niserar sig. Romanen skildrar på ett föredöm- ligt sätt hur herrarna försöker föra in arbetar- nas kamp på lugna banor. De startar föreläs- ningscirklar, konsumtionsföreningar m m, allt för att få den medvetna klasskampen in på klassarbetets banor. Det är mycket läro- rikt.

Vredens dag slutar både i seger och neder- lag. Franz Norén som var drivande för arbe- tarnas sak blir svartlistad och tvingas emigre- ra till Amerika.

Ragnerstam har blivit rosad av en enig kri- tikerkår. Beror det på att vi är svältfödda på episkt berättande författare eller blir han inte tagen på allvar? Varför inte använda den lit- terära form Ragnerstam så framgångsrikt ut- nyttjat i sina romaner och skriva om vår tid också?

Jag rekommenderar romanen, men läs helst de andra två delarna först, det ger mest.

Ann-Christin Bohman

Ivar Lo-Johansson. **UNDER DE GRÖNA EKARN I SÖRMILAND.** Med trägravyr av Sven Ljungberg. 209 s. Forum 1976. Inbunden Bonniers bokbinderi.
Pris: ca 75:-

ISBN 91-37-06238-7

Under de gröna ekarna i Sörmland är en samling berättelser hämtade ur tidigare utgivna böcker som Vällustingen, Girigbukarna, Lögnhalsarna, Vishetslärnarna, Martyrerna och Lastbara berättelser. Texter från åren 1968-74. Av dessa titlar förstår man också vad den här boken handlar om. Det är berättelser om folk och händelser i det sörmålandskapet, Ivar Lo-Johanssons hembygd. Sven Ljungbergs 24 frodigt skurna trägravyrer ger det folkliga berättandet ytterligare tyngd och dimension. Det är inte ofta man ser bilder som med sådan lätthet smälter samman med sin text och bildar en konstnärligt genomarbetad helhet. Det är en rakt igenom väl utformad bok. Skön att se på, skön att hålla i och verkligen rolig att läsa.

Björn och Birgitta Eneroth

Per Holmer. **BERÄTTELSE I HÖJDEN.** 228 s. FF. Uddevalla 1977.
Pris: 44:-

ISBN 91-7074-199-X

Per Holmers fem böcker är alla olika till formen. Men nästan allt han skrivit handlar om social underlägsenhetskänsla och nödvändigheten av revolt. Detta utmärker också denna samling "förortsbilder, som skildrar villkoren för människor ur socialgrupp 3. Isolering och inävtvända aggressioner är faktorer som förhindrar enighet och kamp mot en cynisk politik, som skapar arbetslöshet och förtortseton. Holmer är försiktig med lösningar: han är i färd med att upptäcka den svenska vardagen och beskriva den. Självt skriver han "i en sund illusionslöshet". Men illusionslöshet kan också leda till handlingsförlamning: Jfr Lennart Bromanders kritik av boken i Arbetet 28/3-77.

Rune Ellehammar

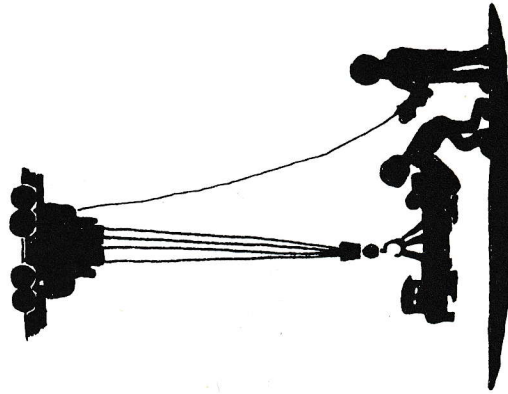
Ferenc Juhász. **KÄRLEKEN TILL VÄRLDSALLTET.** Övers. János Csatlós. 103 s. Coeckelberghs, Borås 1976.
Pris: 33:-

Bokens titel är en sammanfattning av dess innehåll, eller, om man så vill, av Juhász' hela författarskap. Här har vi en poet som försöker greppa allt och genomskåda varje detalj i världen. Resultaten är märkliga: mycket långsträckt texter med ett myller av enskildheter, känslor, reflektioner.

Juhász rör sig mellan det lilla och det väldiga, från sina personliga minnen av barndomen till de stora frågorna, som han ställer om och om igen. Han är ovanlig och fångande.

Översättaren János Csatlós har försökt passa språket både till den relativt starka formbundenhet som kännetecknar modern ungarsk lyrik och till den nya svenska poesins friare form. Jag är inte säker på att kompromissen alltid är så lyckad. Ibland verkar dikterna "halvrimmade" på ett lite krystat sätt. Men det hindrar inte att den här presentationen av en av Ungerns stora poeter är både välkommen och intresseväckande.

Ulf Bergqvist

August Strindberg. **EN DÅRES FÖRSVARSTAL** (Le plaidoyer d'un fou). Översättning från franska ("Oslo-manuskriptet") samt noter och efterskrift av Hans Levander. Tiden 1976.

ISBN 91-37-06242-5

Många av Strindbergs prosaverk har vid det här laget dramatiserats för TV. Uppgiften är tacksam eftersom romanerna till sin uppbyggnad är så dramatiska, men samtidigt finns risken att det litterära verket identifieras med regissörens tolkning av det – i ett helt annat medium. Kjell Gredes En dåres försvarstal kommer samtidigt som den första auktoritativa upplagan av Strindbergs text. Vi måste arbeta för att vår störste författare blir läst, inte bara dramatiserad i TV.

Hittills har vi haft Strindbergs text endast i korrupta versioner. Den skrevs på franska 1887-88, publicerades i censurerade versioner på tyska 1893 och på franska 1895, och den första någorlunda vettiga svenska upplagan finns i John Landquists Samlade skrifter, och där är översättningen ytterligare vanställd genom pryderi och rena översättningsfel. Originalmanuskriptet återfanns i Oslo 1973, och Hans Levander har nu ombesörjt en kommenterad svensk översättning. En dåres försvarstals öden delas av många Strindbergsverk. Vi måste arbeta intensivt på att äntligen få fram en vettig samlad upplaga av hans texter. Det räcker inte med punktinsatser som denna.

TV-serien betonar bokens självbiografiska innehåll. Boken måste emellertid läsas som en roman, som en konstnärlig gestaltning av personliga erfarenheter. Så läst får denna fruktansvärda äktenskapshistoria större räckvidd än sängkammarreportaget. Vi kan se i stället för August Strindberg och Siri von Essen två människor i ett äktenskap, typiskt, plågsamt och absurd. Strindbergs psykologiska relationer i privatlivet analyseras och får relevans för den borgerliga familjen i stort. P O Enquist använder sig av material från bland annat En dåres försvarstal i Tribadernas natt, och han hävdar att Strindberg där säger något mycket väsentligt om den mansroll och den familjestruktur vi har idag. Den här boken ger oss källmaterialet för denna viktiga diskussion liksom för diskussionerna om Strindbergs kvinnosyn och sviktande radikala engagemang i slutet av 80-talet.

Den här utgåvan är en av de väsentligaste böcker som kommit ut 1976. Och utgåvan är troligen mycket viktigare i ett längre perspektiv än Kjell Gredes filmatisering av den.

Magnus Ringgren

Göran Börjes senaste bok består av en samling noveller, sju stycken. Det gemensamma temat är förhållandet mellan man och kvinna. De flesta novellerna är tillbakablickande och nostalgiskt omhuldade: upplevelserna kan liknas vid små, noggrant utmejslade ädelstenar, koncisa i formen och med samma solitära, tyvärr föga förpliktande men glittrande, glans, som sådana stenar. En man möter i London av en slump en kvinna som han för länge sedan haft ett längre kärleksförhållande med. Ett s k moget iakttagande av varandras egenskaper på ett ganska sofistikerat plan vidtar under deras korta sammanträffande. Mannen är en intellektuell konstlärare och kvinnan en vacker, rik, materialistiskt lagd person. Detta är inledningsnovellen.

Den längsta novellen handlar om några unga grabbars vistelse i Paris på 50-talet. Här flödar nostalgin, även om iakttagelserna är säkra och grabbarnas upplevelser typiska för många unga nordiska resenärer som varit i denna så omskrivna stad: Quartier Latin, mat, vin, kaféer och bordeller.

Den kanske bästa novellen, är den kort-korta historien om två turisternas konfrontation med den mycket ensamma ungerska rumsuthyrskan i Rumänien. Här speglas i blixthetsning ett öde som gör kärlekens landskap mer allmängiltigt, mer socialt genomsynligt, än de övriga privatiserande, snävt psykologiserande historierna.

Thomas Erlandsson

Heinrich Böll-Klaus Staack. DIKTER/COLLAGES. 40 s. Cavefors. Lund 1976.

ISBN 91-504-0561-6

Vi har under senare år kunnat iakta hur trycket i Öst- och Västyskland växt sig allt starkare. Förföljelser och censur i öst, yrkesförbud och politisk registrering i väst gör klimatet för oppositionella grupper allt kärvare. Böll har i flera av sina prosaböcker behandlat den här situationen, så också i den här diktboken. I tio dikter förmedlar han sina upplevelser av tyskland idag. En av dikterna berör delningen av Tyskland: för Peter Huchel ordlöst

i taggtråden väst
blir det entydiga tvetydigt
ordlöst
i taggtråden öst
det tvetydiga inte entydigt

Bölls texter varvas med 8 collage av Klaus Staack. Han har använt dokumentära bilder från nazi-tiden, på dessa har han applicerat en annonstext från den reaktionära Springer-tidningen die Welt.

Håkan Andersson

Siv Arb. VÄXELBRUK. 216 s. Författarförlaget. Uddevalla 1977.

ISBN 91-7054-193-0

Pris: 46:-

Växelbruk betyder att man på samma jorden använder olika utsäden. I sin bok "Växelbruk" har Siv Arb samlat några olika litterära utsäden. Här finns dikter, dikttolkningar (Sylvia Plath, Ted Hughes, Jon Silkin, Adrian Mitchell, Nell Dunn) dagboksanteckningar och anmärkningar av andras texter (Harriet Löwenhjelms, Doris Lessing, Tora Dahl, Tora Vesaas). Texterna representerar mer än 20 års författarskap (1953-1976). Ofta upplever jag texterna som ogenomträngligt personliga. Arb tycks hela tiden sträva efter ett slags inre insikt, inre frid. Det blir mest en privat lösning på privata problem.

På bokens sista sidor har Siv Arb samarbetat med Ann Christine Eek. Resultatet har blivit en bildberättelse av hög kvalitet.

Håkan Andersson

Lennart Sjögren. 1452 OCH DIKTER FRÅN VÅR TID. LT:s förlag 1977.

ISBN 91-36-00952-0

Pris: 30:-

Lennart Sjögrens dikter handlar om solidaritet med jorden och alla dess bebyggare; om människonaturen och om människan i naturen. Han skriver gärna hyllningar till möss, flugor och spindlar, "Alla de som är så små i förhållande till oss", men som ändå är oundgängliga.

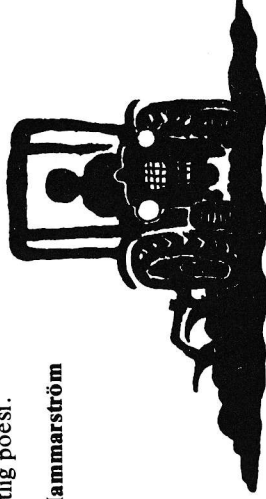
Dikterna rymmer ofta en ekologisk visdom som är sällsynt och i djupaste mening revolutionär. Lennart Sjögren ser självklart människan som en del i det stora kretsloppet och samtidigt som en förödande kraft *mot* naturen.

I "Gammal man" sammanfattar han en livshållning:

Han räfsar löv
han räfsar löv
för sista gången i sitt liv
han räfsar löv
sen går han in i det

Så optimistisk låter han dock bara undantagsvis (ty det är optimistiskt – bilden av den ekologiska människan). Oftast målar han i mörka färger, men hela tiden med en oerhörd kraft, och skapar stor och väsentlig poesi.

Tommy Hammarström

Johanna Schwarz. DAGSEDLAR OCH NIDVISOR. Oktober, 1976. 107 s.
Pris: ca 20:-

Johanna Schwarz är svensk författare bosatt i Norge. Hon publicerar regelbundet sina dagsaktuella verser i den norska marxist-leninistiska tidningen Klassekampen och dett är ett urval av hennes bästa dikter från de senaste åren. Det är satiriska dagsedlar om dagens kampfrågor, ofta tillkomna i stor hast. Några av dem bär också prägel av detta – nödram och skruvade konstruktioner, också ett och annat norskt ordval – men de bästa har en varm och satirisk uttrycks kraft som lever kvar också när den aktuella situationen är borta. Ett gott resultat eftersom det är sällsynt att politisk dagsvers av detta slag över huvud taget tål att tryckas om.

Jan Stolpe

Ingemar Hedenius. FILOSOFIEN I ETT FÖRÄNDERLIGT SAMHÄLLE. 232 s. Bonniers, Stockholm 1977. Pris: 47:-
ISBN 91-0-041728-9

Essäsamlingen innehåller uppsatser om Humens värdeteori, äganderättsbegreppet m m. Till bokens intressantaste bidrag hör essäerna om performativitet och medicinsk etik. Beträffande performativitet förefaller denna satsfajmilj uppvisa så många inbördes olikheter att en analys som behandlar dem i klump knappast blir tillfredsställande. Den medicinska etikens problem är oerhört svårlösta och Hedenius försöker formulera ett synsätt som kan tillämpas exempelvis på nödsituationer inom sjukvården.

I samlingen ingår också några nonsensartade angrepp på strukturalismen, existentiälismen och marxismen "de högrävarande fikonspråkens filosofier". Emellertid är frekvensen av invektiv och frånvaron av argument så iögonfallande att man tar sig för pan-nan och oroligt undrar om författaren verkligen är professor i praktisk filosofi.

Boken är lättläst men den filosofiskt hunderande måste läsa vidare på annat håll, lämpligen den filosofiskt mer givande Om människans moraliska villkor.

Kent Begler

Helmer Linderholm. NYA SVERIGES HISTORIA, VÅRT STORA INDIANÄVEN-TYR. 185 s. Tidens förlag, Kristianstad 1976. Omslag och typografi: Christer Wigen.
ISBN 91-550-2077-1

Den stora utvandringen från Sverige till Amerika kring sekelskiftet är väl dokumenterad. Betydligt mindre har då skrivits om en minst lika intressant företeelse 250 år tidigare; grundandet av kolonin Nya Sverige vid Delawarefloden 1638. Kanske för att relativt få utvandrade. Det var ett äventyr lika stort och ovisst som en månresa idag. Eller för att kolonin förblev svensk bara i 17 år innan först holländarna och sen engelsmännen tog över.

Boken är en utmärkt skildring av denna period i svensk stormaktshistoria. Linderholm är en virtuos berättare som med små medel ger oss de stora sammanhangen. Med kunskap och känsla skildras såväl invandrarnas som indianernas öde. Borta är de klassställda indianerna som offer för de vitas omänskliga landhunger. De står ivägen för "utvecklingen" och måste till varje pris undanröjas. "Fransmän och engelsmän är som de två egarna i en sax, och vi är det kläde de klipper i trasor", klagar en hövding. "Var ska vi själva vara? Ska vi simma som fiskarna i havet?"

Idag finns bara en spillra kvar av de forna "svenskindianerna", hopfösta i Oklahomas indianterritorium. Svenskättlingarna har amerikaniserats. Av Nya Sverige återstår endast dess historia. Levandegjord i boken inte minst genom ett rikt och utsökt bildmaterial.

Bengt Dagrin

Sven B. F. Jansson: RUNINSKRIFTER I SVERIGE. Uppsala: Almqvist & Wiksell 1977. 196 s. Illustrerad. Pris: 55:-

Boken utkom i sin första upplaga 1963 och var från början avsedd som en lärobok i runologi. I de första kapitlen går författaren igenom de olika typer av "alfabet" eller futhar-ker som finns, dels den 24-typiga och den senare 16-typiga. Han belyser med konkreta exempel olika texter, transkriberar texten och översätter till nutidssvenska. Det kan vara bra att vara försedd med en skolgrammatik.

Största delen behandlar skrifternas kulturhistoria och är nog den roligaste att läsa. Längst bak finns ett ortnamnsregister där man slår upp en ort - förslagsvis hemorten - och får hänvisning till texten.

Intressant är språkets funktion före det fonetiska alfabetets tid, där magi och trolldom spelade en viss roll.

Sist i boken finns en litteraturförteckning och en notapparatur, som gör boken värdefull. Läs boken och lär om din äldsta historia!

Sophie Hedin

Lotta Forsman/Marianne Paas. "DE FÅ VARA TACKSAMMA ATT VI GE DEM ARBETE". 159 s. Pan/Norstedts, Stockholm 1976.
ISBN 91-1-764171-3

På endast 160 sidor skildras här arbetarkvinnornas fackliga och politiska kamp i Sverige från det industriella genombrottet fram till idag. Boken är späckad med fakta om vilka frågor som stod främst på dagordningen vid olika tidpunkter och hur dessa skiljde sig åt mellan den borgerliga respektive proletära kvinnorörelsen och senare - efter partisplittningen 1921 - också mellan den socialdemokratiska och kommunistiska.

Författarna påpekar i sitt förord att det finns väldigt få ordentliga undersökningar gjorda på det här området och att en avsikt därför har varit att stimulera till sådana. Genom att kortfattat sammanställa det vetande som finns har de också velat stödja den kamp som nu förs. Till varje kapitel finns diskussionsfrågor, vilket gör den här boken särskilt lämplig för studiecirklar.

Christina Ericson

BERGSMANSHISTORIER, BERÄTTADE FÖR CARL LARSSON I BY, (första samlingen). 115 s. LT:s förlag, Faks. Pris: 55:-
ISBN 91-36-00958-X

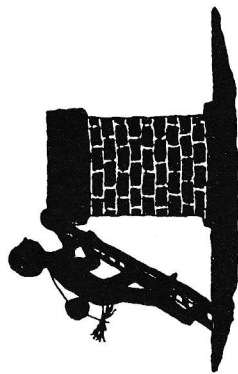
Om folklivet i Dalabergslagen berättar Carl Larsson i By, genom sin samling av bergsmanshistorier. De kom ut första gången 1915 och 1918 i två typografiskt mycket dekorativa och förmämligt illustrerade volymer, som till nu varit i det närmaste omöjliga att få tag på.

I samarbete med By sockengille har därför LT:s förlag beslutat att ge ut ett nytryck i faksimil av de två originalutgåvorna från 1915 och 1918.

Den första delen, som nu föreligger i bokhandlarna, innehåller åtta berättelser. Några av titlarna är: "Spärringens julkalas", "Flygartysskorna", "Pilati trappa". Människorna skildras i arbete och fest med en äkta folklighet och på ett färgrikt språk.

Samtidigt som berättelserna är underhållande är de av ett betydande kulturhistoriskt intresse. Hjalmar Strååts illustrationer är mycket fina. Det är en bok som passar bra att ge bort i present.

Bergsmanshistorier, andra samlingen, med efterskrift av Lars Furuland utkommer senare i vår.

Ann-Christin Bohman

Sigfrid Svensson. FRÅN GAMMALT TILL NYTT PÅ 1800-TALETS SVENSKA LANDSBYGD. 166 s. LT:s förlag i samarbete med Institutet för folklivsforskning, Södertälje 1977.
Pris: ca 40:- ISBN 91-36-00919-9

Förre professorn i folklivsforskning i Lund, Sigfrid Svensson lägger inte fram några revolutionerande rön i sin nya bok. Bortsett från inledningen har innehållet tidigare varit publicerat i olika vetenskapliga sammanhang. Bokens förtjänst är att den ställer samman de olika uppsatserna i en volym.

Revolutionerande var däremot studien "Gammla bondetradition och ny tid" när den var ny 1939. Den intar den givna centralplatsen i boken och det den har att säga om den kulturella omvandlingsprocessen under 1800-talet är fortfarande viktiga sanningar – även om en del av Svenssons analys börjat ifrågasättas.

Sigfrid Svensson, med egna barndomsminnen från det gamla bondesamhället, skriver personligt och kunnigt. Boken är högst läsvärd, också för allmänintresserade.

Tomas Löfström

Samhälle

FIB/K, Fib-juristerna, Ordfront. TRYCKFRIHETENS VÄNNER FINNS ÖVERALLT - OPINIONEN FÖR TRYCKFRIHETSFÖRORDNINGEN 1975-1976. 128 s. Ordfront, Stockholm 1977.
Pris: 10:- ISBN 91-7324-045-1

I höstas antog riksdagen en ny tryckfrihetsförordning som var skriven på det för modern svensk lagstiftning så karakteristiska dubbelpråket. Under sken av att "förbättra" skyddet för det tryckta ordet så avskaffade man det med hjälp av gummiparagrafer. Författaren Lars Gustafsson har i Den Onödiga Samtiden karakteriserat denna sorts lagtexter som "bilskojarkontrakt". IB-affären visade dock att det inte går att ljuga i öändlighet. Vid en bestämd punkt måste lögnen brytas upp och makten träder fram. ändå visar många

progressiva människor upp en förvånansvärd klockartro på statens innebodande godhet. Därför är en bok som Tryckfrihetens vänners många bidragen från Ingemar Folke, Greta Hofsten, Tage Danielsson, Hasse Alfredsson, Stefan Lindgren, Jan Myrdal, Henry Petter Matthijs, Christer Hellmark m fl, m fl dras ridån undan och tryckfrihetsförordningens egentliga syfte avslöjas: Att förstärka den statliga kontrollen över den växande folkliga kampen i solidaritetsrörelser, strejkrörelser, hyresgästorganisationer, miljörörelser, fackföreningar, kulturförbund etc. Opinionen 1976 var bred, men alltför svag och sent organiserad för att kunna fälla förslaget. En analys av detta finns i boken. I ett längre historiskt perspektiv är det emellertid tryckfrihetsvännerna som segrar. Tryckfrihetens vänners finns överallt är tillägnad hundraårsminnet av Torigny Segerstedts födelse. Den bör bli läst.

Svante Svensson

Karl Gustav Enholm

Jan Guillou/Marina Stagh. IRAK - DET NYA ARABIEN. 314 s. Pan/Norstedts, Stockholm 1977.
Pris: ca 45:- ISBN 91-1-761371-X

Vill man få en bild av världsläget idag, kan det vara lämpligt att börja med Mellanöstern. Paret Guillou/Stagh har skrivit en klargörande reportagebok om denna brännpunkt. De gör upp med den vinklade och falska historieskrivning som dominerar den information vi får. De sticker håll på de religiösa och rasistiska fördomar som infekterar vår västeuropeiska uppfattning om gårdagens och dagens Arabien. Motsättningen mellan supermakterna och tredje världen-landet Iraks intressen belyser de med en uppsjö av fakta och illustrativa exempel. Iraks snabba ekonomiska utveckling mot ett rikt och självförsörjande industriland är unik. Vilken väg den politiska utvecklingen i landet tar är en öppen fråga.

Reporterns berättarstil gör boken lättläst trots mängden fakta och analyserande kommentarer. Några närbilder på människor och miljöer kunde ha gjort boken mera levande.

Bosse Ek

Bjarne Moelv. MAKT OCH MOTSTÅND. 70 s. Oktoberförlaget. Stockholm 1976. III: P O Ultvedt.
Pris: 17:50 ISBN 91-7242-079-0

I dikter och prosastycken visar Bjarne Moelv vad det blev av den socialdemokratiska folkhemsdrömmen. Styckena har tidigare funnits publicerade i diktsamlingar, dags- och fackpubliceringspress och tidskrifter. De är fast förankrade i den svenska verkligheten och tar ställning för det arbetande folket i vårt land. Moelvs diktning speglar och är en del av kampen mot pampväde, avfolkning, dålig bostadspolitik, pressens självensur och partipolitisk förljugenhet. Han erinrar oss också om IB-affären, maktmissbrukarnas galaföreställning.

Moelv använder en träffande och forståelig symbolik, fri från hovpoetisk tolkningsfrihet, som understöds av P O Ultvedts enkla och lika träffsäkra illustrationer. Dikterna manar läsaren att ta ställning, stå emot och slå tillbaka.

Bosse Ek

Gisèle Freund. FOTOGRAFI OCH SAMHÄLLE. 250 s. III. Översättning: Jan Stolpe. Pan/Norstedts, 1977.
ISBN 91-1-765151-4

Den tysk-franska forskaren och fotografen Friends bok försöker en materialistisk syn på fotokonsten, fototekniken och fotoindustrin. Hon sätter det i samband med kapitalismens och borgarklassens framväxt, hon diskuterar dess "maskaraktar" och hur fotot fungerar både legitimerande och revolutionärt. Trots att förnumstiga formuleringar och historiska genvägar, som den goda översättningen inte kan göra något åt, lyckas hon i stort sett mycket bra. Hon skriver konkret, poängrikt och infallsrikt, så underhållande som bara den lärda kan.

Pocketformatet handikappas naturligtvis bildåtergivningen, men man har ändå lyckats pressa in ett rikt illustrationsmaterial. Fotohandböcker finns det många, men fotohistoriker som denna är lika sällsynta som nyttiga.

Lars Åke Augustsson

RÖSTER UR RÖRELSEN (Rabén & Sjögren 1976)
Sven O Bergkvist: Den röda vreden
ISBN 91-29-47143-5
Bernt Rosengren: Jämlikhet är frihet
ISBN 91-29-47113-3
Tage Sjödal: Vår förbannade skyldighet
ISBN 91-29-46999-6

De tre första titlarna i Rabén & Sjögrens serie Rösterna ur rörelsen kom ut strax före valet och var säkerligen avsedda som inlägg och propaganda i valrörelsen. Man kanske inte skall skylla det socialdemokratiska valnederlaget på de här böckerna, men innehållet är i långa stycken så dåligt att tanken vore frestande. Författarna har samlat artiklar och dikter i skilda ämnen främst ur fackförbundspressen, och innehållet är av det slappare, tråkigare och partitrogna slaget.

Bernt Rosengren är värst. Hans falskt folkliga språk lånar sig lika gärna till högrävarande och abstrakta kantater om solidaritet och jämlikhet som innehållslösa och slängiga käserier om allt från metafysiskt sikfiske till marxistisk litteraturkritik. Aftonbladsnormala bokrecensioner fyller en stor del av boken, och han står inte heller främmande för statsrådsrådgivarens påbud ovanifrån om nödvändigheten av kommunal demokrati och inflytande. Rosengren är i den här boken liksom i alla sina andra så obrottsligt trogen SAP i sin vilja att skriva partilitteratur att ingen utom professionella folkrörelseidkare kan ha något utbyte av att läsa honom. Om man vill studera socialdemokratiskt tänkande i sin senaste

Varia

form är detta alltså ett utmärkt studieobjekt. Det sista gäller också Tage Sjödals artiklar i allehanda ämnen. Men här finns en vilja till öppenhet och kritik som endast är läpparnas beaktelse hos Rosengren. Han ger slänger åt dumdryga och fantasilösa beslutsfattare på heltid med eller utan namns nämnande och retar troligen gallfeber på somliga av dem med sin frispråkighet. Men kritiken är också här helt lojal med rörelsen – han kan utan att blinka säga att staderskestrejen drabbade Fastighetsarbetarförbundet (inom vilket Sjödal själv är aktiv) – alltså inte i första hand städbolagen.

Sven O Bergkvists bidrag till serien är däremot till stora delar läsvärdt och mycket bra. Första hälften består av återblickar på arbetarklassens och arbetarrörelsens historia: rälarnas, skogsarbetarnas, bruksarbetarnas villkor, Ådalens och lungotens Sverige. Här finns några noveller av mycket hög klass värda ett bättre öde än att döjas mellan pärmarna på en politisk pamflett. Den absolut bästa av dem heter Slaktdag och är en mörk och exakt skildring av landsbygdens småfolk och deras materiella villkor. Men när Bergkvist som de andra i serien går in i dagens debatt blir han nästan lika partitrogen och skygglappsfordad som de. Det historiska avståndet gör honom friare, släpper loss realismen och solidariteten, befriar honom från tvånget att skriva partilitteratur.

Röster ur rörelsen är en viktig bokserie. Den dokumenterar modernt socialdemokratiskt tänkande av olika schatteringar, och den ger utmärkta möjligheter till kritisk läsning. Böckerna är inte dåliga därför att de är skrivna av socialdemokrater, men texterna är i de flesta fall ganska värdelösa både litterärt och politiskt sett. Detta sätt att skriva partilitteratur borde vara ett memento också för personer kritiska till socialdemokratin som är verksamma som skriftställare.

Magnus Ringgren

Theodor W Adorno. MUSIKSOCIOLOGI, 12 TEORETISKA FÖRELÄSNINGAR. 247 s. Bo Cavefors förlag. ISBN 91-504-0412-1

Adornos tolv föreläsningar om musik och samhälle ger oss förståelse för med vilken kraft musiken tränger undan andra kulturella yttningar och intar en alltmer dominerande ställning som socio-kulturell faktor.

Adorno arbetar i huvudsak med den sk seriösa musiken men som mediakritik kan teorierna tillämpas på alla medier. Inte minst på dagens populärmusik, som alltmör urholkar vårt musikmedvetande och stänger oss inne i en ytterst trång värld.

En god hjälp för den ovane, ibland en nödvändighet som komplement, är Nören/Warbergs "Frammande ord i Svenskan", NoK.

Håkan Ehn

Andreas Alaristos. LAPPLANDSBILDER. 110 s. Forum. Borgå 1976. ISBN 91-37-06398-7

Alaristos är född i Sodankylä socken i finska Lappland, år 1900. Han har väckt stor uppmärksamhet i konstretsars genom sina naivistiska bilder. Alaristo vill berätta om gångna tider, om en livsstil som är så gott som helt försvunnen. Många av hans bilder är rent dokumentära skildringar av hur lapparna bodde och levde. Deras hantverk och renskötsel. Men det är inte bara de gamla levnadsformerna som skildras i A:s bilder. Säger och gammal trolldom blir levande i bilder där varje sten, varje träd hyser en djävul eller ett troll. De äldres berättelser och jakthistorier skildras som i en bild där Uula Uulanpoika under vandring från Norge till Enare i Finland, i desperat hunger stöckade sina två barn och åt upp dem. Uulanpoika slutade sina dagar i Sveaborgs fästning.

Alaristo har själv författat texten som ledsagar hans bilder. Den här boken är en bred skildring av lapparnas liv och föreställningsvärld. Texten är på svenska, finska och engelska.

Håkan Andersson

Konstantin Stanislavskij. EN SKÅDESPELARES ARBETE MED SIG SJÄLV. Med förord av Sven Wollter. Rabén & Sjögren. Tema nova. ISBN 91-29-47711-5

Stanislavskijssystemet har tills ganska nyligen spelats slaviskt efter fotnoten i trettio år på mästarens egen teater. MChAT eller Konstanliga teatern i Moskva. När detta inte längre händer bör vi kunna ta Stanislavskij till nåder igen och läsa vad hans system och skola innebar. Tillsammans med Stanislavskij's Mitt liv i konsten och V.I. Nemirovitj-Dantjenkos bok om Konstanliga teatern har vi på svenska en icke föraktlig källa om Ryska teaterns guldålder. Stanislavskij's teaterteori är kanske inte längre en bibel för en skådespelare men en hejdundrande klassiker är det. Det rika och inträngande mänskliga materialet bör ägnas mer än 100 ord. Citat: Hela tiden hjälper regissören till som äktenskapsförmedlare. På den teater som har Tjechovs Mås som rättmätigt emblem.

Ola Palmaer

Bo Lagercrantz. ÖGON ATT SE MED. Om slag och illustration av författaren. 173 s. Rabén & Sjögren. Stockholm 1976. ISBN 91-29-46109

Ögon att se med är en debattbok där Bo Lagercrantz går på jakt efter verkligheten. Trots att boken "puffar" för bilden som språk och vårt behov av bilder som verklighetens spegel är de bilder man möter i boken väl svaga i sin gestaltning. Det skrivna ordet har däremot skärpa och elegans. Språket är klart och enkelt. Det är en intressant bok som engagerar tar upp viktiga kulturpolitiska och konstpedagogiska frågeställningar. Måste alla bilder vara enkla för att folk ska förstå? Med vilka ögon ser vi Stockholm? Vad betyder den nya kulturpolitiken för massbilden, museerna, konstnärerna, amatörismen och folkbildningen? Det är en hårt kritisk men också uppslagsrik bok.

Björn och Birgitta Eneroth

Barnböcker

A.M. Marksman (pseud. f. Nils Holmberg). PER STIGMANS ÄVENTYR, del I. 177 s. Oktoberförlaget, Stockholm 1976. ISBN 91-7242-089-8

Under slutet av 1300-talet gjorde de stora svenska jordägarna Albrecht av Mecklenburg till svensk kung. Bönderna kämpade mot de tyska och danska erövrarna. Förtrycket var hårt.

Det var i denna tid, rik på paralleller med kampen mot nazismen under andra världskriget, som Nils Holmberg förlade Per Stigman-äventyren. År 1942 började de publiceras i ungdomstidningen Rekord-Magasinet. Holmberg hade studerat den historiska perioden grundligt. Han insåg att det var viktigt att skriva korrekt, även för ungdomen.

Per Stigman och hans "stigmän" kämpade i Robin Hood'sk stil tillsammans med det förtryckta folket mot överklassen.

Boken innehåller 22 korta berättelser och en efterskrift. Berättelserna är illustrerade med originalteckningarna, fint utförda av Thord Lindblom.

Äventyren är väl komponerade, spännande och roliga samt skrivna på ett levande språk. De är en bra motvikt till alla idealiserade historiska ungdomsberättelser. Boken förtjänar spridning. Jag väntar på del 2.

Staffan Gassel